ترتیب و پیشکش سعیدخان

د کتابونو په وږمو کې

(پر بېلابېلو اثارو لیکل شوې سریزې)

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

PDFBOOKSFREE.PK

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ترتیب و پیشکش سعیدخان

د کتابونو په ورځو کې

لیکوال

محمد اسمعیل یون

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ترتیب و پیشکش سعیدخان

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: د کتابونو په وږمو کې

لیکوال: محمد اسمعیل یون

خپرندوی: یون کلتوري یون

چاپشمېر: ۱۰۰۰ توکه

لومړی چاپ: ۱۳۸۷ل کال

د لیکوال پرله پسې شمېره: (۲۷)

د خپرندوی پرله پسې نومره: (۲۷)

کمپوزر: ضیاالرحمن ضیا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	ددې سريزو په باب څو ټکي	۱
۲	سريزه (دغشو تنده)	۹
۳	د بې هويتۍ په درياب کې د هويت ډيوه	۲۰
۴	ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر...	۳۳
۵	يادون ((سيندونه هم مري))	۵۰
۶	له ((خيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د ...	۶۵
۷	د واقعيتونو يوه هنداره	۷۸
۸	د لويديځمېشتي فرهنګي بهير يو يار	۸۰
۹	د اروا پوهنې ښوونځي	۸۸

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

۱۰	ګام پر ګام له خوشال سره	۹۰
۱۱	((لاهو)) شاعر	۹۲
۱۲	پردېس ژوند او ((پردېسي نغمې))	۹۸
۱۳	ددې اثر ليکوال او خپرندوی په باب څو خبرې	۱۰۱
۱۴	زرين انځور	۱۰۷
۱۵	((د حقوقو بنسټونه)) د استاد ستانيکزي...	۱۱۴
۱۶	د جنګي جنايتکارانو محاکمه	۱۱۷
۱۷	لغمان او وسنی فرهنګي بهير	۱۲۵
۱۸	پښتو غږپوهنه او وييپوهنه	۱۳۳
۱۹	په ((زړه کلا)) کې يو عالم خبرې	۱۳۵
۲۰	((افغانان په استراليا کې)) زموږ د تاريخ يوه ...	۱۴۲
۲۱	د فرياد سوي فريادونه	۱۴۶
۲۲	افغانستان د مکياويلي په سياسي...	۱۵۴
۲۳	((يوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبيرونه	۱۶۶
۲۴	((حقيقت)) او د کوچنيانو ادبيات	۱۷۰
۲۵	تر پايليک پورته څه	۱۷۵
۲۶	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۸۰

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

د دې سريزو په باب څو ټکي

تر او سه پورې د دې هڅو بېلګې ډېرې کمې ليدل شوي، چې يو ځوک دې د نورو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې د يوې ټولګې په توګه چاپ کړي او يا دې د يوه بل ليکوال هغه سريزې يا يادښتونه راټول کړي، چې د نورو ليکوالو پر اثارو يې ليکلې وي.

يوازې استاد حبيب الله رفيع دا هڅه کړې، چې د بېلا بېلو ليکوالو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې او يادښتونه سره راټول او په ((کتابونه او دريابونه)) نومې اثر کې يې خوندي کړي دي.

ښاغلي افضل شېرزاد بيا د اروا ښاد استاد روهي نږدې هغه لس عنوانه سريزې او يادښتونه سره راټول کړل او په پېښور کې يې ديوه ځانګړي اثر په توګه چاپ کړل، چې استاد روهي د بېلا بېلو ليکوالو پر اثارو ليکلي وو. نور نو تر دې دمه ماته د کوم بل چا داسې کړې کار معلوم نه دی او که وي هم څو د ګوتو په شمار دا ډول اثار به وي. په دې ورځو کې چې زه خپلې ليکنې په خپله

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

راټولوم، نو پر دې سريزو او يادښتونو مې هم سترګې ولګېدې، چې ما د نړدې پنځه لسو کلونو په ترخ کې د هېواد د بېلابېلو ليکوالو پر اثارو ليکلي دي. دې ليکنو ته مې يو ځانګړی باب ورکړ او په يوه ځانګړې ټولګه کې مې راټولې کړې. په خپل لاس د خپلو ټولو يا هم اکثرو ليکنو له راټولولو څخه زما هدف دا دی، چې زه نه غواړم، زما پر کړې کار په ګانده (اينده) کې نور څوک سترې شي، يا څوک پرې د راټولولو له امله خپل وخت ضايع کړي او يا هم ورته دا شک پيدا شي چې کومې ليکنې راټولې او خوندي او کومې نه کړي. په افغاني ټولنه کې ژوند ډېر بحراني دی، ان تر دې چې خلک د خپلو کورونو د مالونو خونديتوب ته حيران دي او ايله د خپل سر په غم کې دي، پاتې خولا د نورو د فرهنګي کار د خونديتوب مسئله.

نو هر ليکوال ته په کار دي، چې خپل اثار په خپله خوندي کړي، کوم اثار چې په بيا چاپ او راټولېدو ارزي، هغه راټول او د بيا چاپ له لارې يې د مرګ او ورکېدو له خطره وژغوري. زموږ په فرهنګي ټولنه کې د ليکوال تر مړينې وروسته دا يو غټ بحث وي چې دې مرحوم ليکوال څومره اثار ليکلي؟ څومره چاپ دي؟ څومره ناچاپ؟ څومره يې په خپل نامه دي او څومره په بدل يا مستعار نامه؟ دغه ناندرۍ، ابهامات او کښته پورته خبرې تر ډېره وخته د ليکوالو ترمنځ روانې وي. د دې علت دا دی چې ليکوال په خپل عمر کې د خپل کړي کار سم سپيناوی نه وي کړی.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

دا سمه خبره ده چې مرګ نا خبره راځي او چاته له ډول و سورني سره نه راځي، خو په هر ترتیب لیکوال باید د مرګي همدغه ناخبره خطر په پام کې ونیسي او څه یې چې کړي له سره منظم او د چاپ او خپراوي لپاره یې تیار کړي. پخوا حالات ستونزمن وو، د چاپ او تکثیر شونتیاوې کمې وې او لیکوال د خپلو او نورو لیکوالو د اثارو د خوندیتوب جوګه نه و، اوس خو زمانه بدله ده، د چاپ، کمپیوټر او انټرنیټ اسانتیاوې د اثارو د خوندیتوب تضمین کوي، نو هر لیکوال ته په کار دي چې خپل فرهنګي ژوند شفاف کړي او څه یې چې کړي، هغه د ځینو په اصطلاح پر ریکارډ راولي. په هر څو کلونو کې خپل تېر فرهنګي کار او اثارو ته د لیکوال بیا نظر او ژوره کتنه هغه ته دا مسئله روښانه کوي، چې تېر یې څه کړي او راتلونکي کې ورته څه کول په کار دي؟

خپله د لیکوال اثار د لیکوال د علمي، سیاسي، کلتوري او ټولنیز شخصیت د ارزونې لپاره ښه تله ده، لیکوال باید تر هر څه لومړی د خپلو اثارو په تله کې ځان وتلي، چې څه یې کړي او څه باید وکړي؟

ما هم دا سریزې په همدې نیت بیا راټولې کړې، چې زه هم خپل ځان د ماضي په هنداره کې وګورم او نور هم ما یو ځل بیا په دې تېره ایینه کې وګوري، چې څه مې لیکلي؟ او څرنګه مې لیکلي دي؟ ما په دې سریزو کې کوم بدلون نه دی راوړی، یوازې کوم ځای کې چې چاپي تېروتنه شوې، هغه مې سمه کړې ده. دا اکثره

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ادبي اثار دي، پر ادبي ليكنو سريزې څه خاص خطرناک سياسي عواقب نه لري او که يې ولري هم. ليکوال بايد هغه وزغمي، ما خپلې سياسي ليكنې هم راټولې او تر کوم خاص بدلانه پرته مې چاپ ته تيارې کړي، له نورو ليکوالو مې هم هيله ده، چې له کوم ځانګړي تغيير پرته خپلې ليکنې بيا چاپ کړي. هره ليکنه د يوه مهال د پېښو او حالاتو انځورنه کوي، او سمهالې ليکنې بايد د اوسني وخت حالات منعکس کړي او د تېر وخت ليکنې د همغه تېر مهال. په دې اثر کې چې تاسو مخې ته پروت دی، پر (۲۴) بېلابېلو اثارو د چاپ پر مهال بحث شوی، ځينې په کې واړه يادښتونه دي او ځينې په کې د منځنۍ کچې او يا هم د اثر له غوښتنې سره سم سريزې. پر دې سريزو کې ما اکثره دا هڅه کړې چې نه يوازې پر دې مشخص اثر بحث وکړم، بلکې څه نا څه مې د ليکوال پر کړي کار هم بحث کړی دی. له دې څخه زما موخه دا ده چې د ليکوال د نورکړي کار د يادونې له لارې، ددې اثر شننه هم څه نا څه اسانه کېږي، خو پر ټولو اثارو دا سې نه ده. د اثر او د ليکوال د شخصيت د شننې ترمنځ، د رابطې له مخې دا کار شوی دی. پر پورتنيو اثارو سربېره ما پر ځينو نورو اثارو هم سريزې او يادښتونه ليکلي دي، خو تر دې مهاله مې لاګوتو ته رانغلل، خو پاتې اثار د ګوتو په شمار دي، اکثره هغه اثار چې تر دې مهاله ما پرې ليکنې کړې دي، همدا دي، چې دلته يې سريزې راغلې دي. دغه راز د ليکوالو پر ځانګړو اثارو مې ځانګړې تبصرې هم کړې،

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

چې په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. د بېلابېلو فرهنګي ټولنو د استازي په توګه مې، د دې ټولنو له خوا په چاپ شوو اثارو هم، د ټولنو په نامه سريزې او يادښتونه ليکلي، د هغو راوړل مې هم دلته مناسب ونه ګڼل. د غه راز په لسګونو ځوان شاعران او ليکوال مې د هغو د نثر او نظم له بېلګو سره د تېرو دوو لسيزو په بهير کې په ځينو خپرونو کې معرفي کړي، د هغو بيا چاپ مې هم ضرور ځکه ونه ګاڼه، چې هغوی بيا وروسته اکثره يا د خپلو اثارو او يا هم د نورو ادب تذکرو له لارې معرفي شول، نو ځکه خو د دې ډول ليکنو بيا چاپ ته ډېره اړتيا پيدا نه شوه. په پورتنيو سريزو کې د ليکوالو د اثارو پر مثبتو او بريمنو خواو ډېر بحث شوی، ځينې منتقدين کېدی شي له دې ډول سريزو سره موافق نه وي او ووايي چې دې کې د انتقاد مالګه نه شته، د دې ډول احتمالي نظرونو په باب بايد ووايم، چې دا سريزې د ليکوال تر بحث لاندې اثر له تشريح او تعارف سره مرسته کوي، نه دا کره کتنې دي او نه هم د يوه اثر ټوله ارزونه. موږ بايد د هغو منتقدينو په شان عمل ونه کړو چې تياري مړي ته ناست وي او پر يوه اثر باندې د چاپ تر مهاله ټوله تېره شوې پروسه له ياده وباسي. زموږ ټولنه د ځينو نورو پرمختللو ټولنو په شان نه ده، چې ليکوال يوازې د اثر د ليکلو دنده سرته رسوي، دلته چاپېريال ډېر اغزن دی، له سياسي، کلتوري او نورو تنګسياوو سره سره د يوه اثر تخنيکي چارې هم له ګڼو ستونزو سره مخ دي. زموږ يو پښتون افغان

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لیکوال هم خپل اثر لیکي، هم یې خپله ایډیټ کوي، هم ورته خپله پیسې پیدا کوي، هم یې خپله چاپوي، هم یې خلکو ته خپله وېشي او هم یې بیا خلکو ته خپله وړیا ډالۍ کوي، دا ټول بهیر چې په حقیقت کې د څو تنو کار دی، یو زیات شمېر لیکوال یې په یوازې ځان سرته رسوي. نو په داسې تنګو او اغزنو شرایطو کې چې د لیکوال مخاطبین هم یا لږ وي او یا د کتاب لوستنې معیارونو ته نه وي رسېدلي، پر لیکوال تر توقع پورته انتقادونه، زموږ فرهنګي بهیر ته ډېر زیان رسوي. زه خپله د یو سالم انتقاد او مثبتې کره کتنې پوره پلوی یم، خو په داسې حالت کې چې کره کتونکي خپله یو ځل ځان د لیکوال په هنداره کې ووېني چې: که دی چېرې د لیکوال پر ځای وای، له کوم چاپېریال او ستونزو سره چې لیکوال مخ دی، دی هم ورسره مخامخ وای او تر لیکوال یې ښه اثر پنځولای او چاپولای شوای، نو بیا کره کتونکی حق لري، چې پر لیکوال د شتو امکاناتو په هنداره کې، په خلاص مټ انتقاد وکړي. خو ځینې کره کتونکي په اصطلاح کره کتونکي دي، هغه دې ته ناست دي چې کوم لیکوال په ډېر تکلیف د خپل فکر او تندي په خولو یو اثر چاپ کړي، نو بیا دوی ورته قلمونه تېره کړي، داسې څه پرې ولیکي چې هغه لیکوال د خپل اثر له لیکلو پښېمانه کړي. دا ډول په اصطلاح کره کتونکي په واقعیت کې د بل لیکوال د اثارو په نقدونه او یا هم ارزونه کې خپل ژوند او شهرت ویني. که هغوی څه ونه لیکي نو ده ته د کلتوري ژوند او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شهرت هېڅ وسیله نه برابرېږي. زما لاره له داسې کره کتونکو بېله ده، خو ټولنې ته د ټولنې تر کچې د ټیټو او مبتذلو اثارو د وړاندې کولو ټینګ مخالف یم. هر اثر چې ټولنې ته وړاندې کېږي، باید د ټولنې اکثره او که نه یو ټاکلي شمېر وګړو ته خو نوی وي او باید د هغوی د ذهني کچې د لوړاوي سبب شي. په هر حال ددې سریزو چاپ مې له دې پلوه هم ضروري وګاڼه چې لږ تر لږه زموږ هېوادوالو ته د شل پنځه ویشتو بېلابېلو اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، له دې لارې دوی له هغو اثارو سره اشنا شي او که چېرې اړتیا یې ورته احساسوله، نو خپله هغه اثر ترلاسه کړي.

زه په پای کې یو ځل بیا له خپلو ټولو او سنیو لیکوالو څخه هیله کوم، چې خپل کار په خپله راټول کړي او دا بار راتلونکي نسل ته پرېنږدي، زه د لوی خدای(ج) له درباره هیله من یم، چې زموږ د راتلونکي پښت غمونه او دردونه به تر موږه ډېر کم وي، خدای(ج) به هغوی ته د علم او پرمختګ زمینه برابره کړي او هغوی به پر داسې ګڼو علمي او ورځنیو کارونو مصروف وي، چې د دوی د ژوند د سوکالۍ سبب شي. په همدې هیله پر دې سریزو دا سریزه پای ته رسوم.

په ټوله فرهنګي مینه او ادب

محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۷۸ل کال د مرغومي ۲۲

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

سریزه: د غشو تنده

د روانـي لمریـزي پـېړۍ شـپېتم کلونـه او پـه تېـره بیـا د یـادو کلونو وروستي پنځه کلونه، داسې مهال و چې په کابل کې د ((شعر)) او ((شعار)) ترمنځ په ډاګه پولـه او بریـد راکښـل شـول. دا څـه ناڅـاپي خبـره نـه وه، تـر څـو لسـیزو واټن وروسته د دې لاره چاره برابره شـوه. انسـاني ذهـن، د ګـڼ شـمېر لیکوالو او د شعر مینه والو فکر له پرلـه پسـې کلیشـه یـي نظمونـو، سپوره منظومو ترانو او د ((شعر)) پـه نـوم لـه ډانـګ پـېيلو خبرو څخـه

سـتړی شـوی و. یـو داسې عـاطفي، ادبـي بـدلون او اوښـتون تـه سترګې پر لار وو، چې د دوی پر ستړي احساس او فکر د کینې او غوسې پرځای د مینې او عاطفې باران ووروي او شعر هم پـه رښتینې مانا خپل هویت ترلاسه کړي. دا وخت سیاسي فضا هم داسې وه، چې نور نو اکثره له سرو، ګرمو او اورنیو شعارونو ستړي شوي وو او ټولو یو ارام تـه اړتیـا لرلـه. د هنر بېلابېلي څـانګې پـه تېـره بیـا ادبیات او پـه ادب کې بیـا د شعر وزرونـه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خلاص شول. د ځینو مخورو لیکوالو په تېره بیا د څو تنو کره کتونکو له خوا په ډېره ځیرکۍ کار پیل شو او هغه شاعران چې په کلام کې یې د شعریت تومنه زیاته وه، دې ته وهڅول شول چې نور هم د خپل شعر هنري جوهر پیاوړی کړي. د کره کتونکو په ډله کې د هېواد تکړه لیکوال او کره کتونکي زرین انځور او پیاوړي کره کتونکي لطیف بهاند هڅې د زیاتې یادونې او ستاینې وړ دي. پر همدې وخت د کابل په فرهنګي ټولنو او کړیو کې د شاعر او ناظم، شعر او نظم بریدونه له ورایه د بېلېدو او څرګندېدو په حال کې وو. د ۱۳۷۱المریز کال تر پیله پورې دومره کار شوی و، چې د ادب زیاتو مینه والو د شعر او شعار ترمنځ پوله ټاکلای شوه.

ځوان شاعر صدیق الله بدر یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه دی چې د همدغه شعري بهیر له پیل سره یې خپله شاعري پیل کړې ده. د ده د شاعرۍ د پیل پر وخت د ((شعار)) بازار ختم شوی و، ځکه نو ده د شاعرۍ دا پړاو چې له ورایه د ځینو شاعرانو په کلام کې دا وخت محسوس و، تېر نه کړ او ژر یې پر خپل کلام د شعر د هنري جوهر رنګین شال وغوړاوه.

صدیق الله بدر د دولسو کلونو په بهیر کې بنه ډېر شعرونه ولیکل او ډېرې نورې ادبي لیکنې یې وکړې، خو تراوسه یې نه د ادبي او څېړنیزو لیکنو او نه هم د شعرونو کومه ځانګړې مجموعه چاپ شوې ده.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ده خپله شاعري په اوډلي او سیستماتیک ډول پیل کړې ده، د ده د شاعرۍ د لومړیو وختونو شعرونه هم پاخه ښکاري او د ابتدايي شاعرۍ په شان ډېرې کمزورۍ پکې نه لیدل کېږي، خو د دې ترڅنګ د ده د شاعرۍ د پرمختګ سرعت چټک او توپاني نه دی. د څو کلونو په بهیر کې د ده شاعري پر مختللې ده خو دا پرمختګ یو ناڅاپي نه دی، د ده د شاعرۍ وده او پرمختګ هغه پوخ پرمختګ ته ورته دی چې ورو ورو مخ ځي او د تجربه کارو پوځیانو په شان تر شا خپله نیمګړتیا او خلا نه پرېږدي، بدر د یو پوه معمار په څېر دی چې د خپلې ودانۍ بنسټ په ډېر ښه شکل ږدي، ودانۍ ورو ورو ودانوي، خو ښه یې ودانوي، ده هم د خپلې شاعرۍ پیلامه همداسې راپیل کړې، نو ځکه یې شاعرۍ کې د یو مستحکم او پرله پسې پرمختګ څرکونه لیدل کېږي.

په همدې وجه د خپلې شاعرۍ په وروستیو وختو کې یې له زړه نه دومره شاعرانه غمونه راتاو دي چې ټول زړه یې د خپل ارمان جانان ته سپارلی او یوازې همدا شاعري ده چې د ده غمجن زړه ته ارام او ډاډ ببښلای شي:

داسې چې ډېر ډېر پر ماګران دی زړه مې
زما خو نه دی د جانان دی زړه مې
توري چړې پرې هر نظر پرېوزي

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د وينو كور افغانستان دى زړه مې
ستا د نظر د برېوكو هنداره
د ښايستونو بيابان دى زړه مې.

ځيني وختونه چې څوک يو ادبي يا هنري اثر لولي نو د هغه اثر د ليكوال د شخصيت انځور يې هم سترګو ته كېږي، كله خو ليكوال په خپله د خپل اثر مركزي اتل وي نو لوستونكي د اثر له لوستلو څخه د هغه باطني او ظاهري كركتر څه نا څه مجسم كولاى شي، كله بيا د يو اثر د بېلابېلو كركترونو په څېرو كې د ليكوال د اندروني شخصيت ځينې ځركونه ښكاري. خو كله كله داسې هم وي چې د ليكوال ټولنيز-ځاني او اخلاقي شخصيت د هغه د اثر له مانيزې خوا او فكري پېچلتيا سره يو شان او يو رنګ نه وي، يانې د ليكوال فزيكي جوړښت داسې وي لكه د تورو كاڼو غر، خو د دې غره په زړه كې بيا د ښكلو غميو يو كان هم وي. يانې داسې چې كله د ليكوال او شاعر ځاني، ټولنيز او اخلاقي شخصيت د هغه د هنري اثر له مانيز جوهر سره سمون خوري او كله هم نه يوازې دا چې سمون ورسره نه لري، بلكې له هغه سره مغاير او مخالف هم وي.

صديق الله بدر لكه څنګه چې له نامه څخه يې څرګندېږي يو ښتيني انسان دى، همداسې په عملي ورځني او ټولنيز ژوند كې هم يو سپېڅلى او ښتين شخص دى. دلته د اروا پوهانو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

هغه خبره هم په يو ډول رښتيا خبري چې وايي: ((نوم د نومول شوي (اسم له مسمی) سره يو نه يو ډول اړيکي لري.))

ځرنګه چې صديق الله بدر په ورځني ژوند کې يو سپېځلی او رښتينی انسان دی، همدا سې يو هنري، روڼ، روښانه او سپېځلی شخص دی. د کينې، تکلف او تصنع تورو ګردونو او پردو يې د شعر د ملکې مخ د ښېځايه ابهام په حجاب کې نه دی پټ کړی. هغه هر څه چې ويلي د يو سر زوري لېوني په شان يې رښتيا ويلي او که د يار قاتل نظر يې هم انځور کړی، نو ښه صفا او د زړه د هنداري په زور يې انځور کړی دی:

قاتل نظر انځوروم د اشنا
ځکه د زړه ورته هنداره نيسم
زه يمه داسې لېوني ملګرو
او ښکه مې سترګو کې ايساره نيسم.

وايي د شاعر پوهکي ډېر زيات نازک او نری وي، د عادي پېښې پر وړاندې ډېر ژر عکس العمل ښيي او د زړه، خيال او فکر د خوب ښاپېری يې دومره په زړه بيداره ده، چې په ډېره عادي خبره له خوبه پاڅېږي.

کله چې شاعر د پېښو د عاملينو ګرېوان ته په لاس غځولو کې ببوسه شي، نو مايوسه شي او له سخت رواني او روحي کړکيچ سره مخامخ شي، په همدغه حالت کې د شعر عقاب د شاعر پر سر د شعر وزرونه وغوړوي او نوی شعر راوټوکېږي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

صديق الله بدر هم کله کله له داسې رواني کشمکشونو او ستونزو سره مخامخ شوی دی:

اشنا ته خاندمه دنيا ته خاندم
د غريب خوله يمه هر چا ته خاندم
ستا مجبوری نه عشقه نه پوهېږم
چې چا ته ژاړمه او چاته خاندم
يا:
داسې رنګ بې رنګ غمونه يې خوري زړه مې
ځو مره که هم ژاړم ژړا نه راځي.

شاعر که له يوې خوا په خپلو ځاني غمونو کې غوټې وهي نو له بلې خوا ټولنيز دردونه يې هم ارام ته نه پرېږدي، هغه د ټولنې او هېواد د يوه غړي په توګه ټولنه او هېواد خپل وجود ګڼي او هر ټولنيز او هېوادنی درد تر ټولو دمخه د شاعر پر بدن احساسېږي. سره له دې چې د ده په هېواد او ټولنه کې د مادي شتمنۍ يو ځاځکی هم په برخه نه وي، خو د استاد الفت په خبره ((که په ټول وطن کې يې يوه کوډله هم نه وي نو دی به وايي چې هله وطن مې)) د ټول وطن دعوه به کوي. نو د شاعر زړه د تخيل خان او باچا دی. ټول کلی، ټوله ټولنه او ټول وطن او د هغو غمونه او دردونه د هغه شتمني جوړوي. د دردونو عوامل او له هغو نه د خلاصون لارې ګودرې په ګوته کوي:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لمر چې زمـوږ کـلـي ته لاړ نه کوي
هـغه دوه غـرونـه نـړېدلي نه دي
هـسې لـه بـخـته زوروړ يــو اشــنا
کـه نـه نـو چا سـترګې نيولي نه دي.

شاعر ته تـر هـر چا خپله پـه وينو رنـګ ټولنه ښـه معلومـه ده، ځکه چې د ټولنې د هر فـرد ځاځکی وينـه تويـه شـوې، نـو شـاعر پرې خپلې اوښکې څڅولي دي، نو له دې کبلـه ده تـه تـر هـر چـا د خپل ړنګ بنګ کلي، کور، ټولنې او هېواد پـه وينـو رنـګ ځېـره ښه معلومه ده. بيا نورو ته وايي چې کـه ((زمـوږ د کلـي پتـه)) د چا پـه کار وي نو داسې ده:

زموږ کلی
دا د دنګو غرونو شاته
که دې زړه وي
چې ته راشې
د زړګي پردې دې خلاصې کړه
په ځير شه
او بيا...
وګوره په مينه:
يوه سره د وينو ليکه
غزېدلې ده له غرونو
چې تر کلي پورې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

رسي.

شاعر دي خبرې نور هم غمجن کړی چې پخوا به کلي کې ډزې وشوې، نو په کلي کې به کوم نوی ګل (ماشوم) راټوکېدلای و او ملا به یې د تبرک لپاره په ډېره خوښۍ په غوږ کې اذان کاوه، خو اوس هر وخت په کلي کې ډزې کېږي خو دا بل ډول ډزې دي او تر ډزو وروسته زموږ د کلي ملا د جنازې مونځونه کوي، (یاس شعر) . شاعر په یوه شعر کې خپله سوې لوې ټولنه له یو سوي ځنګل سره تشبیه کړې ده، چې څو لارورکو د ځان د خلاصون په خاطر ټول ځنګله ته اور واچوه، خو په پای کې همدا اور له دوی څخه هم راتاو شو. شاعر په دې شعر کې د خپلې ټولنې د شل کلنې غمیزې د عاملینو یو ډېر دقیق انځور باسي چې څنګه یې د ځان د هوسایني لپاره ټوله ټولنه په اور وریته او وسوځوله، خو په پای کې یې دوی ته هم لمبې ورسېدې (لار ورکي لاروي) شعر.

صدیق الله بدر د شعري جولو په دو فورمونو (غزل-ازاد) کې زیاته شاعري کړې ده، آزاد شعرونه یې هم ښکلي دي، خو د ازاد شعر په انډول یې غزل کې تجربې پخې دي. د ده په غزلو کې د ژوند د بېلابېلو خواوو رنګارنګ ناخوالې انځور شوي او د ژوند ډول ډول مانیزه رنګارنګي په کې لیدل کېږي. د څو غزلو دا څو بیتونه به یې د بېلګې په توګه راوړو:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

چې یارانه یې ورانه کړې زموږ
کوم یو غماز مو په ملګرو کې شته
بدره تاو بږي لېوني چې درنه
وایه څه راز ستا په خبرو کې شته

یا:

ما د هجران خطرې وزغملې
نور ځان د وصل په خطر کې وینم
بدره اخر به شې رسوا په مینه
د مینې راز دې هر اثر کې وینم

یا:

د زړه وینه مې د هغو ګلو رنګ دی
په وږمو یې نارام زړګی قرار شي
د کابل د پېغلو زلفې شي وږمینې
چې راخور د نارنج ګل د ننګرهار شي

د صدیق الله بدر شعرونه د نورو شاعرانو په شان د ډېرو بریاوو ترڅنګ یو لږ خفیفې نیمګړتیاوې هم لري. بدر د ننګرهار د سره رود د شاعرانه سیمې بلبل دی. کله چې د هر سره رودي شاعر شاعري تر نظره تېرېږي، نو سړي ته له ورایه د ژبنۍ ستونزې مسله راتر سترګو کېږي.

صدیق الله بدر د ځینو نورو سره رودیانو په شان په کور کې فارسي وایي. ځینې سره رودیان په ځانګړي ډول لیکوال او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شاعران داسې دي چې کورنۍ او ګړنۍ ژبه يې فارسي وي، خو ليکنۍ، قلمي او د شاعرۍ ژبه يې بيا پښتو وي. د بدر په ليک په ځانګړي ډول په شعر کې ژبنۍ نيمګړتيا ډېره کمه ده او ان اوس بېخي رفع شوې، خو د ژبنيو ترکيبونو په برخه کې بيا سړی د ځينو نيمګړتياوو او کميو احساس کولای شي.

په ټوليز ډول صديق الله بدر يو بريمن شاعر او ليکوال دی چې په اوډلي ډول يې شاعري او ليکوالي مخ په بره روانه ده. د ځينو په اصطلاح يو ژمن شاعر او ليکوال دی. دا لاندې شعر يې هم د ده د ټينګې ژمنې څرګندونه کوي:

چې کړو ښکاره د زړګي زور ملګرو
راشئ چې ودانګو په اور ملګرو

له نيمې لارې ستنېدل به څه وي
له دې نه غير چې شي پېغور ملګرو.

زه ځوان او هڅاند شاعر صديق الله بدر ته د ده په هڅاند فرهنګي يون کې د لا زياتو برياوو او نوښتونو هيله کوم.

په شاعرانه مينه
اسمعيل يون
۹-۶-۱۳۷۷
کابل

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

بېکسیار

د بې هویتۍ په دریاب کې د هویت ډیوه

د بېکسیار قلمه دومره وکړه
د وخت پر تنده انسانیت وکړه

په تېرو شلو کلونو کې چې زموږ پر ټولنې کوم دردوونکی ناتار تېر شو، نو د ژوند پر ټولو خواو یې خپلې اغېزې وشیندلې. د شعر نړۍ هم له دې ناتاره خوندي پاتې نه شوه.

شاعران او ناظمان دواړه په یو نه یو ډول له یو فکري، سیاسي او عقیده یي لوري سره وتړل شول. په پایله کې هغه کشمکش چې په سیاسي برخو او ټګلورو کې موجود و، تر یوه بریده یې پر ادبیاتو او په تېره بیا پر شعر هم خپل سیوری خور کړ. خو په دې منځ کې بیا ځینې داسې شاعران او لیکوال هم راوټوکېدل، چې د کینې او سیاسي غرض پر ځای یې عاطفه، احساس او لوړ انساني ارزښت د خپلې ایجادي ښکارندې محور وټاکه او داسې ادبي اثار یې رامنځته

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کړل چې د ځرنګوالي له پلوه يې تر هغو نورو ارزښت او مقام لوړ دی.

عبدالمالک بېکسيار د همدغې دويمې کټګورۍ د شاعرانو له جملې څخه دی. ده خپل شعر له همغه پيله د سياسي شعار تر بريده راټيټ نه کړ او پر خپل شاعر شخصيت يې د وخت د سياسي غوښتنو تور پورې نه کړ.

شپېتم کلونه د هېواد په دننه کې د شعار او شعر بنه ګرم پړاو و. همدغه لسيزه د بېکسيار د شاعرۍ د ټوکېدو کلونه دي، خو ده په دې کلونو کې هېڅکله هم خپله سپېڅلې شاعري د سياسي شعار ګردونو او بادونو ته پرې نه ښوده. له همدې کبله خو دی په دې کلونو کې د هېواد په دننه کې د يو شهرت ګټلي شاعر په توګه مطرح نه شو؛ يوازې هغه شاعران او ليکوال چې له ده سره يې فرهنګي اړيکي درلودل، د ده د شاعرۍ پر ارزښت پوهېدل. همدا ياده لسيزه لا پای ته رسېدلې نه وه، چې شاعر بېکسيار له خپلو شعرونو سره د خپل ټاټوبي په پرېښودلو محکوم شو؛ پېښور ته راغی، يو کال نيم يې لا تېر کړی نه و چې دلته يې هم د (شعاريت) بازار وليد او د ذهني ستړيا احساس يې وکړ، پېښور کې د ده د ازاد هنر وزرونه ونه غوړېدل، ځکه چې دلته هم د کابل په شان د ازاد ذوق او اند د شعر د شاهين پر پرواز بنديز لګېدلی و. بيا له دې ځايه لرې ((د رڼاګانو هېواد)) (ډنمارک) ته لاړ او داسې اټکلېده چې نور به

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

نه خپل سوی لوی هېواد ور په یاد وي او نه به هم د خپلې جونګړې تیلي څراغ.

د وخت په تېرېدو سره دا اټکل بېخي اوښتې بڼه غوره کړه؛ هغه د رڼاګانو د ښار د سندرو په ګلبڼ کې د خپل ټاټوبي (د سنځل ګل شپې) هېرې نه کړې، تن یې هلته و خو روح او اروا یې دلته. دی په خپل هېواد کې د ذهني بلوغ دا سې یو پړاو ته رسېدلای و چې نور نو پردیو سندرو او د پردیو ګلونو رنګ یې پر ذهن هغه اغېز نه شو شیندلای چې د خپل هېواد، د سنځلو ګلانو او سوو ټپو پرې خوږولای شو.

بېکسیار زمونږ د ډېرو کلونو د یو ملي او فرهنګي سفر ملګری دی، کله چې دی بهر ته لاړ، نو تقریباً اته کاله ما وده سره ونه شو کتلای، خو بیا مو لیکني اړیکې پیدا شول، ما فکر وکړ چې هلته خو بېله ټولنه ده، کېدی شي د سړي پر ژوند او شخصیت ډېره اغېزه وکړي، خو ده راته په یو لیک کې لیکلي وو: ((... زه هم هغه مالک یم چې تاسو په کابل کې لیدلای وم، ما هېڅ تغیر نه دی کړی...)) تر لیکنیو اړیکو وروسته مې بیا په پېښور کې ولید، هم هغه بېکسیار و، چې پخوا و، لا کلیوال شوی و، لا صمیمي شوی، تکلف، تصنع، ځان ښودنه او د مصنوعي تبارز او شخصیت هېڅ نښې نښانې په کې نه ښکارېدې، هم هغه فرهنګي مینه او ولوله یې په زړه کې وه چې پخوا یې درلوده، خو نور یې دا اور په زړه کې نه شو ساتلای،

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د یوې فرهنګي مجلې (هیلې) د خپرولو په تکل کې شو او دا یې هم وویل چې ((ګوره هېڅ ځوان لیکوال د رنه بېنوا او خفه لاړ نه شي او د هېچا لیکنې ته د سانسور زندۍ وانه چوئ، سانسور او د ادب د زنداني کولو ترخه تجربه خو موږ او تاسې لیدلې ده. تاسې د مجلې د لګښت په اړه هېڅ تشویش مه کوئ، زه شپه ورځ کار کوم خو د مجلې لګښت برابروم...)). ده همداسې وکړل. یو وخت ماته زموږ یو بل فرهنګیال ملګری ممتاز ارمان له مسکو نه ټیلفون وکړ چې: ((تاسو به خبر یئ که نه، چې بېکسیار په څومره ستونزو د مجلې لګښت برابروي؟ هغه د خپلې رخصتۍ په ورځو کې هم کار کوي چې مجلې ته مالي لګښت برابر کړي.)) دې سره ماته دا خبره نوره هم ثابته شوه چې فرهنګي کار او خدمت د څومره قربانیو په بدل کې سرته رسېږي، خو بېکسیار په خپلې دې قربانۍ سره د فرهنګي خدمت یو بېساری ریکارډ ټینګ کړی دی. (بېساری ریکارډ) خو ورته ځکه وایم چې تر بېکسیاره نور غښتلي، متهور، ژبور او د زیاتې پانګې څښتنان شته، خو په لویدیځ کې چا هم داسې یوې قربانۍ ته ځان ور نه کړ. البته زموږ ډېرو افغان لیکوالو او فرهنګیانو په ډله ییزا او هم په ځاني ډول د یاد وړ کارونه کړي دي، خو هغه د بېکسیار په شان د خپل ځاني او کورني ژوند د قربانۍ په بیه نه دي، یو څه یې ورسره د خپل ژوند خیال هم ساتلای دی.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

بېکسیار پر ۱۳۷۲کال د هیلې مجلې تر څنګه د خپلو شعرونو لـومړنۍ مجموعـه (سـو چونه او کړلېچونـه) هـم چـاپ کـړه. دې شعري ټـولګې د یـوه ښـه شـاعر پـه توګـه پـه ادبي کړیـو کـې د بېکسـیار نـوم څرګنـد کـړ. تـر دې د مخـه د هغـه د شـعرونو د څرنګوالي په انډول د هغه شهرت کم و.

(د سـنځل ګـل پـه شـپو کـې) د بېکسـیار د شـعرونو دویمـه مجموعـه ده. شـاعر پـه خپـل شـعري یـون کـې ښـه بـریمن دی. خـدای(ج) ورکـړې شـعري اسـتعداد او خپلـه کسـبي پوهـه یـې دواړه سره ډېر ښه اوډلي او د دواړو لـه ښکلي اوډنـې نـه یـې خواږه شعرونه ټوکولي دي. د شعر فکري او ښکلا ییزه (لفظي) خـوا یـې دواړه پـه تـول تللي دي. د شـاعر زړه او ذهـن دواړه لـه شتمنۍ ډک دي، غواړي لوستونکي او ټـولنې تـه خپـل انسـاني رسالت تر سره کړي. د ده شعر د یو ټولنیز او ځاني درد زېږنده ده، د خپلو او پردیو غمونو د دواړو انعکاس ته یې اوږه ورکړې ده. د فرانسـیس بـېکن پـه وینـا ((شـاعران پـر دریـو کټګوریـو وېشل کېږي، یو هغه دي چې د مېږي پـه شان ټول عمر لـه نـورو څخه هر څه راټولوي او خپلـه هـېڅ نه لري او بل هغه دي چې د غنې په شان هر څه له خپلې ګېډې باسي لـه نـورو څخـه هـېڅ نـه اخلي او دریم هغه دي چې د شاتو د مچیو حیثیت لري، پر لـرې لرې ګلونو ګرځي، له هغو څخه شیره را اخلي او بیا یې پـه شـاتو بدلوي.)) بېکسیار هم لکه د یو پتنګ په شان د خپلې ټولنې پـر

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ټپي ګلونو، سويو ساندو، ټولنيزو ناخوالو او نورو ذهني ټپونو ګرځېدلای او هغه ټول يې په روح او روان سره لمس کړي او بيا يې د شعر د شاتو په کنډولي کې ټولنې ته وړاندې کړي دي. د ده شعر د همدغو پېښو انځور، د بريو او نابريو او ټکلو زړونو د اهونو هنداره ده. کله چې موږ د ده شعرونه لولو نو په ذهن کې مو همغه پېښې او انځورونه راژوندي کېږي. د ده په شعر کې د نورو ځانګړتياوو تر څنګ دغه لاندې ځانګړنې زياتې څرګندې دي:

۱- صداقت او رښتينولي: د ده په شعر کې يو سپېڅلی صداقت او رښتينولي ښکاري، دی څه چې وايي رښتيا يې وايي او له خپلې مينې سره رښتينې مينه لري.

د ده شعري صداقت د ده له ځانې صداقت سره هم مستقيم اړيکي لري، په ځانې ژوند کې هم داسې يو انسان دی، چې دروغ، ټګي، بازاري کېدنه، تېر ايستنه او د نورو درغليو چل نه ورځي. وګورئ دغه شعر د ده سپېڅلی صداقت په څه ډول انځوروي:

ما يو څلور بنده غزل ليکلی
هغه به وګورو لږ،
په تناره کې مېلمنو نه پاتې شونې وريجې
به سره يو ځای وخورو،
ما ته تروری وېل دا ستا ډېرې خوښې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

بیا د ژوند نورې څه کيسې به وکړو،
شپې به له میندو پټ په بام ویده شو،
تر پېشلمې پورې به ستورې شمارو.

۲- فکري تړون: په شعر کې د شاعر د روحي سپېڅلتیا تر څنګ فکري سپېڅلتیا او له مقدس ارمان سره ټینګ تړون هم د شعر د مانیز ارزښت په لوړولو کې ستره ونډه لري. د لوړو اشخاصو او شاعرانو ارمانونه لوړ وي. بېکسیار هم یو ستر هېوادني ارمان ته ژمن دی. د هغه د زړه پردې د هر هغه ناتار په شمال رپې چې د ده په ذهن کې د ده د سترې هیلې (د هېوادنۍ سوکالۍ) د له منځه تلو سبب کېږي، نو ځکه خو یې په زړه کې وېره وي:

دا شپه دېره اوږده نه شي ملګرو زه ډارېږم
د وخت کیسه تو ده نه شي ملګرو زه ډارېږم
دا مسته قافله د خر ځادرو پښې لوڅو
په نیمه لار ویده نه شي ملګرو زه ډارېږم

یا هم دا شعر:

د ځول شپې سرې هوا ته اور مو مړ
غوارو چغې کړو دنیا ته شور مو مړ
په پردي نظر کره یې کړو بیا ډز
چې بیا بنه یې ورشو خوا ته ورور مو مړ.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

۳- انتقادي روح: لکه څنګه چې شعر خپله د ټولنیزو ناخوالو پر وړاندې یو غبرګون دی او شاعر د دې پېښو انځور ګر، نو د پېښو د عامل پر وړاندې فکري بغاوت او نیوکه د شاعر حق دی. د پېښو بیان که څه هم د پر تریخ وي خو شاعر یې له بیان څخه ډډه نه کوي، ځکه چې ((شاعران له قید او بنده بې پروا دي)) بېکسیار هم د یو شاعر په توګه دا رسالت تر سره کړی دی:

شروع ته اخرت وایي زموږ د کلي خلک
مرګونو ته غیرت وایي زموږ د کلي خلک
نبي د ننګې کلاګانې کې بندي پښتني پېغلې
بس دي ته خپل عزت وایي زموږ د کلي خلک
برغره کې چېرته پټ دي یو ملا او بل یې زوم دی
ځانونو ته دولت وایي زموږ د کلي خلک

یا:

د مینې نوم د دې مخلوق له ژبو مرور
مرګي دي جنازې دي ټول وطن مو هدیره
ورانې کوه، مرګي کوه چې نوم دې وي اتل
د هر څه اجازې دي ټول وطن مو هدیره.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

۴- لفظي ښکلا: ښکسيار د خپل شعر مانيز جوهر د ښکلو کلمو په ګلاپاڼو کې تاو کړی. د ده د شعر لفظي خوا خوږه، نرمه، پسته او روانه ده. په شعر کې يې تکلفي او تصنعي ښکلا نه شته، د شعر الفاظ يې داسې سره اوډل شوي چې ظاهري ځلا يې دومره ښکاره نه ده چې سړی فکر وکړي شاعر په جبري ډول پرځان فشار راوړی چې حتمي بايد ښکلې کلمې وکاروي، بلکې په طبيعي ډول د شعر له مانيزې او لفظي ښکلا سره برابرې شوې دي.

وګورئ دا شعر:

((د پېشلمي په خوب ويدې پېغلې په ښې موتي کې،
رډې د ديدن خوبونه)).

يا:

سږ کالې بيا فصلونه ښه راغلي
سږ کالې بيا سنځلې ډېرې ډکې
سږ کالې ډېر غريبانان نه يو لړ ډېره راځه.

بل شعر:

دا خنګه يو ناڅاپه راپه ياد شوې لکه هېر
د زړه په کور چې هغسې آباد شوې لکه هېر
دا چا کړې له نظره يه زما خوږه وطنه!
لوګی دې شم دا ولې يو هېواد شوې لکه هېر.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

۵- نوښت: د ېبکسیار په شعر کې تر زیاته بریده نوښت لیدل کېږي. سره له دې چې په ځینو شعرونو کې به یې د پښتو شاعرۍ دودیز رنګ موجود وي او په طبیعي ډول به پکې د دودیزې شاعرۍ اغېز پروت وي، خو په ټولیز ډول د هغه شاعري له نوښته ډکه ده، زیات شعرونه یې له دودیزو شعرونو خپله لار بېلوي؛ هغه پېښې او حالات انځوروي چې تراوسه لا ورته د ډېرو د فکر نیلي وررسېدلي نه دي. د هغه د وینا دود هم له نورو توپیر کوي. د ده په شعر کې ډېرې ((قلقلې)) نه شته، یوه ارامه وینا ده، خو دننه په کې بیا یو ((غلی شانته انقلاب دی.)) د ده له هغو شعرونو څخه چې نوی رنګ پکې زیات دی، لوستونکي په لومړي ځل ډېر خوند نه شي اخیستلای، خو چې دویم دریېم ځل یې ولولي نو زیات خوند ترې اخیستلای شي. ځینې نوي شعرونه یې داسې هم دي چې په آنې ډول یې انځور تر سترګو کېږي او سړی ترې ژر خوند اخیستلای شي. دی داسې کلیوالي، څنګزنو مسایلو ته متوجه شوی، چې تراوسه یې پښتو شاعرۍ کې بېلګې کمې وې، دا شعر یې وګورئ:

خپله
راته یې وې
((هغه پرون چې هغه زه، ته روان
د ګاونډې لور رانه وروسته کې
بیا وپوښتل چې
څه دي کېده؟
ما ورته ووې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

چې دا ((خپل))؟ دی زما))،
خو زه قسم دی ((خپلي))؟
چې لا تراوسه پوري،
ستا بس په دې ټکي ونه پوهېدم،
چې دا دې ((وینه))
که دې ((مینه)) ښوده؟.

۲- معیاریتوب: بېکسیار یو داسې شاعر دی چې د خپل فطري استعداد تر څنګ د ادبیاتو کسبي زده کړې هم لري. هغه د پښتو ژبې او ادب په څانګه کې خپلې لوړې زده کړې ترسره کړې، د همدغو لوړو زده کړو له کبله د هغه د شعر ژبه کره او معیاري ده. که په شعر کې یې ځینې سیمه ییزې پېښې او د ځاني ژوند ځینې ذهني تاثرات څرګند کړي، نو بیا یې هم د معیاري ژبې خیال ساتلی دی. له دې پرته ځینې نورې ځانګړنې هم شته چې د هغه د شعر ښکلا او ځلا یې زیاته کړې ده.

د بېکسیار د شعر په کره والي او ښکلا کې د دې ټکي هم زیاته ونډه لرلې چې شاعر زیات عمر له خپل شعر سره ملګری پاتې شوی دی، څومره مینه چې ده له شعر سره پاللې، له بل څه سره یې نه ده پاللې، د هغه زیات ذهني ځواک او د زړه زور په همدې شعر کې مصرف شوي دي.

په پښتو کې دا دود دی چې زمونږ د ادبي پديدې زېږندوی لومړی شعر لیکي، کله چې په شعر کې تر یوه ځایه د شهرت پړاو ته ورسېږي، بیا پر لیکنو پیل وکړي، بیا سیاستوال شي او بیا نور...

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خو بېکسیار له پیله تر دې دمه یوازې د شعر له ښا پېرۍ سره خپله مینه لوبولې او لوبوي یې. دې کار هم د ده د شعر ښکلا زیاته کړې ده. د یو باثباته شاعر شخصیت ترڅنګ د هغه ټولنیز، ملي او ځاني شخصیت هم د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. هغه په یو داسې چاپېریال کې ژوند کوي چې ډېرو په کې خپل هویتونه او شخصیتونه بایللي او د بې هویتۍ په دریاب کې داسې ډوب شوي چې بیا یې پته هم لګېدلې نه ده.

خو بېکسیار د بې هویتۍ په دې لوی دریاب کې د افغاني هویت او پښتو داسې یوه ډیوه (هیله) لګولې، چې رڼا یې نه یوازې زموږ د ستم ځپلي هېواد ګوټ ګوټ ته رسېږي، بلکې د هغو افغانانو چې په لوېدیزو هېوادو کې د هویت ورکېدنې پر یو نري رنځ اخته دي، د هغو د ویښولو لپاره هم یوه ځلانده ډیوه ده. د اوبو په منځ کې د ډیوې لګول څه اسانه کار نه دی، هغه د بېکسیار په شان اشخاصو داندوا او ژوند قرباني غواړي.

زه ورته د لوی خدای(ج) له درباره همداسې بریالیتوب غواړم.

په درناوي

د ادب په خوږه مینه

محمد اسمعیل یون

۱۵-۱۱-۱۳۷۷

پېښور- پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر بريمن دى

را ويښو مه د مړوند مازيګرۍ سندرې
د رباب مزو کې مې بيا د ګودر تال ګډ دی

له ډول ډول سيليو سره سره اوس زموږ فرهنګي چاپېريال له رنګارنګ ګلانو ډک دی، خو ازمون بيا په دې نويو ګلانو کې يو ګلاب ګل دی.

هغه د خپل زړه هېنداري د مينې او عاطفې په اوبو داسې وللې دي چې د هېڅ ډول کيني ګرد يې په کې نه دی پرې ايښی. هغه سره له دې چې د دوو سترو کينه ييزو ناتارونو په توپان کې د راګير شوي پښت يو استازی دی، خو بيا هم د اور په ژبه خبرې نه کوي، هغه د توتکيو ژبه زده کړې او په همدې ژبه يې يوازې د مينې او عاطفې سندرې ليکلي دي.

((دده په ژبه يوازې د جانان د نامه توري شنه دي)) همدغه مينه وړې توري د ازمون د ژوند او اند يوه داسې خزانه ده چې نه يې ترېنه څوک اختسلای شي، نه يې ترې اړولای شي او نه يې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

هم ترې بېلولای شي. ازمون لکه د يو سندريز بلبل په شان پر مينه او سندرو مين دی، ځکه خو ده د مينې له هغو تورو نه چې د ده په ژبه او زړه کې ليک دي، سندرې جوړې کړې او د همدې مينې په مينه پايي:

په سندرو يو مين سندرې وايو
ستا د مينې د کعبې په طواف پايو

×××

موږه د هر چا په زړه کې کور د مينې جوړ کړلو
تنګه پر موږ خير که تش همدا کره خاورينه شوه

له فطري پلوه خدای پاک د شاعر خټه د عاطفې او احساس په اوبو لمده کړې، ځکه خو نو د هرې پېښې پر وړاندې غبرګون خپل طبيعي حق ګڼي، ازمون هم په هغو شاعرانو کې راځي چې د شاعرۍ فطري جوهر په کې زيات دی، يو وخت هغه ((احساس)) و خو کله چې د حالاتو په بهير کې د احساس د ازموينې شېبې پرې راغلې نو پخپله په ((ازمون)) واوښت او بيا په دې ازموينه کې دومره بريمن شو چې د خپل عمر په اندول يې د اند او هڅو ثمره زياته ده او زياته خو بايد ځکه وي چې ده له خپل فطري او خدای(ج) ورکړي استعداد سره خپله کسبي پوهه او هڅې هم ملګرې کړې دي.

د ده ښکلې او ګلاب رنګه شاعري د فطري او کسبي استعداد د يو ځای کېدو نتيجه او ثمره ده. ځکه خو کله چې موږ

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د ده شعرونه لولو، نو د شعاري نظمونو پرځای له شعرونو او شعري کیفیت سره مخامخېږو. لکه څنګه چې شاعر پخپله مینه کې د انطباق پړاو ته رسېدلی او له خپل جانان سره وصل شوی، داسې یې شعري کیفیت هم ښکلی شوی دی.

ستا له مینې مې جانانه مینه زده کړه
ایله اوس مې له خپل ځانه مینه زده کړه

×××

سیوری مې بادوړی تصویر نه لرم
له سترګو پرېوتم تعبیر نه لرم
څوک به د اوښکو کفن راکړي راته
بې وسه مړی یمه ویر نه لرم.

ازمون زموږ د ټولنې یو حساس شاعر دی، زموږ ټولنه اوس له ډول ډول روحي، رواني، ټولنیزو او نورو ستونزو سره لاس او ګرېوان ده، شاعر هم د خپلې ټولنې یو انځورګر او عکاس دی، دی پخپل هنر کې د خپلې ټولنې د اوږدې غمیزې د هغې برخې یو دردونکی، عیني او رواني تصویر وړاندې کوي چې زموږ د ټولنې ګڼ شمېر وګړي د هغې قرباني شوي او نورو پرې د خپلې بېوسۍ او بېکسۍ اوښکې توېې کړي او له همدې اوښکو یې د خپل زړه شهیدو ټوټو ته (کفن) ورکړی دی.

په خپلو اوښکو پټوي ستر د خپلو مړو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خدایه ښښنه له تا غواړي د کفن وړی

خو شاعر له دې سترو ناخوالو سره سره بیا هم دومره مایوسه نه دی، چې د غمونو پېټی پرې دومره درونډ وي، چې د دهٔ د هیلو ټولې څانګې ماتې کړي او ژوند یې د تیارو کومې ته ګوزار شي، لکه څنګه چې یتیم په ژړا پوخ وي دغه راز شاعر له غمونو سره روږدی وي، غم او تخیل، درد او عاطفه د شاعر همېشني ملګري دي. تیارې د ژوند دښمنې او شاعر د رڼا پتنګ دی ځکه خو شاعر د رڼا پاللو لپاره د زړه له کومي هوډ او ژمنه کوي:

د رڼا فصل مې خدای(ج) شین که کړ د اوښکو په کر
ورته ژړا به تل په سترګو کې عادت سا تمه

څومره چې شاعر پر مینې او رڼا مین دی، دغسې له خپل هېواد، ټولنې او خپل ولس سره هم مینه لري، د شاعر د زړه د رباب تارونه ډېر حساس دي، یوازې د غم او خوشالۍ په یوه عادي باد په اهتزاز راځي خو د زړه دنیا یې بیا ډېره پراخه ده هغې کې نه یوازې د خپلې ځاني مینې غمونه، بلکې د ټول ولس دردونه ځایږي، شاعر په ټولنیزو غمونو کې ډوب وي، ژوند یې له ټولنې سره تړلی وي.

چې په شونډو یې پټرې د وینو ښکاري
هغه زه هغه وطن، هغه مې قام دی

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د ازمون د شاعرۍ مانیز او جولیز جوړښت په طبیعي او شعوري ډول داسې سره اوډل شوی او اوبدل شوی چې د دواړو د درنښت تله برابره ده. هغه د خپل شعر جولیز جوړښت ته د ښکلو ګلوییونو له پانو دومره ښکلې جامې جوړې کړي، چې دا لفظي ښکلا له ورایه د سړي په ذهن کې د هغه د شعر د لوستلو د راکښون ځواک پیاوړی کوي. ده د خپل شعر د مانا مرغلره د ښکلو وییونو د ګلپاڼو په حجاب کې نغښتې او د شعر د هر درغل له روا او ناروا نیوکې یې خوندي کړې ده، د ده د شعر لفظي ښکلا د ده د مانیز فقر زېرنده نه ده او نه د استاد الفت په وینا داسې ده چې ((شاعر هڅه کړې خپل معنوي فقر د کلمو په ځل بل کې پټ کړي)) بلکې کوښښ کوي چې د خپل شعر ښکلې ښاپېرۍ د تکلف په رنځ رنځوره نه کړي. شاعر په پوره طبیعي او کسبي مهارت هڅه کوي چې د شعر پر حریم باندې د شعار د برید او یرغل مخه ونیسي، ځکه خو یې له ((پر هرونه دي چې خاندي)) څخه تر دې شعري یون د شعاري نظمونو د څرګندېدو مخه نیولې ده.

ازمون هم د هغه شاعرانو په ډله کې راځي چې د شعار ((ازمېښتي)) دوره یې تېره کړې نه ده، د شاعرۍ په پیل کې یې کېدی شي ځینې داسې شعرونه وي چې شعري نیمګړتیاوې به ولري، خو کله چې د ده شاعري په مطبوعاتو کې د خپرېدو او بیا د یوې ځانګړې شعري مجموعې د چاپ جوګه شوې، نو له

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شعاري نظمونو، سپوره پېیلو خبرو او لنډ مهاله نظمونو څخه يې په څرګند ډول خپله لاره بېله کړې ده. د شعر د شعاري کېدو لاملونه یوازې دا نه دي چې د شعر ژبه او استر دې پیکه، سپوره، سولېدلي او بدرنګه وي، بلکې د شعر له مانیز جوهر سره هم اړه پیدا کوي، چې شاعر کومه موضوع، او پېښه او د هغو مانیز جوهر څه ډول د کلمو په شال کې تاو کړی او څه ډول یې د خپل اند د بیان لپاره بېلابېل ویېونه استخدام کړي دي. ایا بېلابېل الفاظ د شاعر د فکر د لېږد ځواک لري او که نه؟ او یا هم د شاعر فکر د دې وړ دی او که نه چې ښکلې کلمې ورته وګمارل شي؟ د شاعر د شعر ځواک په همدغه تقاطع کې را څرګندېږي، چې د شعر دا دوه جوړونکي توکي په څه ډول یو له بل سره اوبدلای، پېیلای او تړلای شي؟

لال پاچا ازمون هغه شاعر دی چې د شاعرۍ په دې اصل کې دقیق او بریمن دی. هغه د شاعرۍ دوه استعدادونه لري، یو دا چې خدای پاک پر ده د شاعرۍ فطري استعداد لورولای او بل د ده کسبي استعداد دی، ده د یو مسلکي تحصیل کړي لیکوال په توګه د شاعرۍ ډېر رغنده تخنیکي توکي زده کړي او بیا یې د عملي تجربې ترڅنګ دا دواړه استعدادونه د خپلې شاعرۍ او لیکوالۍ لپاره کارولي دي، نو ځکه خو یې شاعري تر زیاته بریده په تول تللې ده.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

له مانيز پلوه هم د ده شاعري لنډ مهالي او موسمي نه ده، د ده شاعري داسې نه ده چې په ټولنه کې د سياسي بدلون په رامنځته کېدو سره له چلنده ولوېږي او د ((ځينو)) په شان خپله شعري مجموعه بيا له خلکو پټه کړي. د ده د شاعرۍ پر زياتو څانګو د ملي فکر عاطفي کوترې خپل وزرونه غوړولي دي. د ادبپوهانو په اند که ملي او عقيدېي فکر او ارزښتونه د يوې ټولنې د شاعر د شعر مانيز ملاتړ او منځپانګه شي، نو د شعر د ژوند دوام به يې تر زياته وخته تضمين شي. د دې علت دا دی چې ملي فکر، عقيده يي او ملي ارزښتونه د نورو هغو په اندول باثباته او تلپاتې وي، نو هر څه چې د دې تلپاتې ارزښتونو په ملاتړ رامنځته شي، نو طبيعي ده چې عمر به يې زيات وي. د ازمون د شاعرۍ د مانيز جوړښت زياته برخه همدا ملي فکر، درد او ناخوالې دي. خو ده يو بله ښېګڼه هم ورسره يوځای کړې، هغه د خپلې ځانې مينې، درد، عاطفې او احساس وړانګې دي چې ده له خپل ملي فکر سره تړلي او په پايله کې يې د شعر په بڼه د مينې، فکر، درد، تخيل او احساس يوه رنګينه شفاهي تابلو او ګالري زموږ مخې ته ايښې ده. وګورئ ((زخمونه د کوترو)) شعر چې په ښکلي عاطفي حالت کې ليکل شوی او د زماني واټن، لوړې ژورې يې د عمر د اوږدوالي وزرونه نه شي تړلای:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

طواف ته د ښایست راځي سیلونه د کوترو
اسمانه مبارک شه امېلونه د کوترو
په ځمکې د دې لوی اسمان په غېږ کې څه کیسه ده
چې اوړي ګام په ګام په کې رنګونه د کوترو
مښوکو کې راوړی د غنم وږی یې یوړ
دا ولې نن اوښتي دي فکرونه د کوترو
په ورانو ځالو راشي بیا یې اوښکو باندې نمانځي
د دمې په نیت نه راځي سوچونه د کوترو
د عشق د ژوند سندره د رباب له تارو باسي
قفس ماتوي حسنه چې وزرونه د کوترو
د مینې هنګامه د زمانې په تنده لیکي
په تورو کې ګلونه ږدي زخمونه د کوترو.

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

دا لاندې شعر هم د ځانګړې کیفیت لرونکی دی:

زما د ژوند د فلسفې خوړلني داده وخته
د شاعر بخت یم د قحطۍ پر اوږو بار تېرېږم
ځان ته له سویو اسویلو کړې د عشق جوړوم
د مین شپه یم په سوچونو کې په دار تېرېږم
وږمه په زړه کې د حالاتو د رنځونو انځور
د افغان ژوند یمه په تمه د بهار تېرېږم
غزل ته اخلم ښکلي توري او رنګونه ترینه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ازمونـه سـتا د پرهرونـو پـر دې ښـار تېرېـږم.

د شعر د رغنده عناصرو له جملې څخه یـو هـم تصوير (انځـور) دی. د ازمون په شاعرۍ کې د انځور برخه هم د پام او ياد وړ ده. پـه شعر کې انځـور هم بېلا بېلو ډولونـه لـري. عينـي انځورونـه، ذهنـي انځورونـه او د دواړو ترکیـب. عینـي انځـور هغـه دی چې شاعر په خپل شعر کې داسې يوه پېښه او صحنه انځور کړي چې په عيني ډول موږ په خپل ذهن کې د هغې پېښې تصوير مجسم کړای شو او يا هم که يو رسام يا انځور ګر تـه د شاعر د الفاظو دا انځور ورکړای شي، نو هغـه يې بيا د کاغذ پر مخ انځـور کـړای شي. ذهني انځور هغه ته وايي چې لـه فزيکـي پلـوه د هغـه ترسيم ناشونی ښکاري، يوازې په ذهن کې کيدی شي د هغـه مانا جوړه او ترسـیم شـي او د لوسـتونکي او اورېـدونکي د ذهنـي خونـد جوګه شي. ترکيبي انځور دې ته وايي چې يـوه برخـه يې لـه عيـني او بله له ذهني انځور نه جوړه شوې وي.

د ازمون په شاعرۍ کې دا ډول انځورونه ډېر زيات دي، کله يـو بيت يو انځور جوړوي، او کله هم يو ژبنی ترکيب يو انځور.

ستا د کافر نظر د تورې تېره سيورې لاندې
زما ماشومه مينه لاس په دعا خوب وړې ده

دلته (نظر) او (مينـه) داسې کلمـې او مانـاوې دي چې هغـه پـه ذهن پورې اړه لـري او عينـي تصـوير نـه جوړوي، خو کله چې لـه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

(نظر) سره د (تورې) او (ماشومه) کلمې يو ځای کېږي خبره له ذهنيت نه عينيت ته راوځي، او سړي ته له عيني پلوه داسې يو تصوير وړاندې کوي چې يو کافر له تورې سره ولاړ دی او ماشوم په شنه جامه کې ويده دی او دی پرې د ګوزار په حالت کې دی، د غسې يو عاطفي حالت د سړي پر ذهن اثر ښندي او سترګو سترګو ته يې کېږي. اوس که دا بيت انځورګر ته ورکړو په ډېره اسانۍ يې تصوير رسمولای شي.

دا بيتونه هم وګورئ:

پاولي دې پرې چې په تېر کې دې اتڼ واچوي
د غنم وږي په غزا کې څو شملو اخيستي

×××

د چنار څانګې له ښارو سره موسکېږي لړ ورو
سترې اروا مې شينکې ډېر ته دا ستا خوب وړې ده

×××

په مزارې تندي دې خال د کابل وځلېده
که څړ طالب په تبره غابنې د شبير ختلی

×××

تېو د غنم لو ته د مرغيو سيل رانغی
تېر کې د پاوليو انقلاب کړې غځونې

د ذهني انځور په باب به دا لاندې بيت وګورو:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د سبا زېرې د شپو له زندۍ خلاص کړه
د سپېدو پـه ګلاب توی د رڼا جام کړه

دلته د (سبا زېرې) او (د شپو زندۍ) ذهني انځور جوړوي او عیني تصویر کښل یې مشکل دي، د سپېدو ګلاب او د ((رڼا جام)) د ذهني او عیني تصویر یو ترکیب دی.

د مـیني هنګامه د زماني پر ټنډه لیکي
په تورو کې ګلونه رډي زخمونه د کوترو

لومړی نیم بیتی ذهني تصویر او دویم عیني تصویر جوړوي.

د بشپړو بیتونو ترڅنګ د ازمون پـه شاعرۍ کې زیات شمېر داسې ژبني ترکیبونه راغلي چې ډېر ښکلي شاعرانه مفاهیم، عیني او ذهني تصویرونه جوړوي لکه (د رڼا فصل، د اوښکو کفن، د زړه شپیلۍ، د ځنو سینګار، د ورمو وزرونه، د اور په ذهن، د عطرونو ځلی، د ګودر تال، زما پـه ژبه د جانان د نامه تـوري شـنه دي، د شفق جام، د سهار پګړۍ، د کـوترو فکـر، سندریزه فضا ، د دیدن فصل، د سهار اوښکه، د شراب پـه خم کې) او داسې نور... کـه پـه ټولیز ډول د ازمـون د شاعرۍ ارزونـه کـوو نـو ویـلای شـو چې د ده شـاعري تـر ډېره بریده د پښتو اوسنۍ شاعرۍ پر معیارونو برابره ختلای شي. کـه د ازمـون د عمر په انډول د هغه د شاعرۍ ارزونه وکړو، نو بیا خو دی ډېر پرمختللی دی. د ده شاعري د جولې او مانا لـه مخې ډېره پخه نه ده، ځکه چې ازمون تر اوسه پورې ډېر ځوان دی، لـه ده نـه د نور

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

فکري یا جولیز نوښت هیله کېدی شي. د ازمون د اوسنۍ شاعرۍ له مخې سرې ویلای شي چې د ده راتلونکې شاعري به په اټکلیز ډول تر دې اوسنۍ شاعرۍ د څرنګوالي له مخې خوږه او پخه وي.

کله چې څوک د یو شاعر د شعر په باب ګړېږي او یا یې لولي نو د هغه خپل تصویرو ورته تر سترګو شي او دې سره سره د هغه ځاني شخصیت. څرنګه چې ازمون له ډېرو کلونو راپدېخوا زما د فرهنګي سفر نږدې ملګری دی او د فرهنګي ژوند ډېر رازونه یې ماته معلوم دي، نو دلته لازمه بولم چې د هغه د شخصیت او فرهنګي هڅو په باب هم یو څو څرګندونې وکړم:

لال پاچا ازمون ته خدای(ج) ښه روغتیا او ښه ځواني په برخه کړې ده او دې سره سره سرشاره ادبي استعداد هم لري.

د ده طبیعي استعداد او کسبي زده کړې د دې سبب شوي چې د ده د فرهنګي شخصیت په تبارز کې مثبت رول ولوبوي.

د نورمال اقتصاد او د یو روښنفکره پلار شتوالي په فرهنګي چارو کې د ده مټ نور هم پیاوړی کړی دی.

زه چې له څوارلسو کلونو راهیسې له ازمون سره فرهنګي ملګرتیا لرم، نو دا راته ښه څرګنده شوې ده چې د ده فرهنګیال پلار ښاغلي (وطنخېل صاحب) پر خپل فرهنګیالي زوی ازمون باندې د کورنیو ستونزو، اقتصادي ربړو او د ژوند د نورو ورځنیو چارو د مشکلاتو د بار جال نه دی خور کړی، بلکې دې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ډول اکثرو ستونزو ته یې خپله اوږه ورکړې ده. دې کار د ازمون په فرهنګي وده کې ډېر رول لرلای دی، په حقیقت کې ازمون په هغو فرهنګي اشخاصو کې راځي چې د وجود زیات ځواک یې فرهنګي کار ته متوجه دی. داسې هم نه ده چې دی د خپل ورځیني ژوند له چارو نه یاغي دی او په خپله د ژوند چارې پرمخ نه شي وړلای، بلکې اوس دی له رواني پلوه په دې ډاډه دی چې شاته یو مستحکم ډاډ ځای او ملاتړ لري، نو کومې بریاوې چې دی په فرهنګي ډګر کې ترلاسه کوي په حقیقت کې دا د هغه ملاتړ برکت دی چې دی یې لري.

ځرنګه چې ازمون په کورني ژوند کې له سختو رواني، اقتصادي او نورو کړکېچونو سره نه دی مخامخ شوی، نو ځکه خو د اروا پوهنې له مخې هغه یو عقده یي انسان نه دی، د هغه شخصیت له صمیمیت نه جوړ شوی دی. کله چې دی له هر چا سره مخامخ شي ان که لومړی کتنه یې هم وي نو د ((ګپ شپ)) محفل پیل شي، دی په خپل صمیمیت کې کله دومره ډوب وي چې ځینې وخت خپل احساسات هم نه شي کابو کولای.

له فکري او د حافظې د ذهني ځواک له پلوه د هغه قوت زیات دی ځکه خو د پوهنځي په ټولو سمسترونو کې له پیله تر پایه اول نمره بریالی شوی دی.

د غیرت او زړورتوب له کبله هم د یاد وړ صفتونه لري. هغه په خپله ټاکلې فرهنګي او ملي لاره کې د خطرونو پروا نه لري او نه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لکه د ځينو نورو په شان ((د مضر احتياط)) په لومو کې ګير دی.

هغه د خپل کلتور ډېر ورړ ارزښتونه ساتلي او پاللي دي او لا يې پالي. مېلمه پالنه، ښه چلند او له ټاکلو فرهنګي، اداري، او سياسي اشخاصو سره ژر پېژندنه د هغه د شخصيت نوري ځانګړنې دي.

هغه تر زياته حده د نورو پر وړاندې له کينې او لنډ فکرۍ نه پاک دی، خو د نورو د کينې او تنګنظرۍ ګوزار ته هم خپل فرهنګي بر خليک نه پرېږدي.

له دې پرته ازمون يو هڅاند او تپاند شخص هم دی او د استاد زيار په اصطلاح ((بېړندويه ژوند لوښی او ژوند دود لري)) د هغه اکثره فرهنګي کارونه په منډو او هلو ځلو کې ترسره شوي، له همدې کبله خو ترننه پورې د ده په زيار هڅو او نوښت تر پنځوسو پورې لويې او وړې مشاعرې او ادبي غونډې جوړې شوي دي. دغه راز ده تراوسه پورې د ځوانو شاعرانو (تر خپل عمر کښته) همزولي او ان د عمر په اندول تر ځان نه څه نا څه مشرانو شاعرانو او ليکوالانو په روزنه، پالنه او هڅونه کې زياتې هلې ځلې کړي او د ده دې هلو ځلو ټاکلې نتيجې هم ورکړې دي. همدغو هلو ځلو او فرهنګي خدمتونو د ده د شخصيت په وده او تبارز کې کارنده رول ولوباوه، نو ځکه خو په ځينو ځايونو کې د ((ځينو اشخاصو)) له خوا د ده پر وړاندې يو

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ډول ښکاره او پټو عقدو او کینو د څرګندېدو څرګونه ولیدل شول، خو ازمون بیا هم خپلو هلو ځلو ته دوام ورکړ او ورکوي یې. په نتیجه کې دې د خپل کار او هلو ځلو فرهنګي ثمره ټولنې ته وړاندې کړه چې په لاندې ډول یې یادونه کېږي:

۱- د ملنګ جان خوږې نغمې، له نویو زیاتونو سره، کابل، ۱۳۷۰ل کال چاپ

۲- د سین غاړې ګلونه، د لغمان د ولسي شاعر محمد نور شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۳- پګړۍ کې کم نه یې له کاکله ګله، د نارنج ګل په ویاړ ګډ شعري غوړچاڼ، اوډونه او سریزه ۱۳۷۴ل، ننګرهار، جلالکوټ.

۴- په څله کې ګلابونه، د ننګرهار د یوولسو ځوانو شاعرانو شعري غوړچاڼ، اوډونه او سریزه، پېښور ۱۳۷۷ل کال چاپ.

۵- کابل د وینو او لمبو په سین کې، ګډ شعري غونډ، اوډونه، پېښور ۱۳۷۳ل کال چاپ.

۶- پر هرونه دي چې خاندي، لومړۍ شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۷- بر ګودر، د ننګرهار د ولسي شاعر توکل شعري ټولګه، راټولونه او سریزه، ۱۳۷۷ل کال پېښور.

۸- د شګې ګل، د ننګرهار د ولسي شاعر سید کمال شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

۹- قلم او قيام، د لغمان د ولسي شاعر عبدالرحمن الينګاري شعري ټولګه، راټولونه او سريزه.

۱۰- نمجنې سترګې، د لغمان د ولسي شاعر بسم الله ګلکاريوال شعري ټولګه، راټولونه او سريزه. ۱۳۷۷ پېښور.

۱۱- سندريزې کيسې، د لغمان د ولسي شاعر شيخ احمد خان شعري ټولګه، راټولونه او سريزه. ۱۳۷۷ پېښور.

۱۲- منګولې، د لغمان د ولسي شاعر سيد باووجان شعري ټولګه، راټولونه او سريزه. ۱۳۷۷پېښور.

له دې پرته يې په ولسي ادبياتو کې نورې ګڼ شمېر علمي او ادبي پروژې هم ترلاس لاندې دي، چې په راتلونکي کې به يې د خپلې ژبې او ادب مينوالو ته وړاندې کړي.

د پښتو ولسي ادبياتو په برخه کې د ده هڅې ځکه د زياتې ستاينې وړ دي چې ولسي ادب زموږ د ادبياتو يوه درنه برخه جوړوي. د حالاتو او وخت په تېرېدو سره کېدی شي د ولسي ادب يوه برخه د خلکو له ذهنونو څخه ووځي او يا د زمانې تر ګردونو لاندې شي، نو دا د دغسې هڅاندو ليکوالو کار دی چې د خپل ادب غوره پانګې له احتمالي مرګ او خطرونو څخه وژغوري. زه ځوان، هڅاند او نوښتګر ليکوال او شاعر لال پاچا ازمون ته په فرهنګي چارو کې نور هم همدا سې برياليتوبونه غواړم او خپلو خبرو ته د ده په دې لاندې بيت د پای ټکی ږدم.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اغزي به پاخي خلاصوي به د وږمو وزرونه
د اور پـه ذهـن نـخوي بـه د عـطرونو څلي

په ټوله فرهنگي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷- وږی- ۲۴
جلال کوټ

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

یادون

((سیندونه هم مري))

د تېرو دوو لسیزو په بهیر کې د پښتو شاعرۍ د څو مطرح څېرو له جملې څخه یو هم خدای بښلی اسحق ننګیال و. ده د

ځوانۍ په شېبو (پنځوسمو کلونو په بهیر) کې شاعري پیل کړې وه، خو د ژوند تر پایه پورې له هېڅ شي سره دومره خواخوږی او نږدې پاتې نه شو لکه له خپلې شاعرۍ سره. شعر په حقیقت کې د هغه د ټکلي روح او روان د ټکورولو اغېزمنه وسیله وه. ننګیال لږ تر لږه د خپلې ثلېرویشت کلنې شاعرۍ په بهیر کې د شاعرۍ دومره پخې تجربې ترلاسه کړې او بیا یې د همدې تجربو له کبله دومره ښکلي شعرونه وزېږول چې په پښتو شاعرۍ کې د ښکلو غمیو حیثیت لري او کولای شي د ننګیال نوم زموږ د ولس په ذهن کې تر ډېره وخته ژوندی وساتي. شاعر هم د بل هر انسان په شان په ټولنیزو، سیاسي، فکري او نورو مسایلو او چارو کې د بریو ترخنګ له

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

یو لړ ښویېدنو، تېروتنو، هیلو او نهیلو سره مخامخېږي. کله چې پر ننګیال او دده پر شاعرۍ خبرې کېږي، نو ځینو ته ضرور د هغه د شاعرۍ ترڅنګ، د هغه د ټولنیز، سیاسي او اخلاقي شخصیت انځور هم تر سترګو کېږي. د هنرمند د پېژندنې لپاره خو تر ټولو غوره لاره داده چې د هغه خپل هنر وکتل شي. د هنرمند تخلیق او زېږونه پخپله د هغه د ظاهري او تر زیاتې کچې د باطني شخصیت هنداره ده. نو کله چې د ننګیال پر شخصیت خبرې کېږي، مجبور یو د هغه د شعر نړۍ وګورو او هغه کلمه یوه یوه تر سترګو او فکره تېره کړو چې د ننګیال له ضمیره یې سرچینه اخیستې او بیا د شعر پرښتې په خپلو اوښکو مینځلې او د مینې د نړۍ د ابدیت غېږې ته یې سپارلې ده. دا خبره د منلو وړ ده شاعر تر هغه پورې چې د فکري بلوغ پړاو ته رسېږي، د فکر ستنې به یې یو او بل فکري لور ته کږېږي. تر هغه پورې چې شاعر خپله ذهني او فکري شتمنې بشپړوي تر هغه وخت پورې یې د فکري ښویېدنو اټکل کېدی شي.

ننګیال د خپلې ځوانۍ په درشل کې پر شاعرۍ پیل وکړ او دا هغه مهال و چې نور نو ټول هېواد د ((عقیدې د بحران او د معنویت د سقوط)) پر لور روان و. ګڼو فکرونو د بېلابېلو شعارونو تر پردې لاندې د هېواد د ځوان پښت د ذهنونو د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خپلونې هڅه کوله. شعارونه يې خوارېږو، خو وروستي عملونه يې ترخه..

د ننګيال د ذهن يوه برخه هم د يو سياسي فکر د جال په کړۍ کې ګير شوه، خو دې فکر لا د شاعرۍ پر بې تکلفي ښکلا خپل سيورى نه وغوړولى چې د ناورين لومړى پړاو پيل شو. بيا د ناورين د پاسه بل ناورين او غميزه راغلل چې نه يوازې زموږ د هېواد او ولس د هر ډول شتمنۍ ستنې يې ولړزولې، بلکې له ګڼ شمېر متفکرو مغزونو څخه يې هم لاره ورکه کړه.

دې پړاو ډېر زيات دوام وموند او ننګيال هم په داسې يو جغرافيايي او مسلکي چاپېريال کې ژوند تېراوه چې هلته د يو داسې فکر واکمني وه چې د ننګيال د اصلي شاعرۍ له سپېڅلي روح سره يې تګلورى په ټکر کې و. ننګيال په دې کلونو کې لکه د نورو ګڼو ليکوالو او د فکر د خاوندانو په څېر په داسې يو جال کې راګير و، چې تر دې دمه يې لا نه پوره سترګې رڼې شوې وې او نه يې د شعر د ښاپېرۍ وزرونو خپلواک پروازونه کولای شول. په دې پړاو کې د ننګيال فکري بلوغ هم د خپل پوخوالي پړاو ته رسېدلى نه و، نو ځکه خو يې د هغه وخت په نظمونو (نه په شعرونو) کې يو لړ فکري ښوييدنې ليدل کېږي، خو پر همدې وخت بيا هم دده په شاعرۍ کې د فکري او انساني بغاوت او د عاطفي سيند د څپو يو پټ شور پروت و او داسې اټکلېده چې يوه ورځ به دده ددې فکري

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

تېروتنې پر ځای دده د فکر او ضمیر هغه د ننني نړۍ را څرګند
او د خپل شعر ناوې به پرې سینګار کړي.

کله چې شاعر د فکري او شعري بلوغ پر لوري بریمن ګامونه اخلي، نو تپل شوی، تصنعي او ناشعوري اندود یې هم ورو ورو له منځه ځي. کله چې لږ نوره رڼایي هم راغله او په کابل کې د یو زیات شمېر لیکوالو سترګې رڼې شوې، نو هر چا د خپل هېوادني اند اصلي جوهر میندلو ته هڅه وکړه. ننګیال چې په پټ ضمیر کې یې همدا راز پټ و، له ځینو نورو څخه په دې لار کې څو ګامه دمخه شو. جرئت او رښتینولي یې د دې مرغلرې د ځلونې او خپلونې لپاره امېل کړل. تر ۱۳۶۲-۱۳۶۴ کلونو وروسته وختونو کې په کابل کې د مقاومت د ادبیاتو او د شعر د شعري جوهر د پیاوړتیا لپاره په څرګند ډول هڅې پیل شوې. په همدې کلونو کې په څرګند ډول د شعر او شعار ترمنځ پوله ډاګیزه شوه. د ادبي مبارزې په دې تاوده ډګر کې د هېواد د پیاوړي کره کتونکي او کیسه لیکونکي زرین انځور او بیا د تکړه کره کتونکي لطیف بهاند او نور زیار او هڅې د یادونې او ستاینې وړ دي. دوی یو زیات شمېر هغه ځوان شاعران چې په شاعرۍ کې یې د ((شعاریت)) پر ځای د ((شعریت)) جوهر پیاوړی بربښېده او یا په کې د شاعرۍ تومنه څرګند بد له، د بته راوبلل چې له شعارونو څخه خپله لاره بېله کړي. ننګیال یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه و، چې تر ټولو لومړی له همدې پیل

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شـوي بهيـر سـره يوځـاى شـو. دا د شـعـر د پوخـوالي پـر لـوري د ننګيـال د بريمنو هڅو د پيـل كلونـه دي. دې بهيـر تـر ۱۳۷۱ل كـال پوري خپل عمر ته دوام وركړ.

په همدې واټن كې د ننګيـال شـاعري، دومـره خوږه، سـپېڅلې او عـاطفي شـوه، چـې د هغـه محبوبيـت يـې د هېـواد د يـو سـتر عاطفي شـاعر تـر بريـده ورسـاوه. ننګيـال د همدې كلونـو پـه بهيـر كـې د خپلـو شـعرونـو څلـور مجمـوعـې (ډالـۍ، سـپېره ډاګـونـه او غوړېدلي بزغلي، هغـه شـېبې هغـه كلونـه او څـاڅكي څاڅكي) چاپ كـړل. څرنګـه چـې دده شـعر ورځ پـر ورځ د خـوږوالي او كـره والي پړاوونه وهل، نو پـه (۷۰) كلونـو كـې دى د خپلـو شـعرونـو لـه ځينو چاپي مجموعو پـه ځانګړي ډول (ډالـۍ او سـپېره ډاګـونـه او غوړېـدلي بزغلـي) څخـه څـه ناڅـه پښـېمان و او هغـه يـې ((شعرونه)) نـه ګڼـل. د ده شـاعرۍ د پرمختـګ بهيـر دومـره ګړنـدى و، چې د خپلې د مخنۍ شـاعرۍ زيـاتو شـعرونو تـه بـه يـې خنـدل، سره له دې چې دده پـه شاعرۍ كـې د شعر اصلي تومنه او جـوهر لـه پيلـه ښـكاره كېـده، خـو وروسـتـه وروسـتـه يـې د خـوږو كلمـو يـو زرين شال ور پـه سر كړ. كله چې د ۱۳۷۱ل كال د غـويي مياشـتې پـر ۸ نېټه پـه كابل كې د اسـلامي انقـلاب (!) پـه نـوم يـو سـتر سـتمي ناورين او غميزه پر افغـانـانو وروتپـل شـول او د هېـواد ټـول نظـام ګډوډ شو، د ننګيال ژوند او ان دده فرهنګي كارونه هم لـه سـختو ستونزو سره مخامخ شول. د سرو ګوليـو پـه بـاران كې يـې ايلـه

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

دومره وکړای شول چې خپله کورنۍ تر لغمانه پورې ورسوي، د کور شته يې ټول تيت و پرک شول او څو ځله په يوه ښار کې له يوه ځايه بل ځای ته مهاجر شو. د کور د کاليو په کيسه کې خو نه و، خو د کتابتون د چور او تالان له غمه يې له سترګو لمبې پورته کېدلې او همدا يې ويل: ((ياره پيرجانه افسوس چې دا کتابونه يې راڅخه نه وای وړي)). د کتابونو غم لا نه و سوړ شوی چې د يوې درنې ګولۍ ګوزار هم ورته ور ورسېد؛ د توپ يوه ګولۍ يې ښنګ ته ولګېده او څو ټوټو يې د بدن ځينې برخې غلبېل کړې. له ناروغۍ لا پوره ښه شوی نه و، چې بېرته يې د ليکوالو په ټولنه کې خپلې دندې ته ځان ورساوه. شپه او ورځ به همالته په ټولنه کې و. د ليکوالو انجمن يې هم کور و او هم د دندې ځای. څو مياشتې لا وتې نه وې چې کوم چا ورته کوم پنجشيری ولمساوه. تياره ماښام و، ډيوه يې لا لګولې نه وه، چې د وره له ټک ټک پرته دا شخص له خپلو نورو ملګرو سره يوځای په کوټه ور ننوت. خدای(ج) خبر هغه په کوم فکر کې ډوب و، چې يو ناڅاپه يې پر دوی سترګې ولګېدې. ده لا هغو ته د ناستې او ست هيله لرله چې يو ګوزار دده ترمخه داسې راورسېد، چې دده يو غوږ يې هم د څه وخت لپاره بې حسه کړ او دا يې ورته وويل چې: ((ما چرم کن استم، سبا تا يې وقت اين اتاقه ايله می کنی، ديګر ده اينجا نبينم ات، ای اتاق را ما برای چرم کنی کار دارم)). څو ورځې د هغه په سترګو کې له اوښکو او په خېره کې يې له يوې سترې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

نهیلۍ پرته بل څه نه لیدل کېدل او داسې یو حالت ته په هیله و چې بیا په دې هېواد کې د یو ملي فکر د حکومت وزرې خپرې شي او د یو سوله ییز ژوند وړانګې هره خوا رڼا کړي. کال دوه لا وتې نه وو چې د طالبانو اسلامي غورځنګ پر کابل سپین بیرغونه ورپول. سهار د وخته، چې لا د هر خلک د کابل پر فتحې خبر نه وو، زموږ د کور وریې ټک ټک کړ او په بېړنې ډول یې وویل: ((پیرجانه راوځه، طالبانو کابل نیولای او سقاوي ختمه شوه)). هغه د یو سپین سباوون په هیله و، خو شاعر لکه چې ازلي بدمرغه وي. ننګیال بیا خپلې دندې ته لاړ، خو دا ځل دا دنده بل ډول وه؛ نوي نظام د لیکوالو د ټولنې پخواني تشکیل ته بدلون ورکړ، خو ننګیال بیا هم په همدې تشکیل کې پاتې شو. دا تشکیل د دولت لوړ مقام ته د منظورۍ لپاره ولېږل شو. تر هغه وخته چې د ننګیال د مقررۍ امر راتـه، پـه دې کې یوولس میاشتې تېرې شوې، خو په دې یوولسو میاشتو کې ننګیال هره ورځ د پخوا په څېر خپله دنده پرمخ وړله. یو ځل بیا یې شپې په همغه ټولنه کې شوې چې ده ته ترې د وتلو امر شوی و. ننګیال دنده سرته رسوله خو بې معاشه او بې امتیازه. ګڼ شمېر ځوان لیکوال او شاعران به ترې راتاو وو، خو یو وخت یې اقتصادي حالت دومره ویجاړ شو چې د چا خبره د پولۍ ټک ته کېناست. ځو ځله یې دا خبره زما تر غوږ تېره کړه: ((یاره پیرجانه د ماشومانو غمه مې کـه نه وای ما پـه نهره هم شپې سبا کولې، خو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

له کابله نه وتلم، کابل خو زما د دردونو، غمونو، برياوو او ماتو کور دی، زه دا کله يوازې پرېږدم. خو افسوس چې د ماشومانو غم دی)). بيا به يې يو سوړ اسويلي وکېښ او يوه ترخه موسکا به يې پر شونډو تېره کړه. نور يې د دندې د ساتلو لپاره پيسې او مالي لګښت نه درلود، چې دی پرې خپله دنده وساتي. لغمان ته راغی او بيا يې د پېښور مخه ونيوله. په پېښور کې هم تر ډېرو انتظارونو او کړاوونو وروسته ورته د بي بي سي د روزنيزې ډرامې د ليکوال په توګه دنده وسپارل شوه. د کلدارې معاش مزه يې لا څکلې نه وه، چې د مرګ پرښتو يې روح پخپلو وزرونو کې د ابديت پر لورې يووړ او بيا د بي بي سي راډيو له لارې داسې يو خبر خپور شو: ((په خواشينۍ سره مو خبر ترلاسه کړی چې د هېواد نامتو شاعر اسحق ننګيال نن په پېښور کې د ۴۲ کلونو په عمر د زړه د درېدو له کبله په حق ورسېد)). د دې خبر په اورېدو سره د هېواد ټولو فرهنګيانو که په داخل کې وو او که په بهر کې داسې يو دردونکی ټکان وخوړ، چې د ټولو زړونو ته يې د غم لمبې ورسولې. دا د ننګيال د سرګردانه ژوند په باب څو يادونې وې چې دلته يې لنډيز راوړل شو. سره له دې چې ننګيال د ژوند په اوږدو کې له ډول ډول کړاوونو سره مخامخ شوی، خو د تېرو شپږو کلونو کړاوونو هغه دومره ځورولی او ټکلی دی چې نور په هېڅ وخت کې هغه دومره روحي، رواني، سياسي، اقتصادي او نور فشارونه نه دي زغملي. د يو ليکوال په اند: ((غوره ادبيات د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اختناق په حالت کې رامنځته کېږي)) او شاعر یا لیکوال د اختناق په مقابل کې له ادبیاتو څخه د یو روحي او رواني غبرګون په توګه کار اخلي.

هر څومره چې دا فشار او اختناق پیاوړی وي، عکس العمل یې هم هماغسې وي. د ننګیال د تېرو شپږو کلونو شاعرۍ د همدغو ډول ظلمونو او اختناق زېږنده ده، نو ځکه پکې سوز او درد دده تر پخوانیو شعرونو څه زیات دی.

د غم او درد په دې تېرو څو کلونو کې د ننګیال د شعر ښاپېرۍ لا پسې سینګار شوې ده. دده د فکري تګلورې لیکې او ستنې محکمې شوې او شاعر د شعر د پوخوالي، فکري ثبات او د بشپړو انساني ارزښتونو په پېژندنه او ځلونه کې بریالی شوی دی. په حقیقت کې د ننګیال د وروستیو کلونو شعرونه د هغه ښکلې او اوچتې شاعرۍ رنګین او مانیز ګلابونه دي. (ښکاري ته) دده یو ښکلی عاطفي او انساني شعر دی چې ده د ۱۳۶۵ ل کال د غبرګولې د میاشتې پر لومړۍ نېټه لیکلی دی. دې شعر نه یوازې په هېوادنۍ کچه زیات منبنت پیدا کړ او ډېر اغېز یې وشینده، بلکې د شمالي کوریا په هېواد کې د ځوانانو د یو نړیوال فیسټوال په ترڅ کې چې د افغاني سندرغاړو له خوا د موسیقۍ په څپو کې په سندریزه بڼه ولوستل شو، نو د ټولو اورېدونکو او مینوالو د منبنت وړ وګرځېد او دې شعر هلته لومړی مقام وګټه، خو د ننګیال د شعري بهیر د پرمختګ په وجه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د مړینې په نږدې وختونو کې هغه دا شعر ((پوره شعر)) نه ګاڼه او ویل یې چې د ((شعاریت)) ننبې په کې لیدل کېږي. ننګیال د تېرو اوو اتو کلونو په موده کې ښه ډېر شعرونه ولیکل، خو د ځانګړو مجموعو او یا مجموعې د چاپ امکانات ورته برابر نه شول. له دې کبله د هغه د وروستیو کلونو شاعرۍ د شعر د زیاتو مینوالو او لوستونکو له لیده لرې پاتې شوه. ځکه نو کله چې به کوم لیکوال او یا کره کتونکي دده د شاعرۍ په باب ناسم نظر ورکاوه، نو دی به ډېر په قهرېده او ویل به یې: ((دی نو زما له اوسنۍ شاعرۍ څخه څه خبر دی هغه خو ټوله له ما سره په کتابچو کې پرته ده...)).

د ده یوه ستره هیله همدا وه چې د خپلو شعرونو ټولې مجموعې چاپ او په خپلو سترګو ووینې. د ننګیال په ژوند خو د هغه هیله پوره نه شوه، خو دا دی د هغه تر مړینې وروسته، په جرمني کې د افغان فرهنګیانو او فرهنګپالو په مالي مرسته د هغه دا ارمان پوره شو. ما چې کله د هغه د ناچاپه شعري مجموعو د چاپ پر کار پیل وکړ، نو ننګیال مې یوه شپه په خوب کې ولید، خوله یې له خندا شنه وه او همداسې په خوشالۍ یې راته وویل: ((پیرجانه! زما مجموعې چاپېږي؟! آ؟ ببشکه والله..)) ما ورته ویل هو ستا ټول شعرونه چاپېږي. په هغه شپه له خوبه راویښ شوم، تر سهاره خوب رانغی، لاټین مې ولګاوه او د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ننګیال په چورت کې لاړم- یو ځل مې د هغه تولې خاطرې تر نظر تېرې شوې.

کله چې مې د هغه د شعرونو توري لوستل، نو په هر توري، هر شعر او د شعر په هره پاڼه کې راته د ننګیال تصویر تر سترګو سترګو کېده. زه ددې شعرونو تر پایه په دې پوه نه شوم، چې زه په کوم حالت کې یم، لکه یو څوک چې په خلا کې روان وي.

د ننګیال د وروستیو کلونو، فکري او عاطفي شخصیت کټ مټ د هغه د اوسنیو شعرونو له مانیزې او عاطفي خوا سره منطبق و. هره پاڼه کې ننګیال و، په هر توري کې ننګیال و، دا هغه ننګیال نه و چې د خپلې شاعرۍ په پیل کې او یا تر هغه وروسته د څو کلونو په شاعرۍ کې ځلېده. دلته یو بېل ننګیال و. هغه د خپلې مینې او عاطفي پر سپین آس سور او د ښا پېریو ښار ته روان و او لکه له هغه ځایه یې د خپل ستي او تپي ولس د درملونې لپاره د ښکلاوو تکورونه راوړل. ما هره شېبه له ننګیال سره خبرې کولې او دومره خبرې چې د هغه په ژوند به مې ورسره نه وي کړې او کېدی شي لوستونکي هم زما پر برخلیک اخته شي.

خو ددې سوچونو او فکرونو په منځ کې خوشاله په دې وم، چې د هغه د تولو ناچاپه شعرونو غټ جونګ چاپېږي. کله چې دا مجموعه چاپ شوه، نو زه به یې د الینګار د ښکلې شاعرانه درې د بسرام په کلي کې د ننګیال پر قبر کېدم او مبارکي به ورته

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ورکړم. د هغه روح به څومره خوشاله شي او هغه ارمان چې دده پر ژوند پوره نه شو، وروسته تر مرګه به پوره شي. په همدې هيله مې د هغه شعري مجموعې چې په کور کې وې ترلاسه کړې. هغه يوه شعري مجموعه چې کاپي يې ده سره په کور کې وه انځور صاحب ته هم لېږلې وه، هغه هم ترلاسه شوه. دا شعرونه چې ما وکتل زما په نظر کم ښکاره شول ځکه ننګيال چې به کوم شعر وليکه نو د نورو شاعرانو په شان به يې خپلو ملګرو ته ضرور اوراوه.

حفيظ الله ګردش، صديق الله بدر، نورمحمد لاهو او عبدالغفور لېوال ته مو د ننګيال صاحب د هغو شعرونو په باب چې په دې مجموعو کې نه وو او په ځينو اخبارونو کې په متفرقه ډول چاپ شوي وو، وويل مونږ ټولو په اخبارونو او نورو خپرونو کې د ننګيال صاحب هغه شعرونه پيدا کړل چې په تيت و پرک ډول چاپ شوي وو او په دې مجموعو کې نه وو راغلي، بيا هم ماته د خپل اټکل له مخې دا شعرونه پوره نه برېښېدل. د کتاب د تورو لوستل بشپړېدو ته نږدې شوي وو، چې يوځل بيا په لغمان کې د ننګيال صاحب کور ته لاړم. د هغه مشر زوی (ارش) ته مې د ننګيال صاحب د يو داسې عکس يادونه وکړه، چې تراوسه په خپرونو کې چاپ شوی نه وي او هم مې ورته وويل چې د ننګيال صاحب کتابونه او پاڼې يو ځل بيا وګوري، ګوندې څه شعرونه يې ترلاسه شي. هغه ماته وويل: ((مونږ څو ځله د خپل پلار

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کتابونه او یادښتونه وارول راوارول، څه چې وو هغه مو تاسو ته درکړل خو موږ به یوځل بیا هم ټول کور وګورو)). په پېښور کې د مجموعې کار د بشپړېدو په وروستیو شېبو کې و، چې د ننګیال صاحب زوی (ارش) په ډېرې بیړې له لغمان نه ځان راورساوه او د ننګیال د شعرونو یوه بله کتابچه یې هم راوړه. ما چې د ننګیال صاحب دا شعرونه وکتل، دومره خوشاله شوم چې د ټولو ستړیاوو بار مې یو ځل له اوږو لرې شو. بیا مې دا ټولې کتابچې له اخبارونو او خپرونو او په متفرقه ډول راټول شوي شعرونه سره پرتله کړې، تکراري شعرونه مې ترې لرې کړل، دغه راز مې دده له دوو چاپ شویو شعري مجموعو (هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) څخه یو شمېر شعرونه ورسره یوځای کړل.
اوس تر زیاته بریده پر دې باوري یم چې د ننګیال نور شعرونه به نه وي پاتې. ده له خپل ناوډلي (نامنظم) ژوند دود سره سره د خپلو شعرونو د ثبت انتظام ته ډېره پاملرنه کړې وه. له دې څخه دا څرګندېږي چې ننګیال تر خپل ځاني ژونده هم له شعر سره ډېره مینه درلوده، ځکه چې هغه د خپل ژوند د ښېرازۍ مېړنی نه و، خو د ښکلې شعري شتمنۍ څښتن و. ده انځور صاحب ته د یو لیک په ترځ کې لیکلي وو: ((څو شعرونه مې له ((سپنتا)) سپین ږیري سره پاتې شول او له ماسره یې اوس کوم نقل نه شته، هغه غوښتل څه پرې ولیکي خو حالاتو وخت ورنه کړ، که چېرې مې بیا وموندل نو در وبه یې لېږم)). له ((سپین ږیري)) څخه یې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

مقصد (ښاغلی سلیمان لایق) دی چې ننګیال ورسره د شاعرۍ ښه ملګرتیا لرله. دا چې دا شعرونه به پیاوړي شاعر سلیمان لایق سره وي او که نه؟ زه خبر نه یم. د ننګیال صاحب د شعرونو د کتابچو او د شعرونو د نېټه لیک له تسلسل نه دا سې ښکاري چې د ننګیال صاحب نور شعرونه به نه وي پاتې. دا لیک هغه انځور صاحب ته له کابل نه د ۱۳۷۱ ل کال د زمري پر ۱۲ نېټه لیکلی و. تر هغه وروسته د خو کلونو په ترڅ کې هغه خپل شعرونه له سره په نویو کتابچو کې لیکلي وو او د هغو شعرونو بل نقل هم ورسره موجود و، چې انځور صاحب ته یې لېږلي وو، نو کله چې انځور صاحب ته د لېږلو شعرونو نقل وروسته ترتیب شوی نو دغه راز به ښاغلي سلیمان لایق ته ورکړل شوي شعرونه هم بیا له سره په کتابچو کې لیکل شوي وي. بیا هم که ښاغلي لایق سره دا شعرونه موجود وي او هغه ددې مجموعې له شعرونو سره پرتله کړي او کوم چې په دې مجموعه کې راغلي نه وي، ترچاپ وروسته د هغو د خوندي کولو هڅه وشي، نو دا به پښتو ادب ته یو ډېر ګټور کار وي.

د ننګیال دا مجموعه (سیندونه هم مري) د هغه د (ښېرې په مالت کې، نه جام نه ځادر، دا جل دا برسات، سیندونه هم مري، ځیني متفرقه شعرونو او د چاپ شویو دوو مجموعو هغه شېبې هغه کلونه او ځاځکي ځاځکي) له څو شعرونو څخه جوړه ده. ددې مجموعې چاپ د پښتو شعر په ځانګړي ډول ازاد شعر په

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

برخه کې یوه ډېره په زړه پورې، درنه او ارزښتمنه ډالۍ ده. خو له دې درنې ډالۍ سره سره به مو دا ارمان تل په زړه کې پاتې وي چې: ((کاشکې ننګیال ژوندی وای چې دا سې نورې ښکلې او ارزښتمنې ډالۍ یې خپلې ژبې ته وړاندې کړې وای)). ننګیال ته دعاګانې.

په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷ل کال- لیندۍ
پېښور- پښتونخوا

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

له ((خیرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه))
د اوښکو او اسوېلیو مزل

تل مې له ځانه دا پوښتنه کوم
طـواف بـه کله لـه وطنه کـوم
زمـا کعبـه زما جنت وطـن دی
لـمونځ بـه یې کله په لمنه کوم.

کله چې پر افغانستان دا تېر شلکلن ناورین خور شو او بیا یـې بېـل بېـل بشـپړتیایي پړاوونـه ووهل، نو پـه هـر پړاو کې د هېـواد زیاتـه علمـي پانګـه تباه شـوه، د ((مغزونو فرار)) پیل او د وخت پـه تېرېـدو سـره پـه هېـواد کـې یـو فرهنګـي تشـیال (خـلا) رامنځتـه شـو. شـاعران او لیکـوال چـې د

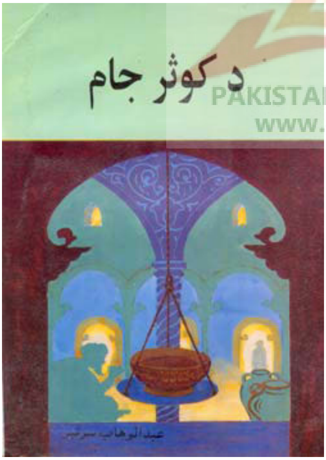

ټولنې ذهني مخکښان دي، هېواد پرې سور تنور شو، زیات شمېر یې نورو هېوادونـو تـه مهـاجر شول.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

جرمني هم يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې ګڼ شمېر افغان ليکوالو او شاعرانو ته يې پناه ورکړې ده. داسې اټکل کېده چې دا افغان ليکوال به هم د وخت په تېرېدو سره د همغو ټولنو په ژوند لوښي کې حل شي او خپل رنګ او اند به بايلي.

خو شاعران او ليکوال د غم پر ورځ پيدا وي، خدای پاک که له يوې خوا د ژوند د سختو ازمېښتونو په بټيو کې ازمويلي وي، نو له بلې خوا يې پرې د مينې او عاطفې خوږ او نرم باران ورولی وي، زړونو کې يې د مينې خزانه او يوه بهانده چينه وي چې هېڅ وچېدا نه لري. بل ستر نعمت دا دی چې خدای(ج) شاعر د خپل ټاټوبي، ولس او هېواد له مينې سره داسې روږدی کړی وي، چې هر مهال او هر ځای کې چې اوسي، د خپلې مينې لمنه يې نيولې وي. ځکه نو افغان ليکوال او شاعران که پردي وطن ته هم لاړل، خو پردي نه شول.

دوی اوس هم د ګلو په بستر کې پر لمبو ژوند تېروي، جسم يې هلته خو اند او روح يې دلته دی. اوس پر هره مياشت د لويديځمېشتو افغان ليکوالو، شاعرانو او فرهنګپالو له خوا په بېلابېلو برخو کې دومره علمي، ادبي او تاريخي کتابونه چاپېږي، چې په هېواد کې تر حکومتي سطحې څو ځله زيات دي. يوازې همدا جرمني به د بېلګې په توګه راواخلو.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اوس په جرمني کې ګڼ شمېر افغان لیکوال او فرهنګپال د افغاني فرهنګ د خدمت لپاره هلې ځلې کوي. په جرمني کې ((د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا)) ټولنه چې ښاغلی خلیل الرحمن رسولي، جمال الرحمن او ډاکټر خوشال روهي یې مخکښ هڅندویان دي، نور ګڼ شمېر لیکوال او فرهنګیان یې سره راټول کړي، ځینې مهم آثار یې چاپ کړي او چاپوي یې. ((د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه)) چې د هېواد تکړه لیکوال زرین انځور یې مشر دی- د شېرولي شېر، استاد محب، شېرین ګردیوال او نورو ګڼ شمېر لیکوالو هڅې یې سره یوځای کړې. مهم آثار یې چاپ کړي او چاپوي یې. د ډاکټر یحی وردګ په مشرۍ ((د افغانستان معلوماتي مرکز)) د افغانستان په اړه افغانانو او نورو ته په زړه پورې معلوماتي آثار وړاندې کوي. ښاغلی امام الدین ساپی په پېښور کې ((د پښتو څېړنو مرکز)) پرانیستی او هېواد ته د سترو فرهنګي خدمتونو جوګه دی. ښاغلی کبیر ستوري د خپلو سیاسي هڅو ترڅنګ یو لړ فرهنګي خدمتونه هم تر سره کړي او تر سره کوي یې. عبدالقادر ودان د کمپیوټري خدمتونو له لارې د هېواد ملي ژبه له تخنیک او علمي چارو سره غاړه غړې کړې. محمداجان یار، مبارز څاپي او ځینو نورو لیکوالو د خپلو او نورو شعري مجموعو د چاپ له کبله خپله فرهنګي مینه په زبات رسولې. ښاغلی

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

محمد اعظم عبیدي د ((اسمايي)) په شان د يوې ښکلې مجلې د چاپ له کبله خپله هېوادنۍ او فرهنګي مينه په ډاګه کړې. ښاغلي رمضان، اجمل روهي او نورو افغان ځوانانو په خپلو منډو ترړو له هېواد سره خپله مينه زبات کړې او داسې نورې ډېرې بېلګې چې دلته يې د ټولو راوړل د دې ليکنې اړتيا نه بولو.

ښاغلی عبدالوهاب سرتېر هم د دغه مهاجر فرهنګي بهير يو بلبل دی. سرتېر په دې موده کې ګڼ شمېر شعرونه ليکلي، چې زيات شمېر يې تر هېواده بهر په افغاني خپرونو کې خپاره شوي دي. ((خيرې ګرېوان)) د هغه د شعرونو لومړۍ ټولګه ده چې د همدې کال په پيل کې په پېښور کې چاپ شوه او دا دی د همدې کال په پای کې ((د کوثر جام)) په نوم د هغه د شعرونو دويمه ټولګه چاپېږي.

سرتېر يو رند، بې پروا، سرزوری او مستانه شاعر دی، هغه تل د حالاتو پر وړاندې ودرېدلی او په خپل کلام کې يې هغه څه انځور کړي چې ده ليدلي، حس کړي او درک کړي دي، د وخت واکمن ده ته ګواښېدلي او دی د شعر په وسله سمبال هغو ته. ده له هرې شپې او هرې تيارې سره ډغره وهلې او دا يې له خپلې مينې سره لوړه کړې ده:

زما ډغرې چې له شپې سره دي وجه دا ده
مينې زما را اچولی دی قسم غاړه کې.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

سرتېر په رښتیا هم یو سرتېری انسان دی، هغه د ژوند زیاته موده له حالاتو سره مخالف پاتې شوی، هر وخت یې د یو مست لېوني په شان د زمانې کړېوان نیولی او د نورو خلکو په څېر دومره هوښیار نه دی، چې پر هر وخت له وختونو سره غاړه غړی شي. هغه څوک چې سرتېر له نږدې نه پېژني، هغه ته څرګنده ده، چې دی یو سرغندوی انسان دی؛ د تنګو او سختو شرایطو پر وړاندې د بغاوت جذبه یې ډېره پیاوړې ده. له همدې کبله خو بېلابېلو رنګونو بدل نه کړ او د هر زورواک او بې باک پر وړاندې د خپل مسوولیت تر بریده ودرېد. ده په هېوادنۍ کچه د وخت هر ګوډاګی د خپل قلم په تېره ژبه وغنده او د هغه د منفي شخصیت څرنګوالی یې خلکو ته څرګند کړ؛ له تېرو ګوډاګیو رانیولې تر دې دمه پورې:

یو د اخوند بل د چودري ګوډاګی
که داسې ونه کړې خو مري ګوډاګی
ربه پناه ورکړه ملت ته زمونږ
مرض نیولی دی ساري ګوډاګی
قانون او سوله په توپونو ولې
غواړې له زړه نا کراري ګوډاګی
خالقه خدایه ته خو وینې دا تول

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زمــــورږ خــــو ســــترګي نــــه لــــري ګــــوډاګی
د ځـــان او خپـــل بـــادار پـــه ګټـــه بـــولي
دا ګـــــډوډي او خود ســـــري ګـــــوډاګی...

عبدالوهاب سرتېر د جګړې زیاته موده په خپل هېواد کې پاتې شوی، د کرکې، کینې، اور، وینو او تولو ناخوالو تېونه یې هم لیدلي او هم حس کړي، نو ځکه خو د جګړې د اورنیو شېبو د پای ته رسېدو هیله من دی. هغه مینه او عاطفه د انسان د ذهني ستړیا د له منځه وړو یوه اساسي وسیله او دمه ځای ګڼي. د مینې غبرګ داسې یو لامل ګڼي، چې په هغه سره د بشر د ژوند دوا تضمینبږي، ډېرې رواني غوټې پرې اواربږي او بیا په دې مینه کې ژوند کول او پر هغې کرېدل یو خوند او لذت ګڼي:

ســـاقي جـــام را جـــام د مینـــې
کـــړه نظـــر او پـــام د مینـــې
چـــې ترلـــې پـــورې ژونـــد دی
دی لازم دوام د مینـــــــــــــــې
ســـاقي بیـــا ســـرتېر اخیســـتی
نـــن لـــه تـــا الهـــام د مینـــې...

×××

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

یمـــه لېـــوال مصـــیرانه د مینـــې
زړه چـــې زمـــا دی خزانـــه د مینـــې
لـــه محتســـبه ګیلـــه نـــه ده پکـــار
چـــې شـــوه دښـــمنه زمانـــه د مینـــې
کړاو په مینه کې په خپله کیف دی
پـه اور چـې سـوزي پروانـه د مینـې
پـه چـا بـه ښـه پـه چـا بـه بـده لګـي
خـــو ماسُـــر کـــړې ترانـــه د مینـــې
لـه مـا سـرتېر سـره یـو زړه دی مـنم
چـې لـه پښـوا دی نذارنـه د مینـې.

سرتېر پر ۱۹۹۳م کال د هېواد له غیرې لرې؛ جرمني ته مسافر شو، دغه پردیس ژوند له هېواد او خپلو خلکو سره د هغه د مینې سوز او ولوله لا پسې زیات کړل. ده په همدې څو کلونو کې زیات شمېر شعرونه او نظمونه ولیکل، چې زیاته برخه یې د هېواد او ولس مینې او درد نیولې ده. په دې ټولګه (د کوثر جام) کې داسې شعرونه او نظمونه راغلي چې له خپل ولس او هېواد سره د شاعر رښتینې، بې تکلفه سپېڅلې او رښه مینه په ډاګه څرګندوي. هغه هېڅ شي هم، دومره ځورولی نه دی لکه له خپل هېواد څخه لرېوالي. کله کله ځینو ته داسې فکر پیدا کېږي ((چې څه دوی خو ښه دي، ځانونه یې د اور او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

وینو له څپو څخه ایستلي او د ګلونو دیار ته یې پناه وروړې ده))، خو په حقیقت کې ډېر کم خلک پوهېږي، چې شاعر او لیکوال د ننه پر زړه داغلی وي؛ که په ظاهره هر څومره روغ رمټ ښکاري، خو زړه او روح یې تکلی وي. سرتېر هم له همدغو پر زړه داغلو شاعرانو څخه دی، چې یوه شېبه یې هم خپل هېواد له یاده وتلی نه دی. هغه وایي: ما چې په المان کې څه ګټلي هغه یوازې همدا یو څو شعرونه دي او بس:

دا یو څو ساده شعرونه یې حاصل دي
ما سرتېر چې په المان کې ګټه کړې

هغه پر اروپا مین نه دی، خو مجبوریت او قسمت پسې اخیستی، دی د خپل وطن اغزي د نورو په ګلانو نه بدلوي:

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

سرتېر مین په اروپا نه یمه
څو ورځې ژوند مې په قسمت دلته دی

×××

خلکو زما یې له المان سره څه
سرتېر وطن لرم افغان یم ځمه

×××

زما د خپل وطن اغزي ښکلي دي
د جرمني او د فرنګ له ګلو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

×××

وطنه ډېر هره خوا وګرځېدم
بله خوږه نه وه له تا نه غېږه

له دې درد سره کله کله بیا یو بل داسې درد هم مل شي، چې په زوره دې یو څوک مجبوروي، چې ولولې دې راوپارېږي او غبرګون وښیي، دا درد د ملي ژبې او هېواد ګډ درد دی:

مخاطب چې په پښتو ژبه غلیم کړم
اورېدو د خپلې ژبې مې حلیم کړم
خپل وطن زما د مینې مدرسه ده
زه سرتېر پکې سبق وایم تعلیم کړم.

((د کوثر جام)) شعري ټولګه کې داسې نور ښکلي غزلونه او نظمونه شته چې لوستونکي به یې په خوند ولولي. شاعر د خپل اند مرغلره د تخیل په وزرونو وړي، ((د کوثر په جام)) کې یې غوټه کړي، پربوللې یې ده او بیا یې د الفاظو جامه ور اغوستې، ده هغه څه په دې جام کې میندلي، لیدلي او نور یې لا هم په لټه کې دی، چې ده ته د یوې ښکلې محبوبې حیثیت لري او نور څوک پرې نه پوهېږي.

خلک په دې حقیقت پوه نه دي لا
کوم چې لټه د دلبر په جام کې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د لـــوړو څـــوکو او اســـمان پــه لــوري
کـومــه الــوزم ســفر پــه جــام کــې

نــرۍ او ژونــد چــې دواړه ښــکلي ګــوري
ســرتېر لمبلــي د کــوثر پــه جــام کــې.

لکه څنګه چې دمخه مو وویل، سرتېر داسې یو انسان دی چې د حالاتو او واکمنو هېڅ ډول پروا یې نه ده کړې، د بغاوت او بې پروايۍ یو ځانګړی ژوند لوښی او ژوند دود لري او د اوډلي (منظم) ژوند ډېر جوګه نه دی، همداسې یې په شاعرۍ کې هم د ځینو کره کتونکو د شعري حدودو او پولو پروا ساتلې نه ده. هغه له ۳۶ کلونو راهیسې شعرونه لیکي او د دې مودې په شاعرۍ کې هم د خپل زړه پر لاره تللی دی. زه چې دا لیکنه کوم، نو ټول عمر مې ۳۱ کلونو ته رسېږي، یانې د سرتېر شاعري زما له عمر څخه ۵ کاله مشره ده. زه نه غواړم د هغه د شاعرۍ د جولیز اړخ څه شننه وکړم او یا هم پرې نیوکه! خو دومره وایم کېدی شي لکه څنګه چې په سیاسي او ټولنیزه برخه کې د سرتېر، حالاتو او د وخت د واکمنو ترمنځ د نظر اختلاف و، دغسې دده د شعرونو پر جولیز اړخ د ځینو کره کتونکو له خوا نیوکې وشي. خو څنګه چې سرتېر په خپله یو بې تکلفه انسان دی او له هر ډول تصنع

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

او ځان ښودنې څخه لرې دی، همداسې يې شعرونه او نظمونه هم بې تکلفه دي.

د ده کلام ساده، روان او ټولو ته د پوهېدو وړ دی، هر څوک يې په لومړي ځل لوستلو او اورېدلو پر مانا پوهېږي، په ځانګړي ډول هغه وخت چې سرتېر صاحب يې په خپله اوروي. د ده د کلام مانا په آساني ډول د لوستونکي ذهن ته پرېوزي او ژر ترې خوند اخيستلای شي.

ځينې شعر پوهان فکر کوي، هغه شعرونه چې مانيز بار يې درروند او يا څرګند وي، هغې ونې ته ورته دي چې ژر رسېږي، ژر مېوه کوي، خو ژر بېرته له منځه ځي. مانا دا چې ونه دومره مېوه نيسي، چې يا د هغې شاخونه ماتوي او يا يې ژر زړوي، خو هغه شعرونه چې د مانا له وزن سره يې د لباس يانې الفاظو ظرفيت، ښکلا او قوت برابر وي هغه ونې ته ورته دي چې د خپل ځواک په اندازه مېوه نيسي او ډېر عمر کوي. هر کله چې پر الفاظو باندې مانيز بار زيات شي، نو د مانا هغه برخه چې بايد پټه او په پرده کې وساتل شي، د الفاظو د لباس له يوې څنډې څخه ځان څرګندوي، همدغه ځای کې تر ((شعريته)) د ((شعاريت)) تله درنېږي.

د سرتېر صاحب په يو شمېر غزلونو کې د شعر شعريت ته ښه پاملرنه شوې، د شعر د هنري اړخ او مانا تول يې برابر دی لکه دا غزل:

تورې مې لړې د خپګان ګرځي په غرونو د زړه
لکه باران مې را اورېږي په داغونو د زړه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د مايوسۍ د ماتو اوښکو له کاروانه سره
اوړي مې خاورې په ناکامو ارمانونو د زړه
يو څو بې وسه اسوېلي به مې خواخوږي کړي خپل
که مې خبر چېرته ياران شول په رازونو د زړه...

خو په ځينو نورو نظمونو کې بيا د مانا بار يو څه درونډ شوی دی، خبره نبغ په نبغه او ډانګ پېيلې ډول بيان شوې ده. زه خپلې خبرې نور نه اوږدوم او د سرتېر صاحب د ((وړانګې)) په نوم د يو غزل په څو بيتونو خپلې خبرې پای ته رسوم.

د لمر له سترګو راورېږي وړانګې
د شپې رګو کې چې بهېږي وړانګې
لکه چې پای د انتظار وي زموږ
لمر غزونې کړي وېښېږي وړانګې
په موږ کې ګوري تلوسه د مينې
چې مو څېرو ته هوسېږي وړانګې
زما سرتېر تورتم لوټلو خلکو
په تاسو ټولو مې لورېږي وړانګې...

دا هم درانه لوستونکي او دا هم د کوثر جام.
په مينه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۲۰-۱۱-۱۳۷۷
پېښور- پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د واقعیتونو یوه هنداره

دا خبره رښتیا ده چې تر جګړې وروسته له جنایاتو نه پرده پورته کېږي، په افغانستان کې د شوروي د ټولو ځواکونو د لوی پوځي سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف دا اثر (په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟) هم د افغان او روس د جګړې د واقعیتونو، رښتیاوو، دردوونکو او زړه بوږنوونکو پېښو یوه هنداره ده.

په دې اثر کې دا خبره څرګندېږي، چې څنګه یوه لوی لښکر په ډېر غرور، تکبر او ښکېلاکګر اند سره زموږ پر هېواد یرغل وکړ او بیا د ومره ننتلی، کمزوری او ذلیل شو، چې د خپل ځان د راټولولو وس یې هم پیدا نه کړ. مایوروف د ځینو نورو روسي لیکوالو خلاف په دې اثر کې پر افغانستان، د شوروي یرغل له بنسټیزو موخو پرده پورته کوي او هم د هغو روس پلوه افغان چارواکو او سیاسي شخصیتونو څېرې بربنډوي چې له شورویانو سره یو ځای یې د خپل هېواد په ورانۍ، ویجاړۍ او عامه وژنه کې برخه اخیستې ده.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شوروي ځواکونو څه غوښتل؟ د څه لپاره راغلل؟ څه يې وکړل؟ او څه پرېږو شول؟ دې ټولو پوښتنو ته په دې کتاب کې ځواب ويل شوی دی. ليکوال اعتراف کوي، چې د شوروي يرغل موخه دا وه چې افغانستان د شوروي اتحاد شپاړلسم جمهوريت کړي او روسان د هند سمندر ګرمو اوبو ته ځان ورورسوي، خو د افغانانو سپېڅلي جهاد او ملي مبارزې دا هر څه په سيند لاهو کړل. ليکوال د جګړې پايله داسې ارزوي: ((د افغانستان جګړه د شوروي اتحاد له خوا ترسره شوې وروستۍ جګړه ده. دا له هغو وروستيو ځانوژونکو ماينو څخه يوه را وختله چې يو لوی دولت پرې والوت او دړې وړې شو...))

په ټوليزډول دا کتاب د شوروي يرغل او دهغه پروړاندې د افغانانو د مبارزې د څرنګوالي او څومره والي په باب د لومړي لاس اسنادو يوه غوره سرچينه ګڼل کېدی شي.

ژباړن ته يې د نورو زياتو بريو هيله کوو.

په فرهنګي مينه

محمد اسمعيل يون

۱۳۷۸ل کال پېښور، پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د لويديځ مېشتي فرهنګي بهير يو
((يار))

د هېواد احصايې د مرکزي ادارې د يوې شمېرنې له مخې په تېرو دوو لسيزو کې د افغانستان په دولتي ادارو کې تر (۵۰) زرو تنو ښځه زياتو هغو کسانو کار کړی چې تر ثوارلسم ټولګي ښځه يې لوړې زده کړې ترسره کړې وې.

خو د همدې دوو لسيزو په بهير کې د ډول ډول سياسي سيلابونو او رنګارنګ غميزو له امله تر هېواد دننه کدريزه اډانه درې وړې او وپاشل شوه.

د بېلابېلو فني، پوهنيزو او فرهنګي ښانګو کدرونه، کارپوهان او متخصصين هېواد پرېښودلو ته اړ او په بېلابېلو هېوادونو کې مېشته شول. داسې انګېرل کېدله او اټکېدله چې دا ټول کدرونه او د هغوی بل پښت به د همغو استوګنو ټولنو په اندود او ژوندود کې رنګ شي، خپله ملي او هېوادنۍ ځانګړنه به وبايلي، د بې هويتۍ په درياب کې به ډوب شي او بيا به خپل هېواد ته مخ هم راونه ګرځوي. د دې ډول بهر مېشتو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

افغانانو دویم او په تېره بیا دریم پښت په باب دا پورتنۍ اند ښنه او انګېرنه کېدی شي، عملي شي، خو د اوسني پښت په باب دا اټکل او انګېرنه درست و نه ختل. اکثره افغانان په تېره بیا لیکوال، فرهنګیان، فرهنګپال او په یوه نومونه د پوهې او قلم خاوندان له یوې لرې دمې او ساه ایستو وروسته یو ځل بیا د خپل هېواد په مینه رامات شول. سره له دې چې دوی له فزیکي پلوه له خپل هېواده لرې دي، خو له اروایي او ذهني پلوه یې ځان له خپل هېواد او خلکو څخه لرې کړی نه دی. تر یوې ټاکلې وقفې (ځنډ) وروسته دوی یو ځل بیا مینه، تخیل، ولوله او ملي اند سره یوځای کړل او د فرهنګي مبارزې ډګر یې تود کړ. اوس به هېڅ داسې اوونۍ او ان ورځ نه وي چې د هېواد په ملي ژبه یوه خپرونه یا کتاب چاپ نه شي. نننی فرهنګي بهیر په تېره بیا خپرنۍ برخه چې په کوم ګړندي ډول روان دي، دا زموږ په تېر فرهنګي او خپرنیز تاریخ کې ساری نه لري.

ښاغلی محمداجان ((یار)) هم د همدغه بهر مېشتي فرهنګي او خپرنیز بهیر یو هڅاند غړی او یار دی چې تراوسه یې په خپل مټ د خپل اند و اند (فکر او خیال) درې ثمرې (کوکارې) شعري ټولګه، (سره ډولۍ) د لنډو کیسو مجموعه او (د کونړ تاترې) څېړنیز اثر زموږ رنځېدلې افغاني ټولنې ته ډالۍ کړې او دا دی (ویر) یې د شعرونو دویمه ټولګه ده چې د ادب

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

مینوالو ته یې وړاندې کوي. دا چې د (یار) برخلیک له (کوکارو) او (ویر) سره تړلی دا څه ناڅاپي خبره نه ده، بلکې دا د هغې شلکلنې غمیزې زېږنده او پایله ده چې زموږ ټوله ټولنه کړوي، پر اور یې اړوي را اړوي او دادی اوس یې لا عمر دربیمې لسیزې ته هم اوږد کړی.

شاعر د ټولنې د یو ذهني ساتندوی او پالندوی په توګه کله چې د خپلې ټولنې جنازه په خپلو سترګو ویني او مړی یې دده پر وړاندې پروت وي، نو پرته له چغو، کوکارو او ویرونو نور څه کولای شي؟ خپله خو شاعر له ویر، فریاد او چغو پرته څه نه شي کولای، خو دده چغې، فریادونه او کوکارې بیا کرار کرار مړو اروا وو او ویدو ذهنونو ته ساه ورکوي او له خوبه یې راویښوي.

د همدغې تودوخې په پایله کې د ټولنې غړي خوځون ته چمتو کېږي بیا ټولنه حرکت کوي او خپل ژوند خوندي کوي.

یار صاحب هم د خپلې ټولنې د هغه سوي لوي بلبل په شان دی چې بڼ او چمن یې چا ترې تروړلای، مرورلای او سپزلای دی او دی یې ترې فراري کړی دی. سره له دې چې دی د بڼو بڼو چمنونو او بڼونو ته تللی، خو پردیو ګلونو ته یې تپې نه راځي، ځکه چې د ده د روحي او جسمي ژوند ترمنځ واټن رامنځته شوی دی. د هغه په روح کې خپل طبیعت او طبیعي منظرو داسې غزونې کړې چې د چا مصنوعي ښکلا او لاس جوړې چمنونه یې ذهن نه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شي خړوبولای. څوک چې د یار صاحب دا شعري ټولګه ولولي نو له یو داسې کونړي پښتون افغان سره به مخامخ شي، چې اوس هم د کونړ په (وټه پور) کې مېشته دی او د کونړ په غرو رغونو کې ګرځي راګرځي.

ده په خپل کلام کې له هېڅ ډول تکلف او تصنع څخه کار نه دی اخیستی، بلکې څه یې چې زړه غوښتي هغه یې په ساده او صمیمي ډول مطرح کړي دي. صمیمیت او ساده ګي د کلام د ښکلا یوه برخه ده، که په ظرافت سره وپېیل شي نو کلام به ډېر ښکلی کړي.

یار صاحب د یو رښتیني انسان په توګه ځان د تکلف او تصنع په زولنو نه دی تړلی، بلکې خپله خبره او موخه یې نېغه بیان کړې ده. ساده بیان سره له دې چې د یو شمېر کره کتونکو نه خوښېږي، هغوی یې د کلام هنري جوهر ته زیان رسوونکی بولي او وایي چې د هنري کلام عمر را لنډوي، خو د ساده کلام ګټه داده چې د عام و خاص د پوهې وړ وي، په سملاسي ډول د لوستونکي او اورېدونکي مانیزه او ښکلاییزه تنده خړوبوي او هغوی یې د مانیزې مرغلرې د پیدا کولو لپاره فکري هڅې او پلټنې ته نه اړ وزي، د یار صاحب کلام په ساده رنګ کې یو ښکلی ارمان رانغښتی، د ده د کلام مرکزي ټکی هېواد پالنه، ملت پالنه او له هغو سره مینه ده. که ده ژړلي نو هم د همدغه ارمان لپاره یې ژړلي او که کله خندېدلی هم دی، نو هم د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

همدغې هيلې ځلا خندولی دي. هغه څوک چې د يار صاحب له دې ملې او هېوادنې ارمان سره ګډ درد ولري، نو هغه دده له کلام څخه ډېر خوند اخيستلای شي.

سندرې په ژړا شوې چې سازونه لېوني شول
مطرب شو لاس تر زنې چې تارونه لېوني شول
دا ډېره موده چوپ دي په دې کلي کې سازونه
تېپې شولې سرسامې مجلسونه لېوني شول
کړې وړې ځوانۍ تر خاورو لاندې شولې غلې
خالونه ځوانيمرګ شول وربلونه لېوني شول...

يار صاحب د هغې اوږدې غميزې انځور باسي، چې زموږ ټول ولس يې نهيلی کړی، خو چاته يې لا تراوسه د خلاصون څرک نه لګي.

د زلفو توري شپې اخيستی يم سبا نه راځي
توره تياره ده پر وطن باندې رڼا نه راځي
لارې سرې شوې دي چلېږي پرې تل سرې جنازې
ساندو وچ کړي ستوني، هېچاته خندا نه راځي
وينو کې وزبېږده لوی شو او تباه شو نسل
رحم پر دې غريب ولس باندې د چا نه راځي
وطن تالا شو خير کړې (ياره) نور به کېږي لا څه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

پـر سـیند لاهـو شـولو عـزت چاتـه حیـا نـه راځـي.

کله چې پر شاعر د ژوند د ارمانونو د پوره کولو ټولې لارې بندې شي، نو یوازینۍ لاره چې پاتې کېږي، هغه الهي ځواک ته پناه وروړل دي. شاعر هم خپل وروستی دمه ځای او تمځای همدغه الهي دربار ګڼلی او د خپل هېواد د ښېرازۍ، ښکلا او سوکالۍ هیله ورڅخه لري:

ای د ټولـو ربـه دا وطـن راتـه بیـا ښـکلی کـړه
لمـر د نـوي ژونـد زمـوږ اسـمان کـې راختلـی کـړه
لـږه شـان موسـکا خـو هـم زمـوږ پـر شـونډو راولـه
هغـه د پښـتون شـان او شـوکت راتـه ښاغلی کـړه
یـو ځـل خـو زمـوږه دغـه سـتر ارمـان ترسـره کـړه
دا کنډوالـه ملـک راتـه ناڅاپـه غوړېـدلی کـړه
تللـي غرڅنـۍ درسـره غرونـو تـه بیـا راولـه
هـر غـدار زمـوږه پـه نـړۍ کـې شـرمېدلی کـړه
ټـول پـه خنـدا راولـه چـې مینـه محبـت وکـړي
بس دی هر غماز د (یار) له کلي نه نور غلی کړه.

یار صاحب سره له دې چې د پښتو ادب د اوسني پېر د نورو شاعرانو په شان حالاتو سخت ځپلی او اسکېرلی دی او دې دردونې او ځپنې له (کوکارو) نه تر (ویره) رارسولی، خو د دې ویر له ځپاندو ځپو سره سره بیا هم د زړه په تل کې یوه پټه شان

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

مثبته هیله لري او په دې امید دی چې تیارې به لاړې شي او زموږ پر مالت به بیا سحر وځلیږي، د شاعر دغه لوړ او پټ ارمان د سړي په ذهن او زړه کې د راتلونکي سوکالۍ هیلې راټوکوي او پر ژوند مو باوري کوي.

زمـوږه پـر مالـت بـه بیـا سـحر راوخېـږي
سـپوږمۍ بـه پـر کنـډو لـوړ مـازیګر راوخېـږي
منګیـه دا زمـا تنـده خـو سـتا پـه زړه کـې لامبـي
کتـار بـه هـم د پېغلـو پـه ګـودر راوخېـږي
دا تللـې قـافلې بـه بیـا وطـن تـه راسـتنې شـي
د دې وربځــو تــورتم کــې بــه لمــر راوخېــږي
خنـدا بـه د هـر چـا پـر وچـو شـونډو راخـوره شـي
ګلونــه بــه پــه دښــتو ســمه او غــر راوخېــږي
پـه شـوخو شـانو ستر ګو کې به ماتې تلوسې شـي
د (یـار) زخمـي سـینې نـه بـه خنجـر راوخېـږي.

زه د یار صاحب په پورتني هیله من شعر پورې خپلې هیلې تړم، په داسې حال کې چې دده په (ویر) کې ځان شریک ګڼم، کلام ته یې له مثبت لید لوري ګورم او د هر ډول کره کتنې غشي پرې نه را وروم، دا هم د یار صاحب نوې شعري ټولګه او دا هم تاسې درانه لوستونکي.

په ډېره زیاته فرهنګي مینه
محمد اسمعیل یون
پېښور-پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د اروا پوهنې ښوونځي

د پوهنیزو اثارو خپرول، د یوې ژبې او ملت د ودې او پرمختګ لپاره ډېر مهم دي. هغه وخت چې پر کابل پوهنتون د جګړې ناتار نه و خور شوی، نو ګڼ شمېر درسي او مرستندوی درسي کتابونه، مجلې او نور پوهنیز کتابونه یې خپرول. دغو اثارو پر خپل وخت د پوهنتون د محصلینو د درسي ستونزې هوارولې او د استادانو د پوهنیزو تجربو او

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

معلوماتو په زیاتون کې یې کارنده رول درلود. د جګړې له کبله د کتابونو او پوهنیزو اثارو خپرول پر ټپه ودرېدل. د پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم دا علمي اثر هم لږ تر لږه د اتو کلونو په بهیر کې د چاپ جوګه نه شو.

دا اثر چې د اروا پوهنې بېلابېل ښوونځي راپېژني او پر یو شمېر نورو، اروایي مسایلو بحث کوي، د کابل پوهنتون په ښوونې او روزنې پوهنځي کې د یو درسي کتاب په بڼه تدریسېده، چاپ یې د نوموړي پوهنځي محصلینو ته خورا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

مهم و. د دغې اړتیا له کبله ما له پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم سره د دغه اثر د چاپ په باب خبرې وکړې. استاد د دې کتاب یوه لاسکښلې نسخه ماته راکړه. ما د هېواد ځوان لیکوال او شاعر ښاغلي صدیق الله بدر ته د خطاطۍ لپاره ورکړه. بدر صاحب په ډېره مینه په وړیا ډول دا کتاب خطاطي کړ. د چاپ لپاره مې د هېواد له ډېر تکړه لیکوال او روغتیا پال ښاغلي ډاکټر محمد فرید بزګر څخه چې د علمي کتابونو له خپرولو سره ډېره زیاته مینه لري او تر اوسه یې پخپله هم ګڼ شمېر طبي، ادبي او نور پوهنیز کتابونه چاپ کړي دي، هیله وکړه، ښاغلي ډاکتر فرید بزګر زموږ هیله پوره کړه او دا پوهنیز کتاب یې پخپل لګښت چاپ کړ.

زه د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي محصلینو او پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم ته د دغه کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او له ښاغلي صدیق الله بدر او ګران ډاکټر فرید بزګر څخه ډېره مننه کوم چې دا کتاب یې د چاپ جوګه کړ.

په مینه او درناوي

د پوهنیزو او ادبي کتابونو د خپراوي او د هېواد د فرهنګي بډاینې لېوال

پوهنیار محمد اسمعیل یون

۱۳۷۸- لړم- ۱۸

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ګام پر ګام له خوشال سره

لوی څښتن تعالی (ج) دوه لوی ستر نعموتونه پر پښتو ژبه او ادب لورولي دي؛ یو پښتو لنډۍ دي، چې د هر ډول اند

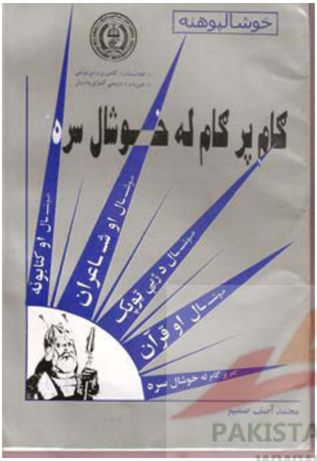

اوانځور د وړاندې کولو او جوړولو ځواک لري او د نړۍ هېڅ شعر ورسره د پرتلنې او مقابلې وړتیا نه لري؛ که د نړۍ د هرې ژبې شعري جوله له پښتو لنډۍ سره وتلل شي، د لنډۍ د جذابیت ځواک، د افادې قوت او د انځورونې رنګینې به ترې درنه شي.

دویم نعمت خوشال بابا دی چې لوی څښتن پښتو ژبې او پښتو ادب ته په نصیب کړی دی. لوی خان د پوهې او هنر داسې یو کان دی، چې د اند او هنر له غمیو ډک دی. په نړۍ کې ګڼ شمېر لیکوال او شاعران تېر شوي، چې سیمه ییزې او ژبنۍ پولې یې ړنګې کړې، نړیوال شهرت او د انسانیت ستر مقام ته رسېدلي دي، خو د خوشال لوړتیا یوازې د شاعر او لیکوال تر بریده نه ده. لوی خان د ذهني ځواک یوه برخه شاعرۍ ته ځانګړې شوې ده او نوره یې د ژوند نورو برخو ته.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ویکتور هوګو او بلزاک د فرانسې لوی لیکوال وو، خو یوازې لیکوال وو، نه قومي مشران وو، نه سیاستوال او نه جرنیلان. شکسپیر د نړۍ نامتو لیکوال و، خو یوازې لیکوال او بس، پوشکین د روسیې او نړۍ نامتو شاعر تېر شوی، شخصیت یې یوازې د همدې شاعرۍ په شا او خوا کې مطرح کېږي، خو زموږ د پښتنو خان بیا داسې نه دی، خان نه یوازې شاعر او لیکوال و، بلکې تولنپوه و، ژبپوه و، رنځپوه و، اروا پوه و، جګړن و، صوفي و، فلسفي و، ښکاري و، نقاد و، ګرځندوی و، سیاستپوه او سیاستوال و، روزنپوه و، ملتپال او ملت رغاند و، تاریخپوه و، خو ((څه نه وو، چې نه و)) د خان ذهني ځواک هم پر همدغو خواو وېشل شوی و، کله چې سړی د بابا هر اثر لولي نو فکر کوي، چې ده به په بله برخه کې څه نه وي لیکلي. د ساري په توګه کله چې سړی (دستارنامه) لولي، نو فکر کوي چې خان یو سیاستپوه دی، کله چې (طب نامه) لولي یو رنځپوه او طبیب خوشال مو تر سترګو کېږي او کله چې (بازنامه) لولي نو فکر کوي چې خوشال له ښکار پرته بل هېڅ کار نه دی کړی، لکه چې خپله وايي: ((که د ښکار په چارو اخته نه وای، نو د دنیا هومره علمونه به زما وو)) کله چې د یو شخص ذهني ځواک تر شلو نه پر زیاتو بېلابېلو ډګرونو ووېشل شي او بیا په هره برخه کې د یوه غوره نظر او مقام خاوند وي، سړي ته پته لګي چې ددې شخص تولیز ذهني ځواک څومره

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

دی. نو که موږ هم د لوی خان په باب قضاوت کوو او یا یې له چا سره پرتله کوو، نو د خان ټوله ذهني قوه باید په پام کې ونیسو. یو ایرانی لیکوال او کره کتونکی دې ټکي ته متوجه شوی او ددې حقیقت جام یې پر سر را اړولای دی. دا لیکوال وایي: ((فردوسي چې په حماسي، سعدي چې په عرفاني او حافظ چې په غنايي برخه کې سره یو ځای شي، نو یو خوشال ختک ځني جوړېږي.))

راورټي انګرېز د خوشال بابا د اثارو شمېر ۲۵۰ ټوکه (عنوانه) ښودلی دی. کله چې څوک د خوشال بابا ذهني شتمنۍ ته ګوري، نو ددې آثارو پر شمېر پوره باوري کېږي. له نن څخه اټکل درې نیم سوه کاله او ان تر هغه را وروسته به د نړۍ په یوه هېواد کې هم داسې کومه بېلګه پیدا نه شي، چې د ورځني ژوند له سختو بوختیاوو سره یې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د شومره والي او څرنګوالي له پلوه دومره اثار لیکلي وي.

د خان نبوغ او د ذهني شتمنۍ رنګارنګي له دې څخه هم څرګندېږي، چې د ده د اند و ژوند په باب تر اوسه پورې افغاني او بهرنیو لیکوالو تر یو زر عنوانه پورې بېلابېلې لیکنې کړي، خو بیا هم د خان د هنر په دریاب کې داسې مرغلرې پاتې چې د ډېرو نظر لا ورته نه دی رسېدلای، نو ځکه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خو لا د خان اند وژوند او هنري نړۍ نوري څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري.

استاد محمد اصف صمیم هغه افغان لیکوال دی، چې هم خوشالپوه دی، هم خوشال مین ، ډېر کلونه کېږي، چې د بابا داثارو پر څېړنه او شننه بوخت دی. اوسنی اثر هم دده د ډېرو کلونو د ژورو څېړنو او پلټنو پایله او ثمره ده. استاد صمیم په دې اثر کې هغه څه راټول کړي، چې تر دې دمه لا د خوشالپوهانو لاس ورته نه و رسېدلای. (ګام پر ګام له خوشال سره) ددې اثر لومړۍ برخه ده، چې په خورا زیار او هڅه ترتیب شوې او داسې تاریخي اوډون یې ورکړی چې د بابا د ژوند سترو پېښو یوه رڼه هنداره ګڼل کېږي. ددې برخې اهمیت په دې کې هم دی چې په خپله د لوی خان له اثارو څخه په کې زیاته ګټه اخیستل شوې او خان هم د زمانې د یو ستر اندیال (مفکر) په توګه د خپل ژوند پېښې لکه د یو تاریخپوه په توګه ثبت کړي دي.

استاد صمیم د بابا د فکر او هنر همغه لارې څارلې او د هغه د ژوند هره پېښه یې ورڅخه رابهر کړې ده. (خوشال او قران) د دې اثر بله غوره برخه ده چې په خوشالپوهنه کې یو بل څپرکی ګڼل کېږي. د بابا له قران لوستنې او ګروهنتیا څخه څرګندېږي، چې نه یوازې د قران د مطالعې خاوند و، بلکې پر قران باندې د یو ګروهمن شخص په توګه د عملي ژوند په ډګر کې هم د الهي

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لاربنوونو پر پلي کولو بريالی شوی و. (د خوشال د ژبې ټوپک) د اثر بله په زړه پورې برخه ده، چې د خوشال ستروالی او زړورتوب ور څخه ښه ترا څرګند ېږي. خوشال د خپلې ژبې د ټوپک خوله لومړی ځانته برابره کړې ده، نو هغه څوک چې د دومره اخلاقي او فکري جرئت خاوند وي، چې تر هر چا د مخه پر خپل ځان نيوکه او ګوزار وکړي، پر سترواليي يې بايد څه شک ونه شي.

(خوشال کتابونه او شاعران) هم د دې اثر په زړه پورې برخې دي او څېړنه يې په کار وه. په دې برخه کې د بابا د خپل وخت فرهنګي چاپېريال، د ليکوال او کتابونو څومره والی او څرنګوالی په ښه توګه څرګند ېږي، د بابا د لوستني ساحه هم ور څخه ښکار ېږي، پر هغو فکري واکمني هم او له هغو څخه د جذب ځواک هم، که په ټوليزه ډول د استاد صميم دا زيار وارزول شي نو په خوشالپوهنه کې يو ډېر ګټور او ځيرمن کار ګڼل کېږي، نه يوازې په خوشالپوهنه کې يوه نوې زياتونه ده او د بابا د مينوالو او لېوالو لپاره د لوستني يوه نوې لاره ده، بلکې د مسلکي لوستونکو ياني د ژبو او ادبياتو پوهنځيو د محصلينو لپاره هم يو ګټور اثر دی او کېدی شي د خوشالپېژندني مضمون د يو مرستندوی کتاب په توګه ور څخه ګټه واخلي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

موږ استاد محمد اصف صمیم ته ددې ګټور کتاب د لیکلو او چاپ له امله مبارکي وایو ، مننه ورڅخه کوو ، ستاینه یې کوو او د لوی خدای(ج) له درباره ورته نورې فرهنګي بریاوې غواړو.

په فرهنګي مینه

اسمعیل یون

۱۳۷۸المریز کال

پېښور، پښتونخوا

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((لاهو)) شاعر

له نن نه پنځه ویشت کاله دمخه لوی ښبتن(ج) د کابل د للندر په سیمه کې د رښا یو ستایونکی او پالونکی ګل (نورمحمد) وټوکوه، ورو ورو یې په رنګونو او ښکلاوو کې

داسې رنګ کړ چې یو وخت یې ځانته پام کېده، نو بیا د مینې، عاطفې، ښایست او رنګونو په سیند کې ((لاهو)) شوی و. دی د مینې اوبو دومره وړی و چې بیا ترې نه ده خپله ځان را ایستلای شو او نه هم چا لاس ورکولای شو. ((نورمحمد)) د مینې او رڼاګانو، اهونو، اوسپلو، غمونو او دردونو په یو ځای شوي سیند کې دومره غوټې ووهلې چې د دې سیند له تله یې د ښکلو ګړنیو مرغلرو (شعرونو) ټولګه راجوړه کړه.

اوس چې د نور په سیند کې د لاهو شوي ((لاهو)) شعرونه لولو، نو د همدې رڼا، ښکلا، اهـ، درد، فریاد او د خپل سوي لوي چاپېریال انځورونه مو په سترګو او ذهن کې راټوکېږي. خدای(ج) پر لاهو ډېر مهربانه شوی، چې له نازک احساس او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خوږمن زړه سره یې ورته د شعر ښاپېرۍ هم په نصیب کړې ده. که د یو بشپړ عاطفي انسان (شاعر) د احساس غمونه د شعر الهه په خپلو وزرونو کم نه کړي، نو خدای خبر چې د هغه زړه به څومره حرکت وکړای شي؟. ((لاهو)) د یوه عاطفي موجود په توګه د ټولنې هر درد او غم دومره ځورولی چې له نا چارۍ یې شعر ته پناه وروړې ده. د ټولنې هر درد وونکی او خوشالوونکی انځور چې د ده په شعرونو کې ګورو، نو هغه یو ځل د ده ذهن او زړه ته لاره کړې، هغه یې د خپل ذهن او زړه په پردو کې تاو کړی، د احساس په اوښکو یې وینځلی او بیا یې موږ ته په انځوریزه ډول وړاندې کړی دی.

((بلال په وینوکې)) د ده د انځوریزې شاعرۍ لومړۍ ټولګه ده. دوه نورې شعري ټولګې یې هم د چاپ انتظار باسي. زه د لوی خدای(ج) له درباره هیله لرم، چې ((نورمحمد)) دې نور هم د شعر او ښکلاوو په سمندر کې ((لاهو)) وي او د ښکلو مرغلرو د را ایستلو او ځلولو جوګه دې وي، خو داسې نه چې یو وخت د ژوند د مستۍ په سیند کې دومره ډوب شي، چې د ټولنې غمونه هېر کړي او د خوښۍ په څپو کې یې هر څه له یاده ووځي.

د شاعر لاهو د لابري په هیله
اسمعیل یون

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

پردېس ژوند او ((پردېسي نغمې))

په تېره لسيزه (۱۳۶۰-۱۳۷۰ کلونو) کې په کابل کې د شعر او شاعرۍ بهير ښه په څپو و. ښاغلی ملکي خزان هم د دې بهير يو فعال غړی و. دی سره له دې چې يو پوځي سړی و، خو ادبي ذوق او ولوله پرې دومره غالب وو، چې له سختو عسکري دندو سره سره يې هرې ادبي غونډې او مشاعرې ته ځان رسوه. همدغې مينې او لېوالتيا د ده ذهن له اغزن پوځي چاپېرياله ژغوره او د شعر په ورېښمين تال يې وزنګوه.

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

ملکي خزان په تېره لسيزه کې ښايسته ډېر شعرونه او نظمونه وليکل، چې ګڼ شمېر يې د هېواد د هغه مهال په خپرونو کې خپاره شوي، خو د ځانګړې شعري ټولګې د چاپ مجال ورته ور نه کړ شو. د روانې لسيزې (۱۳۷۰-۱۳۷۹ کلونو) په بهير کې چې د کابل ښار او د هېواد د سياسي او پوځي نظام ښه وا ړول شوه، نو ملکي خزان هم لکه د ځينو نورو په شان لومړی پېښور، بيا د پاکستان نورو ښارونو او بيا ايران ته مهاجر شو. ملکي خزان د تېرې لسيزې د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ژوند معکوس دا ځل د قلم او مسلک د روزۍ پر ځای، د لاس مزدورۍ ته کېناست. سره له دې چې د هغه پر ژوند خزان راغلی و او د هیلو د پر ګلونه یې ورته مروړولي وو، خو د ده پر اند او همت د دې خزان زور ونه رسېده؛ هغه په هجرت کې هم قلم له ګوتو ونه غورځاوه او ښایسته د پر شعرونه او نظمونه یې ولیکل. ((پردېسي نغمې)) د ده د همدغې نړدې یوې لسیزې پردېس ژوند شعرونه دي، چې د ده د مهاجر ژوند د ناخوالو انځورنه په کې شوې ده. که چا ملکي خزان له نږدې نه لیدلی وي، نو د پره ښه به ورته ثرګنده وي، چې هغه د سپېڅلو ولولو یوه ځپه ده. سپېڅلي خلک خپله ولوله او جذبه نېغ په نېغه بیانوي، نه د وېرې پروا لري او نه د خطر.

ملکي خزان هم په خپل دې کلام کې خپل احساسات نېغ په نېغه بیان کړي او خپل زړه یې ښه تش کړی دی. د شعر کره کتونکو د ګواښونو او اخطارونو پروا یې هم نه ده کړې، خو د خپل زړه غوټه یې ښه اواره کړې ده. د یو شاعر روحي بار د کمولو او رواني ستړیا د له منځه وړلو لپاره ښه لاره داده، چې شاعر خپل زړه کې غوټه نه پرېږدي او وایي چې د خپل اند ناوې باید د ګلوییونو په پاڼو کې تاوه کړي او د تخیل رنګین شال ور په سر کړي، په ټولیز ډول د استاد الفت په وینا ((شاعران له قید و بنده بې پروا دي.)) ملکي خزان هم داسې یو شاعر دی، چې د خپل اند په ازادۍ کې له قیده و بنده بې پروا دی. زه دا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شعري ټولګه د هجرت په ستونزمن او اغزن چاپېريال کې د ملکي خزان د همت او بريا غته نښه ګڼم. دانش خپرندويې ټولنې ته چې تل يې د چاپ په برخه کې د کموسو او بېوسو ليکوالو او شاعرانو لاسنيوی کړی، د دې شعري ټولګې د چاپ له امله شاباسي ورکوم او خپله شاعر ته يې زياته مبارکي وايم. خدای دې وکړي، چې هېڅکله هم د خزان صاحب پر شعرونو خزان رانه شي او پر شعري يون يې تل پسرلی وي پسرلی.

په فرهنګي مينه

اسمعيل يون

پېښور ۱۳۷۹ل کال د غبرګولي ۳۰مه

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د دې اثر ليکوال او خپرندوی په باب څو خبرې

ښاغلی قدرت الله حداد په اوسنيو څو لسيزو کې د افغانستان د ملي مبارزې د فرهنګي او ليکني ډګر يوه نوميالۍ څېره ده. حداد صاحب د ځوانۍ له شپېو نه بيا تر دې دمه قلم له ګوتو نه دی لرې کړی او د ګڼو ليکنو او ځانګړو اثارو په خپرولو سره يې خپله ملي، هېوادنۍ او فرهنګي مينه په زبات رسولې ده. د ده په هره ليکنه د ملي اند و ارمان دښمنانو خپل تندی تريو کړی او دوستانو ورين کړی دی. د هېواد او خاورې شعوري دښمنانو او د هغو پلويانو وخت پر وخت د حداد صاحب پر ليکنو نيوکې کړې او هڅه يې کړې چې هغه په افغاني ټولنه کې په ((فاشيستي)) هڅو تورن کړي. د ملتپالو افغانانو د مخالفينو يو مهارت په دې کې دی چې دوی تل هڅه کوي په تبليغاتي فعاليتونو کې له تعرضي چلند نه کار واخلي. هر کله چې يو افغان د خپلې ملي ژبې، ملي حقوقو او د خاورې

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د بشپړتیا او د ملت د سرلوړی خبره پوره ته کړې ده، نو دوی ژر تر ژره پرې د نشنلیست او فاشیست، ژبپال او ملتپال تور پورې کړی دی. ملتپالنه او ژبپالنه یې زموږ په ټولنه کې په ځانګړې ډول د پښتنو لپاره یو جرم ګڼلی او انګېرلی دی. په داسې حال کې چې دوی په خپله د بل چا د ژبې په غوځولو او زبېښلو د فاشیزم د وروستي پړاو پلي کوونکي دي. دې ډول کسانو په خپل تعرضي تبلیغ سره یو زیات شمېر پښتانه روڼ اندي له دې کبله چې څوک ورته نشنلیست او یا فاشیست و نه وایي له خپلې ملي لارې او تګلارې اړولي او د زیات احتیاط سیوري ته یې خوبولي دي. خو داسې روڼ اندي پښتانه هم شته چې زموږ د ملي ژبې او ملي ارمان د دښمنانو د یرغلیزو هڅو د دفاع ځواک هم لري او د متقابل ګوزار قوت هم. ښاغلی حداد صاحب د همدغه ډول روڼ اندو پښتنو لیکوالو له جملې څخه دی.

ده په تېرو دریو لسیزو کې د نورو د ژبني او کینه ییز یرغل پر وړاندې هم دفاع کړې او هم یې د خپل قلم څوکه ښه تېره کړې ده. ځکه خو حداد صاحب لکه د یو شمېر نورو پښتنو لیکوالو په څېر افغان ضد ډلو ټپلو او اشخاصو ته د سترګو اغزی دی.

(د مېړانې او مېړنو خبرې) د حداد صاحب یو بل مېړنی جرئت دی چې د خپل ملي ارمان لپاره یې ترسره کړ. په دې کتاب کې داسې مسایل راغلي چې مړاوو اروا وو ته ځواک

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

وربښي او د سړي ملي ولوله او جذبه پیاوړې کوي. له تاریخي پلوه هم داسې نوي مسایل په کې راسپړل شوي چې تراوسه پورې یې لا ډېرو لیکوالو او مورخینو ته څرک نه و لګېدلای. په ځانګړي ډول د ازاد خان سلېمانخېل او سر خاني خان الکوزي په باب معلومات او د هغو د مبارزو په باب څرګندونې ډېرې زیاتې په زړه پورې دي. کله چې سړی دا لیکنې لولي خپل ملت سره د سړي مینه زیاتېږي او پر خپلو نیکونو او د هغو پر کړنو یې د باور روحیه پیاوړې کېږي. دا فکر سړي ته پیدا کېږي چې زموږ څومره نور اتلان به د تاریخ د پښنو په ګردونو کې پټ وي، کاشکې زموږ د تورې او قلم، د واک او ځواک انډول برابر وای، بیا به نو زمانې زموږ د اتلانو پر څېرو د هېرېدا ګردونه نه وو خپاره شوي.

د حداد صاحب دې کور ودان وي، د تاریخ تیاره ګوټونو ته ننوت او په خپل ژورلید او لرلید یې په لعلونو سترګې ولګېدلې او هغه یې له ایرو نه ځلا ته راوایستل. (د مېړانې او مېړنو خبرې) کې د مېړنتوب او سړیتوب نورې ډېرې خبرې هم شته، چې د هر مېړني او نیم مېړني لپاره یې لوستل ډېر ګټور دي. د کتاب پاړکي په بیا بیا لوستلو ارزي.

کله چې د مېړنو خبرې کېږي نو طبعاً مېړني د سړي ذهن کې انځورېږي، هو همداسې یو بل مېړنی هم د ستاینې او یادونې وړ دی. ښاغلی اقبال پښتونیار یادوم چې مینې، ولولې او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

جذبې يې دی له خپل هېواد، ولس او ملي ژبې سره د مينې د سرتېرۍ او سرغندويي پوړۍ ته رسولی دی.

ښاغلی پښتونيار د هغو افغانانو له جملې څخه دی چې دا ډېر کلونه کېږي غرب ته تللی خو غربي شوی نه دی. همغه پښتون دی او همغه پښتونيار. ده نه يوازې له روحي او فکري پلوه له خپل هېواد او خلکو سره خپله مينه پاللې، بلکې په عملي ډول يې هم د خپل ولس د ټپونو په درملونه کې ونډه اخيستې ده. د شوروي-افغان د جګړې په کلونو کې پښتونيار ډېرې هلې ځلې کړي چې د افغانانو غږ د نړيوالو غوږونو ته ورسوي. په دې ترڅ کې ده د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو له ځانګړي استازي ارمکورا سره ډېر منډې ترړې کړي او هغه ته يې د افغانستان د خلکو د ژوند رښتينی انځور وړاندې کړی دی. پښتونيار نه يوازې د افغانانو د سياسي غمونو په درملونه کې تر خپله وسه ونډه اخيستې، بلکې د خپلو هېوادوالو د فزيکي ټپونو د درملونې لپاره يې هم د خپلو خولو محصول رالېږلی دی. ښاغلی پښتونيار له ۱۹۸۹م کال راهيسې په کندهار، ننګرهار، ميدان وردګو، غزني ولايتونو، کوټې، پېښور او د پېښور اسلام اباد د لارې په اوږدو کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې يو زيات شمېر مهاجرو ته دارو درمل رسولي او له يو شمېر بېوزلو افغانانو سره يې مالي مرستې کړې دي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د دغو ملي، اسلامي او انساني هڅو ترڅنګ پښتونيار له څو کلونو راهيسې په يو لړ فرهنګي هڅو هم لاس پورې کړی دی، له يو شمېر فرهنګيانو سره يې مالي مرستې کړې او د ځينو فرهنګي اثارو خپراوي ته يې په يوازې ځان ملا تړلې ده. د دې اثر خپراوی هم د ده د فرهنګي هڅو يوه بېلګه ده. په نږدې وختونو کې به يې نورې بېلګې هم ووينو. لنډه دا چې پښتونيار د يو ملي هېوادني ارمان او د پښتونولۍ يو سرغندوی او سوی لوی پتنګ دی او په دې لاره کې يې د عملي او نظري قربانۍ ثبوت وړاندې کړی دی.

په ټوليز ډول د حداد صاحب او پښتونيار صاحب په باب دا ويلای شو چې دوی دواړه د يوه ملي ارمان او فکر خاوندان، لارويان او هڅوندويان دي. د همدغې مينې مزې يو بل سره داسې تړلي چې يو په امريکا کې او بل په جرمني کې اوسي، خو د زړونو مينې او ولولې يې دا واټن له منځه وړی دی او دا دی د يوه فکر او د بل ملي ولوله په دې کتاب کې سره راټول شوي او لوستونکو ته وړاندې کېږي. زه د همدې ملي لارې يو دربيم لاروی او لېوال په داسې حال کې چې د دې کتاب په ليکلو او خپرولو کې د دواړو هڅې ستايم، د نورو ملي او فرهنګي خدمتونو په لار کې ورته لا زيات بريا ليتوب غواړم.

په ټوله افغاني او فرهنګي مينه

اسمعيل يون

١٣٧٩ل کال

پېښور-پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زرین انځور او دده د لنډو کیسو دا انځوریزه ټولګه

اته کاله کېږي چې د هېواد پیاوړی لیکوال محمد زرین انځور له هجرت نه د یو بل مهاجرت لمن نیولې (له پښتنور نه اروپا ته تللی دی.) اصلاً خو هغه

پر ۱۳۶۹ل کال مهاجرت ته اړ شوی او تر پېښوره یې ځان رارسولی و، خو پېښنور له فرهنګي پلوه دومره افغاني ځانګړنې لري، چې سړی په کې نه پردی کېږي. نو ځکه انځور صاحب د کابل په شان په پېښنور کې هم خپلو فرهنګي هڅو ته دوام ورکړ او پر لنډ تنګ وخت یې ځلور عنوانه اثار خپاره کړل. کله چې یې د اوږده سفر لمن ونیوه، د قاف تر غرونو واوښت او جرمني ته ورسېد، نو ښایسته ډېره موده؛ کابو پنځه کاله دده په فرهنګي کارکې ځنډ او ځنډ پېښ شو. په دې موده کې دده زیاتې تخلیقي او کره کتنیزې لیکنې خپرې نه شوې، نو ځکه خو زمونږ له هېواد مېشتې فرهنګي چاپېریال سره

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

داسې اند ېښنې او فکرونه پیدا شول، چې خدای(ج) مه کړه ګڼې لویدیز کلتور د جاذبې دومره ځواک لري، چې د انځور غوندې یوه پخه ادبي ستنه یې هم په ځان کې دل او حل کړه(!)

په دې موده کې دده ذهني او فزیکي واک و ځواک، فرهنګي مینې او ولولې د لویدیز فرهنګ له خوړو تودو سره یوه ستړې او نا انډوله مبارزه وکړه، خو په پای کې ثرګنده شوه چې انځور د خپل فکري، فرهنګي بلوغ او ملي ولولې له کبله د نورو تر فرهنګي یرغل او اغېز لاندې رانغی، بلکې هلته لا زیات خپلې ټولنې ته د فرهنګي خدمت جوګه شو. تر ټولو غوره فرهنګي خدمت یې په جرمني کې د یو شمېر نورو افغان لیکوالو، فرهنګیانو او فرهنګپالو په مرسته د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې جوړول و، دا کتاب د همدې فرهنګي ټولنې (۲۵)مه مېوه ده، چې خپلې ټولنې ته یې ډالۍ کوي. ((زموږ د کلي پانېې)) تر داستاني ټولګي ځخه وروسته دا د انځور صاحب د کیسو بله ټولګه ده چې درنو لوستونکو ته وړاندې کېږي. ددې ټولګې په خپرېدو سره لیکوال له خپلې ټولنې سره نور هم خپل ذهني او رواني پیوستون ثرګند کړ.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

هغه که له جسمي پلوه له خپلې ټولنې څخه ډېر لرې دی، خو ذهن او روان يې د خپلې ټولنې غمونه او دردونه شمېري.

په دې لنډو کيسو کې که ليکوال له يوې خوا په زياته کچه د خپلې ټولنې انځورونه باسي، له بل پلوه د ليکوال ذهني، فزيکي او کيسه ييز چاپېريال او نړۍ ليد هم په کې پراخ شوی دی.

د اکثرو کيسو لپاره داسې پېښې ټاکل شوي او يا پر داسې پېښو کيسې ليکل شوي، چې هغه زموږ په ټولنه کې ډېر ځله پېښې شوې دي. د دې کيسو پېښې په حقيقت کې د هغو ګڼو او بېلابېلو پېښو نچوړ او بېلګې دي، چې زموږ ټولنه يې ځپلې او اسکېرلې ده. که چېرې زموږ کوم هېوادوال د دې ټولګې کومه کيسه ولولي، نو هغې ته ورته ډېرې نورې پېښې به يې په ذهن کې تداعي شي او ان په خپله به هم ځان په هغه پېښه کې د يوه پوره او نيمه ښکېل، ځپل شوي او استعمال شوي کرکتر په توګه احساس کړي، د يو ليکوال مهارت هم، په همدې کې دی چې د هغه د اثر په هنداره کې د ټولنې هر وګړی په يوه نه يو ډول خپل ځان ويني. که يو بهرنی شخص دا کيسې لولي نو بيا هم زموږ د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ټولنې له څو لسیزو ستونزمن او ترخه ژوند څخه یو عیني او ټولیز تصور اخیستلای شي.

په لویدیزه ټولنه کې د لیکوال مېشتېدنې هغه ددې وړ کړی چې د دوو سره لرې، متفاوتو او ان متضادو کلتوري ټولنو کلتوري قضاوتونو او پر انساني ژوند د هغو اغېزو ته متوجه شي.

هغه د ((ګلونه ګودرونه)) په کیسه کې د یوې پېښې په باب د دوو متضادو کلتورونو د چلند تصویر او تصور وړاندې کوي، چې څنګه د یوې ټولنې خلک په یوه کلتوري چاپېریال یوې پېښې ته د کرکې په سترګه ګوري خو په بل کلتوري چاپېریال کې بیا تر هغې څخه څو ځله سخته پېښه د خوشالۍ په جشن نمانځي.

((ګلونه ګودرونه کیسه)) کې احمد خان د حیات خان د یوې جزیې تېروتنې له کبله خپله توره د هغه په وینو سره کړه، خو په دې یې هم د احساساتو لمبې غلې نه شوې او بیا یې همدا په وینو سره توره د خپلې مېرمنې (مینو) په وینو هم سره کړه او خپل زوی ((منور)) یې بې موره کړ. یو وخت منور لوی شو، ډاکټر شو، لویدیزه ټولنه کې د کار او برخې خاوند شو، ډاکټر منور احمدي یوه ورځ یوې داسې خوښۍ

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

غونډې ته بلل شوی و چې ((د کاترین)) د وادہ په ویاړ جوړه شوې وه، کاترین د ډاکټر احمدي همکاره وه او په یوه طبي موسسه کې یې سره کار کاوه، دا د کاترین درېیم واده و، دا ځلې یې له یو شتمن سره واده کړی و.

د واده د محفل په منځ کې یو ښوک جام په لاس درېدلی و، چې ددې واده له امله کاترین او د هغې نوي مېړه ته مبارکي ووایي. دا د کاترین لومړنی مېړه و. دی د کاترین د درېیم مېړه دوست هم و او دواړو په ګډه دې واده ته رابللی و.

ډاکټر منور احمدي هم همدې واده ته رابلل شوی و، خو لکه ډاکټر منور احمدي ته چې د واده په ځوږ، شرنګ او وږمو کې هغه د خپل کور پښتوانۍ پېښه وریاده شوه، د خپل پلار د تورې ګوزارونه او د خپلې بې ګناه مور چغې او فریادونه، نو د خوښۍ له غونډې ځخه ووت. دا تقریباً د سره ورته پېښو په باب د دوو متضادو ټولنو کلتوري چلند ځرګندوي، چې لیکوال په ډېر مهارت سره د هغو ژور او روڼ تصویر وړاندې کړی دی.

((دلته غرونه نه دي هسک)) کې هم همداسې د دوو ټولنو د ارزښتونو پرتلنه شوې او لیکوال په کې د یوې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

وروسته پاتې ساتل شوې او يوې پرمختللې ټولنې د انساني او کلتوري ارزښتونو ارزونه او تلنه کړې ده. که څوک له لويديز ژوندانه سره هېڅ اشنا هم نه وي او يوازې دا لنډه کيسه ولولي او په هغې کې د ((ښاغلي فيشر)) د ژوند وروستي برخليک ته نظر وکړي، نو ټوله غربي ټولنه او د هغې انساني ارزښتونه د همدې يوې کيسې له مخې ارزولای شي. ((دلته غرونه نه دي هسک)) کيسه په ټوليز ډول په ښکلې بڼه د يوې لويې ټولنې د ژوندانه د ژورې انځورنې له کبله يو ادبي شهکار ګڼل کېدی شي.

((هډوکي)) لنډه کيسه د جګړه ييز مهال او تر هغه وروسته پېر د يوه جنګيالي انځورنه کوي، چې حالاتو پرې په پای کې د خپل پلار هډوکي هم وپلورل او په دې ډول د يوې ټولنې ماضي او حال د جګړې تر ستوني تېر شول.

((عريضه)) لنډه کيسه هم زموږ د شل کلنې غميزې د يوې اساسي برخې داسې يو دردوونکی، خو روښانه تصوير باسي چې څوک په کې په رښتيني مينه د ګروهمنې جګړې په نامه د خاورو تل ته ورسېدل، لکه د (صابرې ترور زامن) او ځينې نور بيا پاريس او نورو ځايونو ته ورسېدل، لکه (يماجان).

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

په ((ډول د کلي سندربول او غـلا)) لنډو کیسو کې هـم د ګروهې په نامه د نغمو او سندرو پر ستونې د یو تېر شوي کینه ییز ناتار او یرغل انځور ایستل شوی او د یـو یرغمل شوي او تالا شوي کلتور انځورنه ګڼل کېږي.

د دې ټولګې زیاتره لنډې کیسې د دې وړ دي چې ډېرې خبرې پرې وشي، خو دا چې خپله دا ټولګه د درنو لوستونکو مخې ته پرته ده، نو زه نه غواړم چې خپلې خبرې تر دې اوږدې کړم، باور لرم چې د دې مجموعې زیاتره لنډې کیسې به د لوستونکو په ذهن کې تر ډېره وخته پاتې شي او هغه به ښکلې او ښې وارزوي.

قدرمن لیکوال ته یې د لا زیاتو بریاوو او نورو فرهنګي هڅو هیله کوو.

په مینه او درناوي

محمد اسمعیل یون

۱۳۷۹ المریز کال-سلواغه

پېښور

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((د حقوقو بنسټونه)):

د استاد ستانیکزي یوه ګټوره پوهنیزه هڅه

لکه څنګه چې څرګنده ده د اوږدې جګړې له امله کابل پوهنتون او د هېواد نورو پوهنیزو مرکزونو ته ډېر زیات زیان اړول شوی، زیات شمېر پوهنیز کتابونه یا سیزل شوي او یا لوټ شوي دي. د دغه پوهنیز تشیال (خلا) د ډکولو لپاره د نورو زیاتو پوهنیزو کتابونو چاپ او خپراوي ته ډېره اړتیا ده.

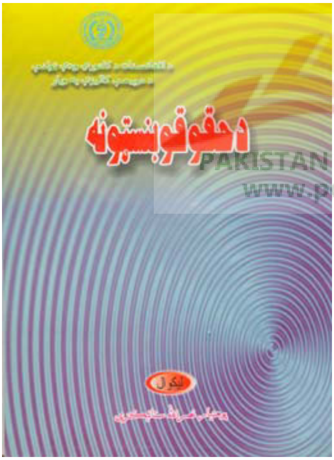

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

له نېکه مرغه یو شمېر افغانان په تېره بیا فرهنګیان او فرهنګپال که تر هېواد دننه دي که بهر، د دغه پوهنیز تشیال د ډکولو لپاره هاند و هڅه کوي.

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه چې په جرمني کې د یو شمېر افغان لیکوالو او فرهنګیانو له خوا جوړه شوې او یو شمېر غړي یې د همدغه کابل پوهنتون فارغان او استادان دي،

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

په ټېنګه پټېيلې چې هېواد ته ور فرهنګي او پوهنيز خدمتونه وکړي. دې ټولنې تراوسه پورې په لسګونو، پوهنيز، تاريخي او ادبي آثار خپاره کړي دي او دا لړۍ لا دوام لري. کابل پوهنتون سره ددې فرهنګي ټولنې د يادونې وړ مرسته دا وه چې د کابل پوهنتون علمي مجلې د لومړۍ ګڼې تر خپراوي وروسته يې تر دې دمه ددې مجلې چاپ لګښت ته اوږه ورکړې ده. ددې کتاب (د حقوقو بنسټونه) خپراوى ددې ټولنې بله ډالۍ ده چې د کابل او د هېواد د نورو پوهنتونو محصلينو ته يې وړاندې کوي.

څو مياشتې وړاندې د کابل پوهنتون د حقوقو پوهنځي رئيس ښاغلي ملا محمد فاروق جلالزي صاحب او استاد نصرالله ستانيکزي د حقوقو پوهنځي د محصلينو د يوې مهمې اړتيا په توګه ددې کتاب د چاپ هيله څرګنده کړه. ما د دوى هيله په جرمنۍ کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې ته د ليک له لارې ولېږله او دا دى تر څو مياشتني ځنډ وروسته دا اثر چاپ شو.

مونږ هيله من يو، ټول افغانان د خپل هېواد د فرهنګي رغونې او بډاينې لپاره همدا شان يو بل ته لاس ونه سره ورکړي. يو ځل بيا د خپل هېواد تالا شوې فرهنګي شتمنۍ راټولې او د خپل هېواد فرهنګ د بډاينې لپاره ګټور ګامونه پورته کړي. زه د کابل پوهنتون د کدرونو په استازولۍ د افغانستان کلتوري

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ودې ټولنې ښخه مننه کوم، کور ودانی ورته وایم او قدرمن استاد پوهنیار نصر الله ستانیکزي ته د کتاب د چاپ له امله مبارکي ورکوم.

په فرهنګي مینه
پوهنیار محمد اسمعیل یون

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې

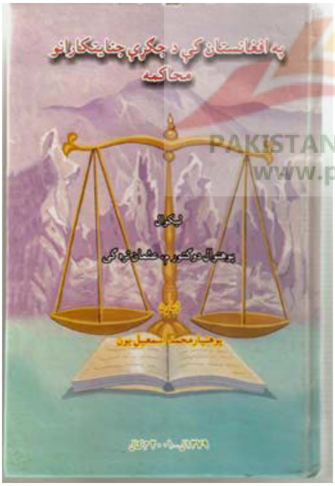

افغانان په کې لکه د نيني وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړې ملت خومره جګړې او زيانونه زغملي، د خومره والي،

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

پېچلتیا او ځرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غمیزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غمیزې او ستر ناورین له امله زموږ اولس خپله زیاته مادي او مانیزه شتمني بایلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو یې هم ډول ډول سیوري خواره شول چې دوی یې د دومره قربانیو په بیه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زیانونه کولای شو په لنډیز سره دلته یاد کړو:

▪ اقتصادي: د ۲۲ کلنې جګړې په ترخ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) څخه زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.

▪ ښوونیز: د ټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او د لس ملیونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نیول شوې ده.

▪ پوهنیز: د لوړو زده کړو ځوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. د ټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.

▪ وګړنیز: یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یو نیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شوي، ياني تر(۱۵)مليونه اټكلي نفوس څخه(۹)مليونه په ښكاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم تر هېواد دننه نتل شوي او ځپل شوي دي.

▪ټولنيز: د همدغو ناتارونو له كبله د ټولنې اډانه ښوروول شوې، هڅه شوې چې د افغاني ټولنې د ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځاى نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لارښوونه وكړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت كړي، ځكه نو د اقليت او اكثريت پر بنسټ په هېواد كې د سياسي واك وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

▪خپرنيز: په خپرنۍ برخه كې د (۱۵) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امكانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونه زيات كتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

▪تاريخي: د هېواد ملي موزيم ، د اردو موزيم، دهډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سېزل شوي دي. د ملي موزيم ديولك تاريخي اثارو له جملې څخه په سلو كې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.

▪كلتوري: دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه كولو لپاره ((سره ، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنى هېواد مېشتي او

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

بهر مېشتې ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه، ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غورېدا نه لري.

▪**پوځې:** د تېرو دوو سوو کلونو په بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو د ښته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي اوبايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي د ټولې انساني ټولنې ديوه غړي په توګه له دغو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنایتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شینۍ سره باید ووایو، چې زموږ ولس د یو داسې ستر ایډیالوژیک جنګ قرباني شو، چې زحمت یې موږ ولید او راحت یې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرنی یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیډلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې د یو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته د خواشینۍ خبره دا ده چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه اویو شمېر جهادي ډلو بیا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــــوي کمونیســـــتې حکومـــــت صـــــدراعظم و، د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

امپرالیزم(انگلستان) غبرګې ته پناه یوړه او ښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پرضد جګړه کړې وه، د کمونېزم مور(روسیې) له ګرېوانه سر راوکښه. دا بېلګې ډېرې زیاتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غمیزې اکثرو سیاسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سیاسي اخلاق او سپېڅلي بشري وجدان نه درلود او که درلودلای یې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره -کي د هغو ملیونو افغانانو یوه بېلګه او استازی دی، چې د سیاسي جنایت قرباني شوی او زیات کلونه یې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللی دی. هغه د یو ژوراو ځیرمن لیکوال او سیاستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه) ولیکه، چې نړدې ده د افغانستان جګړې او بدمرغیو د جنایتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زموږ د اوسني پښت له یاده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په لیکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع یې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنیزو اصولو له مخې په دومره سره سینه لیکلی، چې هېڅ ته په کې د کینې له مخې ګوته نه ده نیول شوې، بلکې ده د جنایت څرنګوالی تشریح

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کړې دی. هغه څوک چې د جنایتونو د تشریح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره دیو عامل په توګه ووینې، طبعاً به جنایتکار وي او د خپل ولس پر وړاندې مسئول. په دې کتاب کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعت شوي، د ملي او نړیوالو اصولو او معیارونو له مخې جنایتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشریح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنایتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنایتکارانو د نیونې اویوې ملي او یا نړیوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوې دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتویاتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنایتکاران به د خپل عمل سزا ووینې، که چېرې دا جنایتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنایتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنایتکاران به د خپل ژوند برخلیک له تېرو هغو سره یو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به یې دا وي چې د راتلونکو جنایتونو مخه به ونیول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنایتکارانو له لاسه پیدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هیله او ډاډینه به یې پیاوړې شي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، څېړمن لیکوال او سیاستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او د نورو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ بولم، چې ددې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته یې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت یې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لغمان او اوسنۍ فرهنګي بهير

کله چې موږ د پښتو ولسي شاعرۍ او په تېره بيا معاصرې شاعرۍ ته ګورو، نو د لغمان ونډه مو په کې ډېره زياته سترګو سترګو تـه کېږي، پـه ولسي شاعرۍ کې له شيخ احمد خان ، ملا عبدالحنان، محمدنور، حياخـان، الينګـاري، پتـان، حيــران، عاشــق الله فريــاد، عسکرچالاک،مختار،بســم الله ګلکـــــاريوال، عـــارف ګـاډيوان،غمخور، بسـم الله چلمتېيوال او نورو په سلګونو ولســي شــاعرانو لــه ادبــي

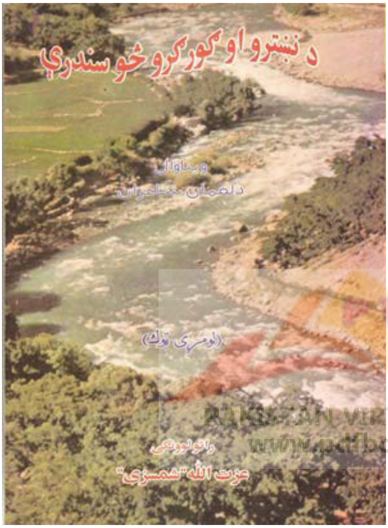

مرغلرو رانيولی، بيا د ښايسته ګل تر لوڅو نظمي ټوټو پورې ټول هغه څه دي، چې د کلونو په اوږدو کې يې د لغمان د خلکو زړونه او ذهنونه خړوب کړي او کله چې بيا له دې خوندورې اوبې تکلفه شاعرۍ سره د لغمان د ولسي سندرغاړو ، ګلکي استاد، ملاګي استاد ، پاينده محمد ، شا ګل، روژه ګل، عزيزالله، نصرالله، اشرف او نورو د سندرو شور هم ملګری

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شوی، نو نه یوازې یې د لغمان ولسي شاعري ځلولې، بلکې د ټول لغمان نوم یې هم ښه ځلولی او روښانه کړی دی. د لغمان د طبیعي ښکلا شاعرانه او ښکلا پېژ چاپېریال تر څنګ ښایي دلغمان د ولسي شاعرۍ او موسیقۍ پاخه بنسټ او ګډ امتزاج علت به وي، چې د لغمان په زیاترو او یا که وو ایو د ټولو اوسېدونکو په ذهن او خیال کې د شاعرۍ تومنه پرته ده.

په ټول لغمان کې به داسې ډېر کم څوک پیدا شي، چې د هغه دې د شاعرانو څو بیتونه له یاده نه وي زده او داسې خلک خو په لسګونو زره دي چې یو ځل یې د شعر لمن نیولې، تر یوه ځایه یې ورسره مزل کړی دی. که دا تېر درې ویشت کلنه غمیزه نه وای راغلې او دلغمان ولسي شاعرۍ او ولسي موسیقۍ همداسې غاړه غړې تر دې دمه رارسېدلې وای، نو پوره باور دی، چې نن به د لغمان شاعري نوره هم ښه شوې وه.

که له ولسي شاعرۍ راتېر شو، نو د پښتو په معاصره شاعرۍ کې هم لغمان ونډه ډېره پخه او درنه ده، د پښتو د معاصرې شاعرۍ له پنځو ستورو یو ستوری (استاد الفت) د لغمان پر اسمان ځلېدلی، له غلام حسن خان ساپي، استاد ګل پاچا الفت، سعید افغاني، منان ملګري رانیولې بیا داوسنې پړاو تر کاوون تو پاني، اسحق ننګیال، شهسوار سنګروال، عزیز تحریک او په سلګونو نورو ټولو د پښتو لمن ډکه کړې او ښه په مینه او اخلاص یې ورته خدمت کړی دی.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د ځېړنې او پلټنې په ډګر کې که موږ يوازې د سرمحقق زلمي هېوادمل خدمتونه ياد کړو، نو خوله مو پرې ډکېږي او د وياړ وزرونه مو پرې غوړېږي او کله چې بيا د چاپ او خپرونې خبره کوو ،نو هلته خوبيا هم لغمان يو زمری خپرندوی(اسد ساپی) لري، چې تر اوسه يې په لسګونو ، نه په سلګونو عنوانه کتابونه خپاره کړي او که خدای کول يو وخت به يې شمېر زرګونو ته وکوته هم ورسېږي.

د تمثيل په هنر کې بيا (ممنون مقصودي) يو بل نوښت وکړ او د کونډې زوی په سريال کې د مرکزي رول په لوبولو سره يې په تمثيلي ډګر کې هم د لغمان تله درنه کړه. که په هنري ډګر کې د لغمانيانو د ونډې په باب هر څومره وغږېږو او ډېر څه هم وليکو بيا به هم کم وي. اوس زما د قلم څوکه دې خبرې ډېره نيولې، چې زه خپله لغمانی يم او موږ بيا د هغو سپاهيانو په شان نه يو چې خپل ځان خپله ستايي، خو که زه د ګران هېواد د بلې سيمې وای نو بيا خو به مې زموږ د پېښوريانو ورونو په اصطلاح د لغمان خلکو د هنري خدمت حق ادا کړی وای ، خو اوس يوازې غواړم په لغمان کې د تاند ادبي بهير او ددې تذکرې په اړه څو لنډې څرګندونې وکړم:

څلور کاله د مخه له ډېر اغزن سياسي او ذهني چاپېريال سره سره د لغمان يو شمېر ځوانو ليکوالو او شاعرانو وپتېيله چې په لغمان کې يو ازاد او خوځنده ادبي غورځنګ پيل کړي، دوی

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

که هر څو مره هڅه وکړه، چې د ټول لغمان په کچه د یو ادبي خوځون هسته جوړه کړي، خو د هغه وخت د لغمان او په تېره بیا د کابل فرهنګي چارواکو د دې کار مخه ونیوله او ډېر سخت مخالفت یې وښود، وروسته بیا همدا لیکوال اړ شول چې د یوې ولسوالۍ له کچې خپل ادبي تحریک را پیل کړي، په دې کار کې دوی بریالي شول، هماغه و چې د ((الینګار فرهنګي یون)) په نامه یې یوه فرهنګي ټولنه جوړه کړه، په پیل کې واکمنو هم په دوی پسې دومره سر ونه ګراوه او د فعالیت اجازه یې ورکړه، الینګار فرهنګي یون په ډېره لږه موده کې وکړای شول د خپلو غړو شمېر یو سلو شلو تنو ته ورسوي. د یوه کال په بهیر کې یې تر لسو زیاتې فرهنګي، ادبي غونډې، مشاعرې او څو سپورتي لوبې جوړې کړې، د الینګار ولسوالۍ په کچه یو مناسب کتابتون جوړ شو، چې له پېښور او نورو بېلابېلو سیمو څخه ورسره یو زیات شمېر لیکوالو د کتابونو مرسته وکړه، په سیمه کې د کتاب لوستلو یو نوی پړاو پیل شو، دې ادبي تحریک ولسي او اصلاحي بڼه ونیوه او ډېر خلک یې لېوال او مینه وال شول، خو بل کال لا د بره شوی نه و، چې د واکمنو د صبر کاسه نسکوره شوه او پر الینګار فرهنګي یون یې یرغل وکړ، کتابتون یې لوټ کړ او د الینګار فرهنګي یون د مشرتابه پر نیولو یې پیل وکړ، د مشرتابه جرګې دوه غړي ښاغلی سید حبیب شاه ملتمل(پاچا صیب) او عمر وفا یې لاس

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ترلي بو تلل، لومړی یې ننګرهار، بیا یې کابل ته انتقال اود استخباراتو په اووم ریاست کې یې بندیان کړل،د مشرتابه بل فعال غړی(روښان) پېښور ته پر اوښتو بریالی شو او نورو غړو یې درې میاشتې جېل وګاله اوبیا خوشې شول، تر هغه وروسته په لغمان کې فرهنګي کار یو څه ټکنی شو، خو بیا هم شخصي هڅې روانې وې، خو کله چې لغمان کې ملا خیرالدین حقپال(یاد دې یې په خیر وي) د لغمان د اطلاعاتو او کلتور د رئیس په توګه وټاکل شو، نو سره له دې چې د واکمنو ذهنونه بیا هم د پخوا په شان وو، خو ده په شخصي او خصوصي توګه د لیکوالو هڅولو اوفرهنګي خدمت ته ملا وتړله، دا ځل د لغمان په کچه یو داسې ادبي انجمن جوړ شو، چې د واکمن نظام تر پالیسۍ د ننه یې کار کاوه.خو بیا هم د ځوانو استعدادونو د غوړېدو لپاره یوه ګټوره هڅه وه، دوی غوښتل چې د لغمان لپاره (دلغمان) په نوم یوه مجله چاپ کړي، خو ترپایه بریالي نه شول.

ښاغلي عزت الله شمسزي د لغمان د همدغه ادبي بهیر یوه مېوه ده، سره له دې چې ده لا د عمر ډېر پسرلي نه دي تېر کړي، خو د فرهنګي زیار او کار تجربه یې ډېره پخه ده، ده درې ځلورکاله د مخه هوډ کړی و، چې د لغمان د هغو ځوانو شاعرانو یوه تذکره چاپ کړي، چې تر اوسه یې د ځانګړې مجموعې په توګه شعرونه نه وي خپاره شوي، ځکه نو په دې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

تذکره کې له یو دوو استثنايي بېلګو(ارشاد صیب او هاشمي صیب) پرته ټول هغه شاعران راټول شوي ، چې تر اوسه يې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه ده چاپ شوې.

هسې خو په لغمان کې شاعران تر شمېره وتي او د ټولو د شعرونو چاپ هم په یوه تذکره کې ناشونې خبره ده، نو ځکه خو شمسزي صیب ددې شاعرانو لپاره یو برید وټاکه. مانا دا چې ولسي شاعر نه وي، عمر يې ډېر لوړ نه وي او ځانګړې شعري مجموعه يې نه وي چاپ شوې. د لغمان د پخوانیو او ځوانو ولسي شاعرانو لپاره ښايي نورې تذکرې په پام کې نیول شوي وي، خو د شاغلي شمسزي ددې برید دننه بیا هم ډېر شاعران پاتې شوي دي، چې دیوې بلې ځانګړې تذکرې د خپراوي غوښتنه کوي. زه هیله من یم چې دې د بلې تذکرې لپاره هم ملا وتړي او هغه شاعران چې له دې تذکرې پاتې وي، هغه په بله کې خوندي کړي.

کله چې شمسزي صیب ددې تذکرې په ترتیب او لیکلو پیل کړی و ، نو هماغه وخت موږ ددې تذکرې د چاپ لګښت د راټولولو په فکر کې وو ، په پای کې موږ په دې بریالي شو ، له دغو ښاغلو سره چې ددې تذکرې د چاپ لګښت يې برابر کړی خپلې اړیکې ټینګ کړو ، دوی ته مو ددې تذکرې د چاپ د لګښت یادونه وکړه او دوی په ورین تندي ومنله. نو ځکه زه لومړی د ځان او بیا ددې تذکرې د شاعرانو په استازولۍ له دغو

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ښاغلو څخه د زړه له کومې مننه کوم، چې ددې ګډې شعري ټولګې د چاپ لګښت يې برابر کړ.

لکه څنګه چې مو ددې تذکرې د بريد په اړه څرګنده کړه، نو د شعرونو په اړه يې هم دا ټکي د يادونې وړ دي: ددې تذکرې ټول شعرونه دومره لوړ هم نه دي، چې سړی ورته د (خو) ګوته ونه نيسي او دومره کمزوري هم نه دي چې هېڅ په چاپ نه ارزي.

د ځينو شاعرانو داسې شعرونه هم په کې راغلي چې د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ ښې پخې بېلګې او په اصطلاح لوړ معياري شعرونه دي، خو ځينو شعرونو کې بيا ځينې کمزوري ټکي او نيمګړتياوې تر سترګو کېږي او دا طبيعي خبره ده، ځکه چې دې شاعرانو تر لا ډېر مزل پاتې دی او دا يې لومړنۍ تجربې دي، د بېلګو له راوړلو څخه ځکه ډډه کوم چې تذکره خپله ستاسو په لاس کې ده.

په ټوليز ډول دې تذکره کې د منځنۍ کچې او معيار شعرونه ډېر زيات دي.

ښاغلي شمسزي صيب پر داسې وخت ددې تذکرې چاپ او خپراوي ته ملا وتړله چې نور ګڼ شمېر فرهنګي بوختياوې هم ورترغاړې شوې دي، خو له دې سره سره بيا هم پر دې برياڼی شو، چې د هر شاعر پر ژوند ليک سربېره د هغه د شعرونو پر څرنګوالي هم يو څه رڼا واچوي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زه ښاغلي شمسزي او په دي تذکره کې ټولو راغلیو شاعرانو ته ددې تذکرې د چاپ له امله مبارکي وایم ، پښتو ادب او تذکره لیکنه کې یې یوه ګټوره زیاتونه بولم.

په فرهنګي مینه
اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال، پېښور-پښتونخوا

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

پښتو غږ پوهنه او ویپوهنه

استاد پوهنوال محمدصابر خویشکی د کابل پوهنتون دژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې یو پخوانی او تجربه کار استاد او له ۲۵ کلونو راهیسې په پښتو څانګه کې پر تدریس بوخت دی. استاد خویشکي د خپل تدریس په بهیر کې زیات وخت پښتو فونولوژي- مورفولوژي (غږ پوهنه او ویپوهنه) او (صرف) او (نحو) تدریس کړي دي. ده نه یوازې په پښتو څانګه، بلکې د کابل پوهنتون د نورو پوهنځیو په ځینو څانګو کې چې پښتو په کې د یو

مضمون په توګه تدریسېږي، اوږده موده تدریس کړی او د پښتو تدریس ښه پخه تجربه ورسره مل ده. دا کتاب یې هم د پوهنوالۍ علمي رتبې ته تیسس او هم د همدغه ۲۵ کلن تدریس او ګڼو تجربو نچوړ دی، چې پښتانه او نا پښتانه محصلین ترې ښه ګټه اخیستلای شي.

په دې کتاب کې پښتو غږونه، د هغو شکلونه، وییونه، وییکي، تاړي، د نوم ګردان اړخونه، د نومونو وېش، ضمیرونه،

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

قیدونه، فعلونه، د جنس او زماني له مخې د فعل حالتونه، لنډه دا چې د (غرۍ) او (کلمې) ټولې خواوې په ښه مفصله توګه څیړل شوي دي.

د ا اثر د پښتو (صرف) په برخه کې یو بل منظم، سستماتیک او ګټور کتاب دی، چې په ډېروه روانه او پسته ژبه لیکل شوی او هر چاته ترې ګټه اخیستنه شوني ده. هیله ده استاد پوهنوال محمدصابرخویشکی د پښتو ګرامر دا لړۍ د جمله پوهنې(نحو) تر برخې پورې ورسوي او د پښتو ګرامرونو په لړۍ کې یوه بله غوره زیاتونه وکړي.

په فرهنګي مینه
پوهنیار محمد اسمعیل یون
۱۳۸۰ کال

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې

په اوسني پښتو ادبي بهير کې ښاغلی وکیل شینواري د هغو لیکوالو له جملې څخه دی چې قلم یې څواکمن او فکر یې پوخ خو شهرت یې کم دی، د دې کار یو لامل شاید دا وي چې د ده ذهني دایره له ځاني کچې څخه یوې ملي او انساني کچې ته پراخه شوې ده.

د همدغه ملي، هېوادني او فرهنګي ارمان د پالنې او ځلونې لپاره یې له فرهنګي بلهارۍ نه نیولې تر مالي قربانۍ پورې ټولو ته اوږه ورکړې، پېښور مېشتو او هېواد مېشتو لیکوالو د ستونزو کمولو او د هغو د اثارو د خپرولو لپاره یې مالي مرستې کړي، د هیلې مجلې د پرله پسې (۲۳) مې ګڼې چاپ لګښت یې ورکړی، په بهر کې یې افغاني فرهنګي ټولنو د خوځون، پیوستون او د کار د اغېزې لپاره هلې ځلې کړي او د یو شمېر نورو خپرنیزو فرهنګي کارونو په هڅونه کې یې ونډه اخیستې ده. خو تر ټولو ستر او غوره فرهنګي خدمت چې شینواري صاحب د هغه پر تر سره کولو بریالی شوی، هغه د کال غوره ادبي، سیاسي،

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

تاریخي او ټولنیزو دریو عنوانو غوره پښتو کتابونو ته د جایزو ورکول دي، دا کالنۍ جایزې (د استاد الفت، استاد حبیبي او استاد شېرزاد یعقوبي) په نومونو دي، چې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا هر کال ورکول کېږي. د دې مانیزو جایزو مادي ملاتړ د همده له خوا برابرېږي، هرې جایزې سره به (۱۲) ملیونه افغانۍ یا (لس زره کلداري) ملې وي. د استاد الفت په اند په یوه ټولنه کې د یو اندیال (مفکر) په اندول د فکر پالونکي او روزونکي مرتبه ځکه لوړه ده چې فکر پالونکی د ټولنې نور وګړي هم روزي او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

د وکیل شینواري دا روزنیز او هڅندوی کار له دې کبله هم د زیاتې ستاینې وړ دی چې هغه نه کوم لوی پانګوال دی، نه هم کوم سوداګر، یو عادي بهر مېشتی افغان دی چې د خپل تندي د خولو په محصول، خپل ملي فرهنګ پالي او غوړوي یې. په داسې یو اقتصادي دریځ کې د داسې یوه غوره فرهنګي خدمت ترسره کول خپله پر اقتصادي لېوالتیا باندې د لیکوال د فرهنګي مینې او جذبې غلبه او واکمني څرګندوي. دلته یو شمېر لیکوالو سره دا وېره وي، چې لیکوال یو ځل له خپل چاپېریال څخه لرې او پردی شو، بیا نو بېخي پردی شو او راخپلول یې ډېر ګران دي، خو زموږ یو زیات شمېر لیکوالو لکه عبدالمالک بېکسیار، زرین انځور، لطیف جان بابي او په

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

لسګونو نورو دا ثابته کړه، هغه څوک چې د ملتپالنې او ژبپالنې په خم کې رنګېدلي وي که هغه د دنیا هر ګوټ او هرې ټولنې ته لاړ شي، د بلې ټولنې رنګ او خوند یې د زړه او ذهن چاپېریال، مینه او ولوله نه شي بدلولای.

وکیل شینواري هم د خپل ذهني بلوغ په داسې یو پړاو کې بهر مېشتی شو، چې پردي کلتور او د هغو مصنوعي ښکلا او ځلا یې پر هېوادنۍ مینې او ولولې د بدلون اغېز شیندلای نه شو. ځکه نو همغه هنرمن او همغه وکیل شینواری چې و همغه پاتې شو.

(زړه کلا) د ده د لنډو کیسو لومړنۍ ټولګه ده چې زموږ د ټولنې د بېلابېلو اړخونو په تېره بیا د شلکلنې جګړې او د هغې د بدمرغیو ژوره انځورنه په کې شوې ده.

دا چې د دې لنډو کیسو یو شمېر کرکټرونه رواني ناروغان دي دا هم څه ناڅاپي خبره نه ده، دا هم په زور او رواني ډول د هغې رنځورې ټولنې تصویر دی، چې په څه کم دونیم لسیز ژوند کې له هر ډول ناروغیو سره مخ شوې، وګړي یې د مختلفو ګروهو په ځېل کې راټاله شوي او یو د بل مرګ ته روزل شوي دي.

لیکوال په ډېر مهارت سره په دې بریالی شوی، چې په (زړه کلا) کې د خپلې ټولنې او خپل هېواد او پر هغو د تېر شوي ناتار تصویر وړاندې کړي. په دې لیکنه کې لیکوال څرګندوي

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

چې کله په ټولنه کې د هغې وګړي پر بېلابېلو متضادو افکارو وويشل شي، لومړی ذهني او بيا فزيکي ټکر رامنځته کېږي او ټولنه له ګډوډۍ سره مخامخېږي او د هغې د ارزښتونو د له منځه تلو سبب کېږي. په (زړه کلا) کې هم د کلي د خلکو او ان د يوې کورنۍ د غړو ذهني اختلاف د دې سبب شو چې ټوله کلا ونړوي او بيا د يو بل پر ضد مورچلونه جوړ کړي، پلار د زوی او زوی د پلار پر ضد ودرېږي. په (بدې) لنډه کيسه کې ليکوال د (احساس) او (مجبوريت) ترمنځ د مقابلې انځور وړاندې کړی او دا ښيي چې که په ټولنه کې د مجبوريت عامل ختم شي، نو د ټولنيزې ناروغۍ او فساد مخه نيول کېدی شي. دی په دې کيسه کې د کيسې د مرکزي کرکټر د احساس وروستی مقاومت ځرګندوي چې له خپل مجبوريت سره سره يې د بدو په مقابل کې ځرګندوي، خو هغه ته هم په ګران قيمت پرېوزي.

په (زړه کلا) کې د راغلو لنډو کيسو يوه ښېګڼه دا هم ده چې اکثره لنډې کيسې يې مثبت پيغامونه لري، ليکوال د پېښو کټ مټ بيان پسې نه دی تللای، بلکې پېښې يې داسې غځولې چې لوستونکی ترې د ژوند لپاره يو مثبت پيغام ترلاسه کړي. د ليکوال اساسي رسالت او د يوه ادبي اثر ښېګڼه هم په دغه ځای کې ده چې ليکوال په دې بريالی شي چې هم د پېښې انځور وکاږي او هم داسې يوه پايله د لوستونکو مخې ته کېږدي چې هغو ته د خلاصون او ژغورلاره وروښيي.

وکيل شينواري په (باران او بنيادمان) لنډه کيسه کې لوستونکي ته دا ځرګندوي، چې د يوې ټولنې خلک که په ډله

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

بیز ډول پر تولنې باندې د یوه راخور شوي غم او ناتار درملنې ته ورودانګي، نو د خلاصون لاره یې شته او که نه یو د یو هیلې او بل د بلې هیلې ته ناست وي، د عمل پر ځای پر خبرو بوخت وي نو د ټولو مخ به د ژوند او کور پر ځای د هدیرې پر لوري شي. په (ماران او بنیادمان) کیسه کې همدا مفهوم وړاندې شوی، هلته مارانو د کلي باغ کې ځای نیولی او هر کلیوال چې باغ ته ورځي بېرته ترې ژوندی نه شي راوتلای، نو ځکه خو په پای کې د ټولو کلیوالو هدیرې ته مخه شوه.

په (کلي او موټر) کې هم همدا شان یو ستر ټولنیز او هېوادنی ارمان نغښتل شوی او د ټولنې د پرمختیا او هوساینې لپاره یې لاره په ګوته کړې ده. په دې لنډه کیسه کې موټر د یو هېواد، موټروان د یو لارښود یا مشر او سورلي د خلکو لپاره سمبول ټاکل شوي. د لارې او سړکونو ویجاړې د هېواد ناوړه سیاسي حالات ګڼل کېږي، چې که چېرې موټر زوړ وي، لارې هم خرابې وي او موټروان هم نوی او تنبل وي او بیا لا دا چې د یوه زاړه موټر لپاره ځو نوي او بې تجربې موټر چلوونکي راټول شوي وي او هر یو د موټروانۍ دعوه کوي نو خدای خبر که سورلۍ تر خپله ځایه ورسوي. له دې کیسې نه داسې پیغام ترلاسه کېږي چې که پر یو هېواد جګړه تېره شوې وي او هېواد ځپل شوی وي، نو د هغه لپاره یو اندیال (مفکر) او مدبر لارښود ته اړتیا ده چې خپل هېواد له اغزن سیاسي چاپېریال او ناخوالو څخه راوباسي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

(ترړلـې غوټـه) او د (ډولـۍ) د جګـړه ییـز مهـال د پېښـو دردوونکي انځورونه وړاندې کوي.

په دې لنډو کیسو کې ځینې داسې لنډې کیسې هم شته چې هغـه د انسـانانو (وګـړو) روانـي حالـت څرګندوي لکـه (خـوب، پښېمان، خبرې او اند ښـنې). پـه دې کیسـو کـې لوسـتونکي د کیسو د کرکټر د رواني حالت تل ته ورننوزي او له هغه څخه یوه ټولیزه نتیجه او پیغام ترلاسه کوي. په پښـتو ادب کـې داسـې لنـډې کیسـې چـې د انسـان روحـي حالـت انځـورنې تـه زیـاتې ځانګړې شوې وي، ډېرې نه دي. د دې ټـولګې یـوه ښـېګڼه دا هم ده چې دا برخه هم په کې رانغښتل شوې ده.

د دې ټولګې پر هره لنډه کیسه ډېرې خبرې کېدی شـي، د ګڼو ښکلاوو ترڅنګ به ځینې نیمګړتیاوې هم ولري، خو پـر هـر اړخ به یې درانه لوستونکي او کره کتونکي تر چاپ وروسته خپله قضـاوت وکـړي او وبـه یـې ارزوي، خـو زه د دې کیسـو د یـو لوستونکي او د ادب د یوه مینوال په توګه د ژبني بیـان، د فکـر د پوخوالي او دمثبتو پیغامونو له پلوه دا ټولګـه یـوه بریمنـه او شـتمنه مجموعـه بولم، لیکـوال تـه یـې مبـارکي وایـم او د نـورو بریو هیله یې کوم.

په ټوله فرهنګي مینه

پوهنیار محمد اسمعیل یون

۱۳۸۰ل کال

پېښور- پښتونخوا

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((افغانان په استرالیا کې)):

زموږ د تاریخ یوه بله پاڼه

افغانانو د تاریخ په اوږدو کې له ویاړه ډکه ډېرې کارنامې کړې، خو دا کارنامې لکه څنګه چې دي هغسې د لیک په دایره کې نه دي راغلي او له خپل شان او کیف سره سمې نه دي ځلول شوي. نه یوازې تر هېواده بهر د افغانانو د اتلولیو د تاریخ ډېر ګوټونه ناڅرګند پاتې، بلکې په کور دننه کې هم داسې سترې تاریخي پېښې او تاریخي شخصیتونه شته چې پوره او کره څرګند تیا او ځلا یې لا اوس هم ډېر کار او زیار غواړي.

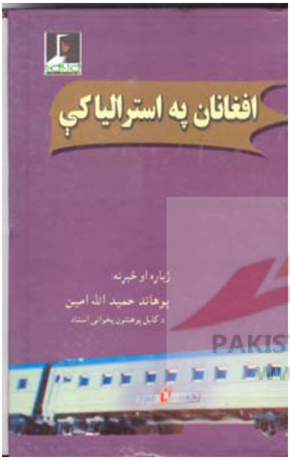

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

له نېکه مرغه په دې تېرې یوې یوې نیمې لسیزې کې د افغانانو د تاریخ په تېره بیا معاصر تاریخ په باب ګڼ شمېر اثار چاپ شوي، دې اثارو کې د بهرنیو افغانپوهانو او خپله د افغان لیکوالو دواړو اثار شامل دي، چې د افغانستان د تاریخ ډېر تیاره ګوټونه یې روښانه کړي دي. دا دی ((افغانان په استرالیا کې)) تاریخي اثر ددې لړۍ یوه بله مهمه کړۍ ده، چې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د هېواد پیاوړي لیکوال استاد پوهاند حمیدالله امین لیکلی دی.

دا تاریخي اثر لکه څنګه چې له نامه څخه یې ښکاري په استرالیا کې د افغانانو ژوند، مهاجرتونو، کار، فعالیت او تجارت ته مختص شوی دی. په دې کتاب کې استرالیا ته د افغانانو د لومړي مهاجرت، د لارې د ستونزو، هلته د مېشته کېدنې، په استرالیا کې د دوی پر وړاندې د تبعیضي چلند، د افغانانو د کار، فعالیت، تجارت او په مجموعي ډول د افغانانو د کارنامو په باب هراړخیز معلومات وړاندې شوي.

لیکوال په ډېر دقت سره د هغو بهرنیو لیکوالو اثار چې په استرالیا کې د افغانانو په باب لیکل شوي، له نظره تېر کړي او خپله یې هم د معلوماتو د راټولولو لپاره استرالیا مېشتو پخوانیو او اوسنیو افغانانو ته د لومړي لاس اخځ په توګه مراجعه کړې او کره معلومات یې ترې راټول کړي دي. د استرالیا بېلابېلو سیمو ته چې کوم ځای کې د افغانانو د ژوند څرک لګېدلی یا ترې د کورونو او مسجدونو په څېر ژوند نښې پاتې، ورغلی او په تصویري او نقشه ییز ډول یې دا اسناد په کتاب کې خوندي کړي دي. د دې کتاب له لوستو څخه سړی دا نتیجه اخیستلای شي، لکه څنګه چې افغانان په جنګ، توره او مېړنتوب کې مشهور دي، تر هغه زیات په زغم، تحمل، فرهنګ جوړونه او تمدن جوړونه کې ښه استعداد لري، خو د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

افغانانو د استعداد دې اړخ ته لیکوالو خصوصاً بهرنیو لیکوالو ډېره پاملرنه، نه ده کړې. له نېکه مرغه چې په دې اثر کې پر دې اړخ باندې هم زیاته رڼا اچول شوې. لیکوال په استرالیا کې د افغانانو په باب لیکي: ((دوی د پینځو کلونو لپاره د استرالیا په لویې وچې کې د ترانسپورتي نظام بشپړ کنترول په لاس درلود ، ځکه نو د نولسمې پېړۍ په دویمه نیمایي او د شلمې پېړۍ په لومړیو شلو کلونو کې په استرالیا کې د تجارت او اقتصاد وده او همدا شان د استرالیا په مرکزي برخو کې د علمي څېړنو پرمختګ ټول د دوی د زیار او هاند نتیجه ده.))

لیکوال زیاتوي:

((اوس د استرالیا حکومت هغه جوماتونه چې دوی (افغانانو) جوړ کړي وو، د دوی یو شمېر کلي او حتی هدیرې د هېواد د تاریخي اثارو په توګه پېژني او د هغو ساتنه کوي، ځینې پارکونه، سړکونه او حتی د غرونو څوکې د دوی په نومونو یادېږي او هغو اورګاډو چې په جنوبي استرالیا کې د دایلاید له ښار څخه په شمالي استرالیا کې د Alice Springs ښار ته په پخوا وختونو کې تګ راتګ کاوه او د افغانانو په نوم یادېده، یو ځل بیا یې (Ghan Express) په نامه چې هماغه تاریخي نوم دی په فعالیت پیل کړی دی.))

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((افغانان په استرالیا کې)) اثر پر یوې پیلیزې او سریزې سربېره یوولس څپرکي لري، چې ((اوښان په استرالیا کې)) پر موضوع پیل او د ((افغانانو کلتوري انحلال)) پر موضوع پای ته رسېږي. لیکوال د هرې موضوع په باب مستند شواهد، تصویرونه او اسناد وړاندې کوي او لوستونکو ته د افغانانو د ژوندانه په هکله یو روښانه تصویر وړاندې کوي.

د کتاب او چتې معیاري ژبې او کسه ییز بیان د اثر خوږلني نوره هم زیاته کړې ده او لوستونکی تر پایه له ځانه سره ساتي.

زه قدرمن استاد پوهاند حمیدالله امین ته د دغه خورا مهم کتاب د لیکلو او چاپ له امله مبارکي وایم او رښا علمي مرکز ته کورودانی وایم، چې دا قیمتي اثر یې چاپ کړ او درنو لوستونکیو ته هم ددې مهم کتاب د چاپ مبارکي وایم او د لوستو بلنه ورکوم.

په مینه او درنښت

اسمعیل یون

جلال اباد

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د فرياد سوي فريادونه

کله چې ځوک د افغانستان په تېره بيا ختيزې سيمې او په هغې کې بيا د لغمان ولسي شاعرۍ ته نظر کوي، نو فرياد ورته د يوې نامتو او يادې څېرې په توګه په نظر ورځي.

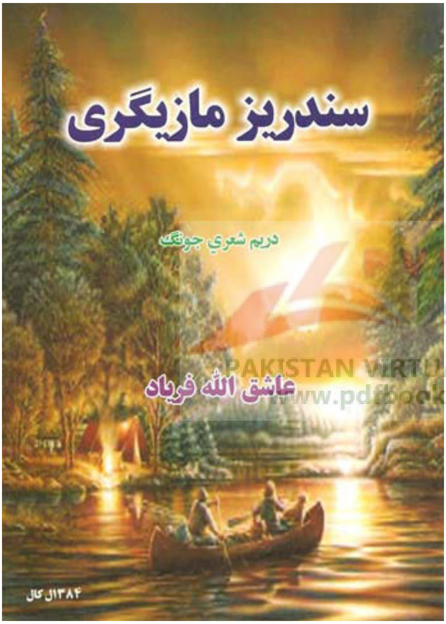

د فرياد شعر له نږدې درې نيمو لسيزو راهيسې د محلي او وطني سندرغاړو له خولې زمزمه کېږي او خپله سندريزه فضا پرې ګرموي. په ختيزو سيمو، د افغانستان په نورو ډېرو برخو، ان په لرې پښتونخوا کې به داسې خلک کم وي، چې هغه دې موسيقي په تېره بيا ولسي موسيقي اوري او د فرياد له نامه سره دې اشنا نه وي. دا خبرې ددې ښکارندويې کوي، چې دفرياد شعرونه د موسيقۍ په تول پوره او کره دي او د ولس ذهن يې منلو او هضمولو ته تيار دی.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

د ولسي شاعرۍ يوه غټه ښېګڼه همدا ده، چې د ولس له ذهني کچې سره سم حرکت کوي، د هغوی شوق، ذوق، انګېرنې او خوښونې په کې منعکس کېږي او د مانا بار یې دومره دروند نه وي، چې د چا پر ذهن بار شي.

ولسي شعر ته ځکه ولسي وايي، چې دولس په ژبه ویل کېږي او لیکل کېږي، د هرلغت له لغوي او اصطلاحي مانا سره د ولس ذهن روږدی وي، د وزن او اهنګ له پلوه هم ولسي شعر هماغه اهنګ تعقیبوي چې د ولسي ژبې له اصلي سکښت او رغښت څخه راټوکېدلی وي. ولسي شعر ځکه د ولس خوښ وي، چې د تصنع او تکلف بار یې نه وي زغملی لکه څنګه چې په خپله بې تکلفه او بې ریا ژوند کوي، دغسې یې هنري پنځونې هم بې ریا او بې تکلفه وي.

کله چې موږ د فریاد صیب شاعري مطالعه کوو، نودده شاعرۍ کې هم د ربښتینولۍ او ناتکلفۍ دا عنصر له ورایه معلومېږي، فریاد په خپله شاعرۍ کې هېڅ وخت داسې نه دي کړي چې کلمې واړوي راواړوي، مفهوم په کې ورک را ورک کړي، تصنعي وزن او اهنګ جوړ کړي او د خلکو په اصطلاح ځان داسې وښيي چې وګورئ زما شعر دومره ژور او دقیق دی، چې له ډېرې مانا یې څوک پر مانا نه پوهېږي، زموږ په اوسني روان شعري بهیر کې یو شمېر شاعران د مانا دفقر پر رنځ اخته دي، بیا نو کوښښ کوي پر کلمو باندې د فشاري او تحمیلي

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اهنګ له تپلو او د کلمو د نامناسب ادلون بدلون له لارې خپل معنوي فقر پټ کړي او بيا داسې تظاهر کوي، چې ګنې زما شعر خو دومره ژور دی چې هر څوک يې پر مانا نه پوهېږي، حقيقت دا وي چې په دا ډول تکلفي او تصنعي شعرونو کې چې اصلاً د احساس جوهر نه وي، نو څوک به يې پر مانا څنګه پوه شي.

له نيکه مرغه چې د فرياد شعرونو ته د تکلف او تصنع ناروغۍ لاره نه ده پيدا کړې، دده شعر چې سړی لولي نو په يو ځايي ډول يې يوه پوره مانا ذهن ته ورانتقالېږي او چې يې د (بخت زمينې) په شان نامتو سندرغاړي، په سندرو کې وايي نو سړی ترې لا پوره مانا او خوند اخيستلای شي.

زه د فرياد ددې ټولګي د شعرونو په سريزه کې له هماغه پيله په ولسي ادب او له هغه سره په تړاو کې دده پر شعرونو وغږېدم او هغه خوند چې تل ماترې اخيستی دی مجبور يې کړم دا پورته کرښې ولیکم، دا خبره مې له ياده ووتله چې ووايم اوس زما مخې ته دده د غزلونو يوه ټولګه پرته ده، څرنګه چې دده غزلي هم ډېرې د سندرغاړو له خوا له موسيقۍ سره ګډې ويل شويدي، نو کوم رنګ او خوند چې دده په شعرونو کې شته او ما ورڅخه يادونه وکړه، غزل يې هم له هماغو صفاتو يا تر هغه زيات خوندور دی، نو ځکه مې دا يادونه ضروري وبلله چې که ما يې دغه ټولګه لوستلې هم نه وای د نورو ټولګو له

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

مخې مې لیکنه پرې کولای شوه، ځکه دلته زما موخه دده ټوله شاعري ده.

فریاد چې څه شعرونه لیکلي که هغه عشقي بڼه لري یا حماسي او یا یې هم هېوادني مسایل بیان کړي، نو په ټولو کې دی په خپله د یوه کرکټر په توګه صادق او رښتینی دی، ځینې ادبپوهان په دې نظر دی، چې هر هنري اثر په تېره بیا ادبي اثر خپله د لیکوال د ذهني او عیني ژوند یوه تابلوه ده. بریالي لیکوال همغه دي، چې خپل ټاکلی روح، درد او احساس اود ژوند واقعي حالت د الفاظو د اعجاز په زور خپل هنري اثر ته وراننتقال کړي، دا چې فریاد ترکومه حده په دې کې بریالی دی چې د الفاظو ډېرې ښکلې تابلوګانې لوستونکو ته وړاندې کړي، په دې برخه کې به په خپله لوستونکي قضاوت وکړي، خو دا خبره ډېره څرګنده ده، چې فریاد هر څه لیکلي د صداقت او درد له مخې یې لیکلي دي، وګورئ د (لور) په نامه یوه غزل یې، دده د فردي ژوند یو رښتینی انځور وړاندې کوي:

راتـــه یــاد بړي ډېـــره ډېـــره نـــازولې لـــورې
تـا نـه مـې زار کـړې پـه زر واره زما ښـکلې لـورې
دا ستا پـه یـاد زه پـه پـردي وطـن کـې شـپې تېـروم
د پسـرلي ښـکلې ورېمـه یـې زمـا ښـکلې لـورې
دلتـه پـه دې وطـن کـې هـر څـه هرڅـه ډېـر دي مګـر
چوپـه چوپتیـا ده تـه بـه شـوخه ګرځېدلې لـورې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

هر څه به هېر کړم خوستا او ښکې مې شوې داغ د
زړګـــــــــــــــــــــــــــــــــي
چې د راتلو په وخت کې تا راته ژړلې لورې.

همدارنګه دده هغه بل شعر چې (مور) یانې د ژوند تر ټولو مقدس موجود ته یې لیکلی دی، هم له ډېر زیات سوز او درد نه ډک دی:

چـــې ظالمـــانو ځـــورولې مـــورې
پـــه دې حـــال مانـــه وای لیـــدلې مـــورې
مقـــام دې لـــوړ دی تـــر اســـمانه رســـي
ای درد پـــــدلې ځوربـــــدلې مـــــورې
ســـتا لـــه زخمـــي زخمـــي ټټـــره لـــوګی
پـــه کـــړاوو کـــې لوبـــدلې مـــورې
څـوک بـه دې وپوښـتي چـې څـه تېـر شـوي
لـــه خپـــل تقـــدیره ژړېـــدلې مـــورې.

د فریاد غزلونه نه یوازې د موسیقۍ د اهنګونو په تول پوره او کره دي او سندرغاړو ته تیار دیوکمپوز شوي شعر بڼه لري، لکه څنګه چې مو یادونه وکړه له ځانګړي فردي او اجتماعي سوز او درده هم ډک دي، وګورئ دا غزل یې:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ما د ځان په ویر کې دواړه سترګې سرې کړي
په ژړا ژړا مې دا سوي ناري کړي
مومنانو که په داد مې ورسېږئ
ظالمانو مې له تنه غوښې پرې کړي
نه مې خپل شته، نه مې دوست چې مې پکار شي
رقیبانو ځکه توکې مسخرې کړي
په زړګي مې د هجران تورې تیارې شوې
تا چې زلفې پر سپین مخ خوروري کړي
د ګلونو په دیدار مشغول او مست وم
هره خوا مې د ګلونو ننداري کړي
تور بانه لکه خنجر په زړه رابنخ شو
زړه زخمي شو تورو وینو فواري کړي
خاص د مینې تقدس او احترام و
چې ما ځان باندې قبولې غرغرې کړي
مفلسي او بېکسي دې دواړه ورک شي
ګنې یار به په ما کله دا نخرې کړي
ای فریاد عاشق الله سزا دې هم دا ده
چې بې رحمه بې وفا ته دې اسرې کړي.

بله بیلګه یې هم وړاندې کوو:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زه د یار په درد و غم کې لېونی شوم
کور او کلی رانه پاتې ساراني شوم
محبت دې په ماهسې چارې وکړې
د مجنون غوندې د خلکو خندني شوم
رابنکاره شه په مکېز او په نخرو کې
د بېلتون له لاسه سوی سپېلنی شوم...
همداسې تر پایه...

په دې شعري ټولګه کې د فریاد د شاعرۍ د ډېرش کلن بهیر متفرقه شعرونه راغلي دي، البته تر دې د مخه هم د فریاد د شعرونو دوه ټولګې چاپ شوي دي. خو دده د ټولې شاعرۍ پرمختيايي بهير ته چې مور وګورو، شعري پرمختيايي بهير يې لکه د سمندر ګيو د اوبو د بهير په شان ارام ارام روان دی، داسې نه دی لکه د سيلاب د اوبو په څېر چې يو ناڅاپه راپيدا شي، چټک سرعت سره بېرته ختم شي. دده په شاعرۍ کې دده فطري ذکاوت او شاعرانه طبيعت ډېر موثر ښکاري، هغه شاعري چې ورو خو متداوم پرمختګ کوي، عمر يې هم زيات وي نظر هغې شاعرۍ ته چې يو دم وده وکړي.

فرياد نه يوازې يو شاعر دی، بلکې يو ټولنيز، سياسي او فرهنګيالی شخصيت هم دی، ليکوال دی او اديب، د رزم او بزم د دواړو مجلسونو لېوال او ګډونوال دی. سندريز محفلونه يې تر هرڅا زيات خوښېږي، لکه څنګه چې د شعر پر صور او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

خیال پوهېږي، د غسې د موسیقۍ په سُر او تال هم ډېر ښه پوهېږي، روزنیزه خوا یې هم ډېره غښتلې ده او تر اوسه یې په سلګونو ځوان شاعران او لیکوال روزلي او تشویق کړي دي، ملتپالنه یې تر هرڅه زیاته خوښېږي او پښتو پالنه کې خو دومره زړور دی چې ډېر امتیازونه یې د پښتنو له سره قربان کړي دي.

پرځان متکي او باوري شخص دی، د ژوند هرې ناخوالې ته یې اوږه ورکړې او ورکوي یې او د ژوندانه مایوسۍ ته یې ځان نه دې تسلیم کړی، زه نور د درنو لوستونکو وخت نه نیسم، د هوډمن ژوند او پر ځان باوري شاعر فریاد صیب ته دده د دریېمې شعري ټولګې د چاپ له امله د زړه له کومې مبارکي او د نورو هنري پنځونو په هیله یې یم.

په مینه

اسمعیل یون

کابل

۲۲\۱۱\۱۳۸۴

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

افغانستان د مکیاویلي په سیاسي فورمولونو کې

سیاسي او ټولنیزې چارې د سیاسي هغو په شان نه دي، چې د ریاضي او کیمیاوي فورمولونو په واسطه حل او اوارې شي، د سیاسي او اجتماعي پېښو په ډلبندۍ او پایلو کې

وخت او شېبې، ځای او ځایګی، احساسات او عواطف، ضوابط او روابط، استثنات او واقعات او نور ډېر مسایل خپل خپل اغېز لري، خو ساینسي مضامین او مسایل بیا د خپلو ټاکلو علمي فورمولونو تابع دي، چې پورتني یاد شوي مسایل په کې اساسي نقش نه لري، خو هغه ټولنیزې پېښې چې په متواتر ډول د تجربو له لابراتوار راوتلې وي، د یو لړ اجتماعي فورمولونو تابع ګرځي، متلونه او ځینې ولسي اصطلاحګانې، چې د ولسي او ټولنیز ژوند لپاره د پرله پسې تجربو نچوړ دی، د اجتماعي ستونزو، لانجو او مسایلو د حل او ثبات لپاره غوره اجتماعي فورمولونه دي. سیاسي

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

مسایل ، پېښې او کړکېچونه ، چې د ټولنيز ژوند يوه اساسي برخه ده، هم د پرله پسې تکرار او ورته والي له مخې مشخصو فورمولونو ته ورداخلېږي. سياستوال د سياسي پېښو له ورته والي څخه د خپلو سياسي موخو د ترلاسه کولو لپاره د يوې تجربې په توګه په آني ډول ګټه پورته کوي؛ د پېښو تحليل، شننې، شاليد او مخ ليد ته دومره زيات فکر نه کوي، خو سياستپوهان بيا د پېښو تل ته ورننوزي، ژور فکر کوي او په پای کې د ګڼو سياسي پېښو له ورته والي څخه د راتلونکو پېښو او لانجو د حل لپاره يو سياسي فورمول جوړوي. ددې سياسي پېښو د فورمول ځانګړتيا دا وي چې نه يوازې په يوه واحده ټولنه کې د تطبيق وړ وي، بلکې د نورو ټولنو سياستوال هم ترې ګټه پورته کولای شي. سياستپوهان د مقدوني سکندر د بريالیتوب راز په دې کې ګڼي، چې د ارستو په شان د يو ژور فکري سياستپوه افکار يې تر شا پراته وو، سکندر د ارستو له سياسي فورمولونه څخه په ګټې اخيستنې، د نړۍ پر فتحې بريالی شوی و، د هر هېواد د نيولو او ايلولو لپاره د لويې بريتانيې د سياستپوهانو سياسي فورمول همغه و، چې: ((تفرقه واچوه، حکومت وکړه او يا هم ((بېل يې کړه ايل يې کړه)) د نړۍ هر بريالی سياستوال چې ګورئ، د بريالیتوب راز يې په همدې کې دی چې د سترو سياستپوهانو سياسي تيورۍ يې عملي کړې دي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

نیکولو مکیاویلي د نړۍ د ډېرو سترو سیاستپوهانو په جمله کې هغه سیاستپوه دی، چې نوم یې تر هر چا زیات ځلېدلی او د نړۍ پر سیاسي چاپېریال خور دی.

مکیاویلي د ۱۴۶۹م کال د مې میاشتې پر درییمه نېټه په فلورینس کې زېږېدلی او د ۱۵۲۷م کال د جون پر ۲۲مې یې د ۵۸ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي، د عمر ډېر کلونه یې په دربار کې په سیاسي چارو، سیاسي مطالعې او درباري لانجو کې تېر کړي دي، همدي عواملو دی په سیاسي چارو کې د پوره تجربې او ذکاوت خاوند کړ. کله چې یې د درباري غوړه مالانو په وجه خپله دنده له لاسه ورکړه، نو لازیات سیاسي تفکر او ژورتیا ته متوجه شو او په نتیجه کې یې مهم اثر ((تولواک)) رامنځته کړ، چې نژدې د ۴۸۰ کلونو په بهیر کې یې د نړۍ پر سیاسي فضا فکري واکمني وکړه او کوي یې. دا کتاب د مکیاویلي د پرله پسې مطالعې او تجربې یو داسې نچوړ او غورچاڼ دی، چې د متن هر پراګراف، هره جمله، هره کلمه او هر توری یې په ډېر دقت لیکل شوی دی. کله چې سړی دا کتاب لولي، نو هېڅ جمله او هېڅ ترکیب ورته زیات نه ښکاري، چې سړی فکر وکړي دا یو زیاتي ترکیب دی او باید نه وای په کې راغلی، داسې لکه د ریاضي د عددنو او فورمولونو په شان چې هر عدد ځانته خپل خپل ځای ډکوي او له حذف سره یې مطلوبه نتیجه له منځه ځي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ددې کتاب د لیکلو یو هدف دا و، چې د ایټالیا د هغه وخت واکمن له سیاسي تېروتنو وژغوري او په ایټالیا کې د یوه مضبوط نظام د جوړولو لارې- چارې په ګوته کړي، خو په دې کتاب کې شنل شوي او افاده شوي سیاسي مسایل دومره ژور، دقیق او پراخ وو، چې نه یوازې د یوې واحدې ټولنې د واکمنو لپاره ښې لارښوونې وې، بلکې په ټوله نړۍ کې یې د سیاسي ستونزو، کړکېچونو او ناروغیو د اوارۍ او درملنې لپاره د ښو کاري نسخو کار هم ورکړ، په همدې وجه دا اثر د نړۍ په یو زیات شمېر سیاسي کړیو کې مشهور شو، ان تر دې چې یو زیات شمېر سیاستوالو او سیاستپوهانو په سیاسي چارو کې یو شمېر ناعاطفي او جابرانه مسایلو ته د جواز په پلمه ناسم او د ولسواکۍ خلاف بللی دی، خو بیا هم هغه سیاستوال چې سیاست، اخلاق او عواطف سره بېلوي او سیاست یوازې د ګټو د ترلاسه کولو وسیله ګڼي او د اخلاقي ایډیالونو تابع یې نه ګڼي، دا کتاب یو مهم تیوریک اثر ګڼي، ددې اثر یوه لویه ځانګړنه دا ده چې تیوري او نظریات یې د زمان او مکان تابع نه دي؛ دا اثر چې د هرې ټولنې یو سیاسي وګړی په ځیر سره لولي، نو د خپلې ټولنې د ګڼو پېښو او ګڼو سیاسي کرکټرونو انځورونه به په کې وګوري، سړی فکر کوي چې دا پېښې او دا کرکټرونه د دوی په ټولنه کې تېر شوي او ده په خپلو سترګو لیدلي دي. موږ چې کله د خپلې ټولنې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

سیاسي پېښې ګورو او بیا په هغو کې بېلابېل کرکټرونه مطالعه کوو او بیا دا کتاب ګورو، نو فکر کوو لکه مکیاویلي چې دا کتاب د افغاني ټولنې لپاره لیکلی وي، مکیاویلي چې د مختلفو واکمنو کوم مختلف خصوصیتونه په ګوته کړي او له هغو څخه راټوکېدلو پایلو ته یې اشاره کړې، د هغو هره بېلګه موږ په خپله ټولنه کې موندلای شو، مکیاویلي وایي:((ناورین به د ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنونو کې پاتې شي او ډېر کوچنی بلل کېږي، خو که ممکن ژر تر ژره ځپلو شویو خلکو ته مرستې ور ورسوي، دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به یې د واکمن نوم په ډېر درنښت یادېږي)).

د پورتنۍ جملې د عملي تطبیق بېلګه موږ په خپله ټولنه کې ګورو، په کابل کې مختلفو تنظیمونو ډېره مرګ ژوبله وکړه او پر خلکو یې یو ستر ناورین خور کړ، د همدې ناورین په نتیجه کې دوی د زیاتې شتمنۍ خښتنان شول، کله چې ناورین پای ته ورسېد، همدا ناورینوال اوس پر هغو خلکو د خپلې شتمنۍ په زور حکومت کوي او په پارلماني ټاکنو کې یې هم د همغې نامشروع شتمنۍ په زور تر ټولو زیاتې رایې راخپلې کړې دي. مکیاویلي وایي:((سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او کرکې خوا ته راکاږي)) دلته له ((سخاوت)) څخه د مکیاویلي مقصد هغه سخاوت دی، چې واکمن یې یا له خپله

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

جېبه او یا هم د بیت المال له کڅوړې کوي، چې دا ډول سخاوت په پای کې واکمن له فقر سره مخامخوي او کله چې یو واکمن د فقر مرحلې ته ورسېد ، په سخاوت بلد ولس بیا له فقیر واکمن څخه ملاتړ نه کوي. مکیاویلي د یو واکمن لپاره تر حده زیات زړه سوی هم مضر بولي او وایي له هغه واکمن څخه چې خلک دوېرې احساس ونه کړي، د هغه ملاتړ نه کوي. همدا نظر خوشال بابا هم ورکړی او وایي:((حاکم چې قهر او مار چې زهر ونه لري)) مانا دا چې خپل جوهر او خصوصیت نه لري.

مکیاویلي هغه واکمن بریالی ګڼي، چې په بېلابېلو لارو له خلکو پانګه راټوله او بېرته یې خلکو ته خیرات کړي. دا ډول سخاوت دوراني حرکت لري، چې تمامي یې نه شته، ځکه نو واکمن ټول عمر د خلکو په زړونو کې محبوب پاتې کېږي، موږ په خپله ټولنه کې دا ډول ډېرې بېلګې لرو، چې د خلکو د شتمنۍ لوټوونکي او بېرته پر خلکو د هغې د یوې برخې مصرفوونکي ته خلک (ځوانمرد) او (ډوډۍ مار) وایي او له ځانګړي درناوي څخه برخمن وي.

مکیاویلي د دې پوښتنې په ځواب کې چې خلک باید له واکمن څخه وېره ولري او که له هغه سره مینه؟ وایي چې وېره تر مینې غوره ده. دده په نظر له واکمن څخه وېره په ټولنه کې د سولې او ثبات سبب ګرځي، عامه شتمني په کې خوندي کېږي

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

او لـه واکمـن سـره مینـه یـو اختیـاري کـار دی، چـې ورو ورو انارشۍ او ګډوډۍ ته لار اواروي، له واکمن څخه د وېرې او له هغـه سره د مینې بېلګې موږ پـه خپله تولنه کې لرو، د امیـر عبدالرحمن خان او سردار محمد داوود خان شخصیتونه او حکومتونه هغه بېلګې دي، چې خلکو ترې وېره احساسوله، ځکه نو پر دې وخت عامه نظم ټینګ و، داسې حکومتونه او واکمن چې خپل پرستیژ یې له لاسه ورکړی و او خلکو ترې ویـره نـه احساسـوله، ورو ورو پـه انارشـۍ بـدل شـوي دي، مکیاویلي وایي: ((څوک چې د نویو قوانینو او اصلاحاتو د پلي کولو مشري پر غاړه اخلي، پـه حقیقت کې د هغو خلکو دښمني پر غاړه اخلي، چې په تېرو قوانینو کې سوکاله وو)).

کله چې په افغانستان کې د هر نوي متمدن قانون د تطبیق لپاره هڅه شوې ده، نو دوديزوالو یې د ځاني ګټو لـه امله مخالفت کړی دی، او غوره بېلګه یې د غازي امان الله خان اصلاحات وو، چې ارتجاعي ځواکونو یې مخالفت وکړ.

مکیاویلي وایي: ((د بخت پـه زور حکومت تـه رسېدل اسان دي خو د واکمنۍ ټینګول یې سخت کار دی)).

د اســتاد کاندید اکاډیمیســن محمــد صــدیق روهــي پــه وینا((افغانستان د استثناتو هېواد دی، دلته د سیاسي پېښو وړانـدوینې نـه کېـږي، یـانې ځینـې سیاسـې پېښـې او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

شخصيتونه په کې په استثنايي ډول رامنځته کېږي، چې د خلکو سياسي برخليک ټاکي)).

که موږ خپله ټولنه د مکياويلي او استاد روهي په پورتنيو فورمولونو کې واچوو، نو له پوره واقيعت سره به مخ شو، په افغانستان کې د سقاو زوی واک ته رسېدل، څکه يوه استثنايي پېښه ګڼل کېدی شي، چې دا سې خلک هېڅ ډول تګلاره او فکر نه لري، نو څنګه واک ته رسېدلای شي؟ د غه راز که په امريکې کې د سپټمبر د يوولسمې نېټې پېښه نه وای رامنځته شوې، کېدی شي په افغانستان کې د لنډ مهالي، منځمهالي او انتخابي حکومت په نامه او سني سياسي اصلاحات اصلاً هېڅ رامنځته شوي نه وای. د بخت په زور واک ته رسېدلي خلک په رښتيا هم تر هغه پورې په واک کې وي، چې بخت ورسره ملګری وي، څکه دا ډول خلک تر واک د مخه او وروسته د واک د نيولو او ساتلو لپاره کوم دقيق پلان او ستراتيژي نه لري. مکياويلي د وينو څښونکو او هغو واکمنو په باب، چې د برچې پر زور حکومت کوي وايي: ((څوک چې تل وينې تويوي، تل دې ځان لپاره توره ولري، څکه ولس پر ده او دی پر ولس باور نه کوي)).

موږ په افغانستان کې د داسې واکمنو بېلګې هم ليدلې، چې ټول عمر يې د خپلې واکمنۍ لپاره تر ځان د تورو د ټوالونه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

تاو کړي او هر کله چې دا د ېوالونه له منځه تللي، نو واکمني او واکمنان هم له منځه تللي دي.

مکیاویلي سیاستوالو ته وړاندیز کوي او وایي چې باید د خپل حکومت بنسټ ټینګ جوړ کړي، دی د یو مستحکم حکومت لپاره ښه قانون او ښې لښکرې اساسي عناصر بولي، دی اجیرې او مرستندویې لښکرې د یوه حکومت او واکمن لپاره بې ګټې ګڼي، د مکیاویلي په نظر ((اجیرې او مرستندویې لښکرې د دښمن پر وړاندې بې زړه وي، بې نظمه وي، د جنګ پر وخت میدان پرېږدي او د سولې پر مهال خزانه لوټوي)).

موږ په خپل هېواد کې مرستندویې (رابلل شوې او راغلې لښکرې) اجیرې ملیشې او نورې ډول ډول لښکرې ولیدې، چې نه هېواد او نه هم هغه واکمن ته په ګټه تمامې شوې چې رابللې یې وې، ببرک کارمل پر شوروي لښکرو ډډه ولګوله، خو یو وخت داسې راغی چې همدې شوروي لښکرو په پای کې له واکه شنډې ته کړ، ډاکټر نجیب الله د شمال پر بېلابېلو ملېشو ډډه ولګوله، خو په پای کې پر هغه برخلیک اخته شو.

مکیاویلي واکمنو ته توصیه کوي چې: ((د ولس شتمنۍ ته لاس ونه غځوي، ځکه خلک د پلار مړینه هېروي خو له پلاره ورپاتې شتمني یې له زړونو نه وزي)).

د پورتنۍ خبرې عملي بېلګې هم موږ په خپل هېواد کې ولیدې، په افغانستان کې ډېر مرګونه او ظلمونه وشول، زیاتره

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

عامه زیانونه او ظلمونه د خلکو له یاده ووتل، خو د نور محمد ترکي د (۷) او (۸) گڼه فرمانونه، چې د خلکو د شخصي ځمکو د وېش او ولور په باب صادر شوي وو او دواړه د خلکو په شخصي ملکیت او ژوندانه کې د مداخلې ستر عاملونه گڼل کېدل، تر اوسه پورې د خلکو له یاده نه دي وتلي او آن یو شمېر سیاستپوهان یې په افغانستان کې د بحران د اوږدېدو ستر لاملونه گڼي.

د مکیاویلي دا کتاب (تولواک) د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شننې او تحلیل په باب ډېرې ژورې او پخې خبرې لري، چې هره یوه یې د کاني کرښه گڼل کېږي. د کتاب د ټولو خبرو تحلیل او بحث پر ځای به ښه دا وي چې خپله د کتاب اصل ته ورو گرځو.

په ټولیزډول دومره ویلای شم لکه څنگه چې د حسابي معاملاتو د حل لپاره د ریاضي فورمولونو ته اړتیا ده، دغسې ددې کتاب محتویات د سیاسي ستونزو د شننې او حل لپاره د سیاسي فورمولو په توگه کار کوي، هر څوک چې په سیاسي چارو او معاملاتو کې گوتې وهي، نو ورته بویه چې دا کتاب یو ځل ضرور ولولي. ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي داوود حبیبزي چې د هېواد د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شننې او دهغو په باب د یوه غوره او دقیق دریځ نیونې ښه لېوال او مینه وال دی، په افغانستان کې د سیاستپوهنې دعلمي اثارو

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کمښت ته متوجه شوی او د همدې تشې د ډکولو په نیت یې دا خورا مهم اثر له انګریزي ژبې څخه پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر په خورا معیاري او کره پښتو ژباړل شوی او سړی یې له لوستلو څخه ډېر خوند اخلي، زه په داسې حال کې چې د ښاغلي داوود حبیبزي دا کار ستایم او دا په پښتو کې د ژباړل شویو اثارو په جمله کې له ژبني پلوه یو ښه پوره او کره اثر ګڼم، د کتاب د چاپ له امله ده او میوند کلتوري ټولنې ته، چې دا کتاب یې خپورکړ، مبارکي وایم، دغه راز له حبیبزي څخه هیله من یم، چې د نورو دا ډول مهمو اثارو ژباړې ته هم ملا وتړي، که چېرې دا اثر د هېواد راتلونکي سیاستوال ولولي او له ګڼو سیاسي ستونزو څخه دیوې په حل کې هم ورسره مرستندوی شي او ستونزه په عادلانه ډول حل کړي، نو حبیبزی صیب به یې په ثواب کې شریک وي، د همداسې هیلې د بریې په هیله.

په درناوي
اسمعیل یون
کابل پوهنتون
د ۱۳۸۵ ل کال د لړم ۱۰ مه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((یوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبیرونه

په هره ټولنه کې چې اختناق خور شي، نو د ټولنې د نورو خواوو تر څنگ يې هنر او ادبيات هم خپل رنگ بدلوي، عموماً د اختنــاق د دورې ادبيــات د همغــه اختناق تصوير انځوروي.

دا ادبيات زياتره، د خوند، خوښۍ او خوشــالۍ لپـاره نـه وي، بلکــې د اکثــرو همغــو ډول، ډول بــدرنگيو انعکاسوونکی وي، چې د همدې ستم له امله راټوکېدلي وي.

((يـوه شـپه او دوه خوبونـه)) هـم پـه افغانسـتان کـې د اختنـاق د دورې د يـوه مشـخص پېـر يـا بهيـر انځور دی، چې شاعر يې د خوب په بڼه انځوروي.

شاعر خپل کلی د خپلې ټولنې د حال او ماضي ژوندانه د يو سمبول په توگه کارولی او پـه هغـه کـې يـې د ژوند دوه بېلابېـل پړاوونه او رنگونه(تر اختناق د مخه پړاو، تـر اختنـاق وروسـته مرحله) سره پرتله کړي دي. شاعر يا ليکوال پـه کلـي کـې دواړه

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

حالته انځور کړي دي او دا يې مجسم کړي، چې پخواني حالت تر او سني هغه په هر ډول ښکلی او سوکال و.

د ليکوال په نظر په پخواني حالت کې د کلي يا ټولنې مانيز او نور مادي ارزښتونه خوندي وو، د مشر او کشر، خان او ملا او نورو دريځونه او صلاحيتونه مشخص وو، د همدغو صلاحيتونو د مناسب وېش له امله د کلي د متوازن پرمختګ او هوساينې چارې سمبالېدې، خو کله چې د يوه اختناق او بهرني فشار په نتيجه کې په کلي کې کشر د مشر، ملا د خان او بې مخه د مخور ځای ونيو، نو په کلي کې ګډوډي رامنځته شوه، د ليکوال هدف له کلي څخه خپل هېواد دی، خو ده خپل کلی د خپل هېواد لپاره د يوه سمبول په توګه کارولی دی.

د خوب ددې کيسې په لړ کې بېلابېل کرکټرونه د سړي ذهن کې ژوندي کېږي، چې اکثره يې منفي رنګ لري او ددې علت هم طبيعي دی، دا ځکه چې د اختناق لوبغاړي طبعاً بدرنګ کرکټرونه دي، د کيسې د شخصيتونو د بيان لپاره ولسي يا بزګري ژبه کارول شوې او داسې بزګري ترمينالوژي يا اصطلاحات کارېدلي، چې که چاکليوالي ژوند نه وي تېر کړی يا يې بزګري نه وي کړې او يا هم له بزګرانو او کروندګرو سره نږدې پاتې شوی نه وي، پر مانا يې په اسانۍ سره نه شي پوهېدلای.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((یوه شپه دوه خوبونه)) لیکنه د خپل هنري او کیسه ییز ارزښت ترڅنګ دا ارزښت هم لري، چې ښه لویه بزګري پانګه ((ژبني اصطلاحات)) یې په کې خوندي کړې ده.

د شکل له پلوه اساساً دا ازاد نظم دی، چې داستاني بڼه لري، خو که په لیکنۍ بڼې سره یې سم لیکلای وای، نو کېدی شول هغه بندښت او ماتوالی چې اوس د ځینو مسرو په لوستنه کې رامنځته کېږي، له منځه تللای وای.

پر لیکني ناسموالي سربېره ځینو ځایونو کې وزني تېروتنې هم لري، چې شاعر کېدی شي، په خپل زړه همداسې پرې ایښې وي او داسې یې ګڼلې وي، چې پر خپلې لیکنې وزني قید تحمیل نه کړي.

ښاغلي لیکوال او شاعر محمد حسن حسام د دا ډول نویو لیکنو چې پخوانۍ بېلګې یې ډېرې نه دي لیدل شوي، خپله تجربه لري، تر دې دمخه یې (زه کابل یم) (سپینې وینې) او (سر خلاصې لیکونه) کې هم دا ډول تجربې کړې دي، خو په هر ترتیب نوې زمانه، نوي ادبي بهیرونه، په خپله نوې ادبي تجربې راټوکوي او ((یوه شپه دوه خوبونه)) هم له همدغو نویو تجربو څخه یوه تجربه ده. له ښاغلي لیکوال څخه یې زموږ هیله دا ده چې دا انفرادي تجربې نورې هم پسې وغځوي او لا یې پخې کړي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زه نور د لوستونکو او د لیکنې تر منځ د پوال کېږم نه، ((یوه شپه دوه خوبونه)) لوستونکو ته پرېږدم، چې له خپلو تعبیرونو سره سم یې تعبیر کړي.

د اختناق د ښامارانو د له منځه تلو په هیله

اسمعیل یون
کابل- افغانستان
لومړی مکروریان
۱۳۸۵ل کال، د کب میاشت

PVL
PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات

لکه څنګه چې زموږ په ټولنه کې کوچنیان له خپلو ډېرو حقونو څخه محروم دي، دغسې له خپلو ادبیاتو څخه هم بې برخې دي. په پښتنو شاعرانو کې یوازې په شمار شاعرانو د کوچنیانو لپاره شاعري کړې ده، مرحوم محمد عثمان نژند او خدای بښلی غلام حضرت روغمن هغه کسان دي چې باید په دې برخه کې تر ډېره قدردانۍ سره یادونه وشي. د دوی شعرونه په پښتو تعلیمي کتابونو کې راغلي او زموږ د کوچنیانو پر ذهنونو او عواطفو یې ښه تاثیر ښندلی دی.

ښاغلی محمد نواز حقیقت په پښتو ادبیاتو کې بله هغه څېره ده چې خپل قلم یې تر هر بل کار زیات د کوچنیانو ادبیاتو ته وقف کړی، حقیقت صاحب تراوسه ((لس شعري ټولګې)) یوازې د کوچنیانو لپاره چمتو کړې، چې له هغو څخه یوازې دوه یې ((سپینه کوتره او د لمر ترانې)) چاپ شوي او نورې یې لا د چاپ انتظار باسي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

زموږ نرواکه او پلارواکه ټولنه کې ((ښځينه شاعري)) او د ((کوچنيانو لپاره)) شاعري کمه ده. د ((ښځينه شاعرۍ)) د کمښت وجه شايد اقتصادي او علمي شاته پاتېوالی، مذهبي او کلتوري بنديزونه او له هغو څخه ناسم تعبيرونه وي، خو دا چې د کوچنيانو لپاره ولې کم ادبيات رامنځته شوي، په دې برخه کې څه کلتوري او مذهبي بنديزونه او ناسم تعبيرونه نه وو، خو کېدی شي د ټولنې عام شاته پاتېوالی او د تعليم د کچې ټيټوالی يې غټ عامل وي. خو خير عوامل چې هر څه وي، وي به، خو اوس موږ عملاً د کوچنيانو لپاره د ځانګړو ادبياتو په برخه کې ډېر غريب يو.

کله چې سړی په لومړي ځل د کوچنيانو لپاره له ادبياتو او يا هم شاعرۍ سره مخامخېږي، نو دا خبره ورته ساده او بسيطه ښکاري او داسې فکر کوي، چې تر ټولو ساده او اسانه ليکوالي يا شاعري همدا د کوچنيانو لپاره ده، ځکه چې نه زياتو تصويرونو، نه نادرو تشبهاتو او استعاراتو ته په کې اړتيا شته او نه هم نورې سپېڅلتيا ته، خو که کله عملاً د کوچنيانو لپاره پر شاعرۍ پيل وکړي، نو ورته معلومېږي، چې څومره سخت کار دی. واقعيت دادی چې څوک د کوچنيانو لپاره شاعري کوي که هغه خپله يو ځل ځان د کوچني په رول او کرکتر کې وانه چوي، ځان په تخيلي او فکري لحاظ د

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کوچنیتوب مرحلې ته ونه رسوي، شاعري به يې د کوچنيانو تر کچې پورته وي، خو هغوته به خوند ور نه کړي.

د کوچنيانو لپاره شاعري د خپل کوچنيتوب د تجربو په رڼا کې کېدلای شي، شفاف، خواږه، بې تکلفه عواطف او نا سیاسي تفکر هم د کوچنيانو د ادبیاتو په رامنځته کولو کې ښه رول لري.

ښاغلی محمد نواز حقیقت که څه هم اساساً يو سياسي سړی او ليکوال دی، خو د ماشومانو لپاره په شاعرۍ کې يې خپل سياسي دريځ يوې خواته پرې ايښی او يا هم ډېر کم ترې څرګند شوی دی. ماشومان معمولاً له هغو شيانو سره ډېره علاقه لري چې دوی يې مجسمولای، لمسولای او تشخيصولای شي او عملاً يې په ورځينۍ ژوند کې ګوري. حقيقت صيب د غه پديدې ډېرې ښې درک کړې او هغه يې بيا په خپلو نظمونو او شعرونو کې دوی ته تعريف کړې دي. لکه پيشو، هليکوپټر، طوطي، بلبله، تليفون، ښکاري سپی، بيزو، مېږی، غوا او نور...

دې ډول مسايلو سره ماشومان په طبيعي او فطري ډول مينه او علاقه لري، نو که ددې شيانو په تعريف کې اخلاقي، روزنيز او ښوونيز عناصر ځای شي، ماشومان يې بې فشاره او په نامستقيم ډول هضموي او د هغوی په وده کې اساسي رول لري. د ښوونې او روزنې د پوهانو په اند بې فشاره زده کړه د

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk
Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ماشـومانو لپـاره تـر ټولـو ښـه زده کـړه ده. ښـاغلی حقيقـت د کوچنيانو لپاره په خپله کړې شاعرۍ کې په دې بريالی شوی چې يـو زيـات شمېر روزنيـز، اخلاقـي، وطنـي، ټـولنيز او نـور ژوندني مسايل پـه خپلو نظمونو او شعرونو کې ځای کړي او کوچنيان پرې وپوهوي.

د کوچنيانو لپاره شعرونه بايد زياتره په تعليمي کتابونو کې ځای شي، په دې ډول ترې کوچنيـان ښـه ګټـه اخيسـتلای شـي. زه نه غواړم چې پر دې ټولګي خپله ليکنـه نوره وغځوم، غـواړم د کوچنيـانو لپـاره د حقيقـت صـيب دا يـو نظـم د بېلګـې پـه توګـه راوړم، چې د تليفون پر تعريف سربېره د هغه څومره نورې ګټې بيانوي. نور نظمونه يې هم همدا ګټې لري:

د تليفون خبرې

وروړ مې وکړو تليفون
ويلې څنګ مو دی ژوندون
ما ويل شکر خير خيرت دی
ته به کله شې راستون
خپل ديدن دې راوړه ماته
درپسې يم ځيګرخون
ده ويل زه په خير درځمه
چې رخصت شي پوهنتون

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

وکړې ما خپله خبرې
ښې خوږې ښې خوندورې
ورور مې شوله ما خوشال
ورکړ ما د کور احوال
ماته وویل زما ورور
کړه سلام په پلار او مور
تلیفون یوه ښه اله ده
د خبرو وسیله ده
لنډوي اوږدې مزلې
چې زنګ راغی وایه بلی.
د ګلالیو افغان ماشومانو د نیکمرغه راتلونکي په هیله

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

په مینه
محمد اسمعیل یون
کابل، ۱۳۸۲-۲-۱

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ترپایلیک پورته هڅه

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په وروستي سمسترکې د مونوګراف یا (پایلیک) په نامه یو مضمون په درسي نصاب کې شامل دی. محصلین د لیسانس دورې په پای کې، مکلف دي یوه رساله یا کتابګوټی ولیکي.

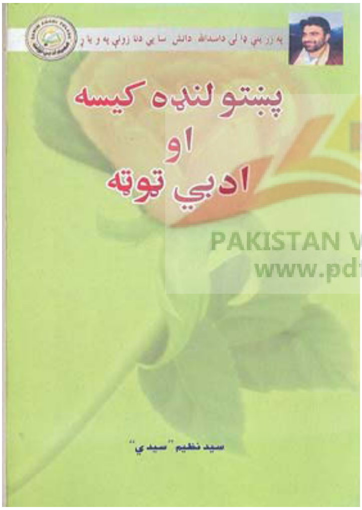

دا کتابګوټی پر یوه مشخصه موضوع د یوه ټاکلي لارښود استاد ترنظرلاندې بشپړېږي، چې مونوګراف ورته وايي. د پایلیک یا مونوګراف د لیکلو مخونو شمېرمعمولاً تر دېرش مخونو کم نه وي. له هغه وخته چې د کابل پوهنتون د ژبواوادبیاتو پوهنځی تاسیس شوی دی، نژدې اویا کاله کېږي، د دې نژدې اوو لسیزو په بهیر کې په زرګونو عنوانه مونوګرافونه لیکل شوي دي. د پښتو څانګې د محصلینو له خوا د منظمو لیکل شویو پایلیکونو شمېر هم نژدې پنځوسو عنوانونو ته رسېږي. یو

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

وخت ما په پښتو څانګه او د کابل پوهنتون په عامه کتابتون کې د خوندي شويو مونوګرافونو لټون کاوه، هلته مې وليدل چې يو زيات شمېر مونوګرافونه داسې وو، چې په خورا زيار او زحمت ليکل شوي وو او لازمه وه، چې چاپ شي او ګټه يې ټول ولس ته ورسېږي؛ خو داسې مونوګرافونه په کې هم وو، چې نه يوازې په چاپ نه ارزېدل؛ بلکې د مونوګراف ليکنې پر معيارونو هم برابر نه وو او ځينې يې پر تکراري موضوعګانو ليکل شوي وو.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پنځوسمې کاليزې په وياړ، ما د نوموړي پوهنځي د پښتو کتابونو او مونوګرافونو يو کتابنود ترتيب او چاپ کړ. له دې کار څخه زما هدف دا و، چې د ژبو او ادبياتو پوهنځي کړې کار او شتمني راټوله او خوندي کړم او بل محصلينو ته د ادب پوهنځي د ماضي د مطالعې لپاره يو کتاب په لاس ورکړم او بل هدف مې دا و، چې که په راتلونکي کې نور مونوګرافونه ليکل کېږي؛ نو پر زړو او تکراري موضوعګانو و نه ليکل شي، سره له دې چې اوس هم پر يو شمېر سولېدلو او کليشه يي موضوعګانو مونوګراف ليکل کېږي؛ خو زياتره پاڼليکونه له دو ديزې بڼې راوتلي او نوې موضوعګانې يې څېړلې دي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

((پښتو لنډه کيسه او ادبي تړنه)) د همدغو مونوګرافونو له جملې څخه دی، چې دوديزه بڼه نه لري او پر يوې ورې موضوع ياني د کوم شخص د تعريف پر محور نه راڅرخي او يوه داسې عامه موضوع، چې ارزونه او شننه يې زموږ ځوان ليکوال پښت ته ډېره ضروري او ګټوره ده څېړل شوې ده.

((ادبي تړنه)) زموږ په ادبي تولنه کې يوه هغه موضوع ده، چې تر اوسه يې پر تعريف او فورم د ادبپوهانو ترمنځ پوره توافق نه شته، ځينې يې يو ادبي فورم ګڼي او ځينې يې له فورم څخه منکردي او ان وايي له چا څخه، چې لنډه کيسه خرابه شي او يا هم شعر تري بې وزنه او کم وزنه شي؛ نو د ادبي تړنې نوم پرې کېږدي؛ نو د داسې موضوعګانو شننه او سپړنه د ادبياتو نويو لارويانو ته ډېر څه سپينوي.

ښاغلی سيد نظيم (سيدي) پر لنډې کيسې هم هراړخيزه رڼا اچولې، له تاريخچې او تعريفه نيولې بيا د هغې رغنده توکونه تول يې تشريح کړي او شنلي دي. د ده دا کار ځوانو ليکوالو ته سمه او رڼه لاره په ګوته کوي.

د دې پايليک بله غوره ښېګڼه دا ده، چې د لنډو کيسو او ادبي تړنو دواړو بېلګې يې راوړي او تحليل کړي يې دي.

د دې مونوګراف بله ځانګړنه داده، چې تر اوسه پورې د پښتو لنډو کيسو کوم اثار چاپ او يا هم ليکوال ته يې پته لګېدلې ده، د ليکوالو په ګډون يې د هغو نومښود هم

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

وړاندې کړې دی، دا کار له ځوانو لیکوالو سره مرسته کوي، چې د پښتو لنډو کیسو له عمومي زېرمې خبرشي او په دې اړه یو عام جاج ترلاسه کړي. د لنډې کیسې رغنده عناصر یې، لکه: اډانه ځېره یا کرکټر، تلوسه، زمان او مکان (چاپېریال) ډیالوګ، لیدلوری او نور په ساده او روانه ژبه تشریح کړي دي.

د دې اثر عمومي ښېګڼه داده، چې لیکوال ټول پرخپلې ټاکلې موضوع راڅرخېدلی، له موضوع څخه لرې شوی نه دی، د لنډې کیسې او ادبي ټوټې بېلګې یې راوړې او تحلیل کړې دي. له موضوع تېښته د لیکوال کمزوري ده او دا کمزوري په دې اثر کې نه شته. لیکوال په خپل شوق خپل اثر بشپړ کړی او دې پسې نه دی ګرځېدلی، چې یوازې د پاپلیک د برش مخه پوره کړي او خپل کار بشپړ وګڼي.

لیکوال دومره زیار ایستلی، چې خپل کړی کار یې د پاپلیک تر دودیزه بریده اوړي او د یو ښه تحلیلي او څېړنیز اثر بڼه خپلوي.

کاشکې پښتو څانګه، خپلې ټولنې ته نور زیات داسې ګلالي او فرهنګیالي فارغان وړاندې کړي، چې خپلې ټولنې ته ترخپل ټاکلي معیار او بریده زیات کار وکړي او خپل هېواد ته زیات ثمر وړاندې کړي.

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

اغلي سيدنظيم سيدي دا پايليک په پښتو ليکل شويو پايليکونو کې يې
ګنم او ان د پايليک تر معياره يې لوړ ارزوم او د لوی رب (ج) له درباره
منو فرهنګي هڅو غوښتنه کوم.

کور يې ودان او ژوند يې سوکال
پوهنمل محـمد اسمعيل يون

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته زیږو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، ترهغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نومورې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي،په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلويزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیبان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي د هغه ملي او

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېرو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی،په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولني) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریيم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستارتره کي اثر   دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه.
  د نینسي دوپرې اثر   دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستارتره کی اثر   دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو یونلیک   دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی   د اروپا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترڅنډو   د امریکا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه   دویم ۱۳۸۷
- استاد زیارد پښتنې فرهنګ یو ځلاند ستوری   دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود   دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه   دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې   دویم ۱۳۸۷
- بیرنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي   دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال   لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې   لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون   لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر   لومړی ۱۳۸۷

Pakistan Virtual Library www.pdfbooksfree.pk

- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل-افغانستان

PAKISTAN VIRTUAL LIBRARY
www.pdfbooksfree.pk